

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

URFALI MATEOS VEKAYİ-NÂMESİ'NDE (952-1136) BİRİNCİ
HAÇLI SEFERİ

ESRA BEYGİRLİOĞLU

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ TUNAY KARAKÖK

BARTIN-2025

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

URFALI MATEOS VEKAYİ-NÂMESİ'NDE (952-1136) BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra BEYGİRLİOĞLU

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Durmuş GÜR
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Arslan DURDU

BARTIN-2025

KABUL VE ONAY

Esra BEYGİRLİOĞLU tarafından hazırlanan “URFALI MATEOS VEKAYİ-NÂMESİ’NDE (952-1136) BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ” başlıklı bu çalışma, 31.10.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Arslan DURDU .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Durmuş GÜR .....

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun ...../...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zafer CEYLAN
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK danışmanlığında hazırlamış olduğum “URFALI MATEOS VEKAYİ-NÂMESİ’NDE (952-1136) BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

31.10.2025

Esra BEYGİRLİOĞLU

ÖN SÖZ

Çalışmamın her aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle bana rehberlik eden, değerli vaktini ayırarak yönlendirmeleri ve katkılarıyla araştırmamın şekillenmesine büyük emek veren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK'e saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca manevi desteğini esirgemeyen, sevgisi ve dualarıyla bana güç veren anneme, varlığıyla bana her zaman güven aşılayan fakat bu sürecin sonunda elde ettiğim başarıyı göremeden aramızdan ayrılan babamı ise minnetle ve rahmetle anıyorum. Bana kattıkları tüm değerler ve verdikleri manevi destek için kendilerine daima müteşekkirim.

Esra BEYGİRLİOĞLU

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

URFALI MATEOS VEKAYİ-NÂMESİ'NDE (952-1136) BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ

Esra BEYGİRLİOĞLU

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK

Bartın-2025, sayfa: 127

Bu çalışma, Urfalı Mateos'un *Vekayi-nâmesi* (Matthew of Edessa's *Chronicle*) temelinde I. Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki gelişimini, ilerleyişini ve sonuçlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Görünürde dinî bir nitelik taşıyan Haçlı Seferleri, gerçekte derin siyasî ve ekonomik amaçlarla şekillenmiş karmaşık askerî hareketlerdir. Bu seferler, Bizanslılar, Türkler, Ermeniler ve diğer yerel topluluklar da dâhil olmak üzere, Anadolu'da yaşayan tüm halkların hayatını derinden etkilemiştir.

Bu olayları aktaran tarihî kaynaklar arasında Urfalı Mateos'un *Vekayi-nâmesi* özel bir öneme sahiptir. Eser, ayrıntılı ve canlı anlatımıyla dikkat çekmekte; özellikle 952 yılından sonraki olaylara ilişkin verdiği bilgilerle I. Haçlı Seferi'nin koşullarına dair özgün ayrıntılar sunmaktadır. Diğer seferlere kıyasla daha organize ve donanımlı olan I. Haçlı Seferi, 1096 yılında başlamış ve 1099 yılının Aralık ayına kadar sürmüştür. Bu süreçte Anadolu'nun birçok bölgesinde geniş çaplı yıkımlar ve çok sayıda katliamlar yaşanmıştır.

Bu seferin en önemli sonuçlarından biri, Bizanslıların, Türklerin ve Ermenilerin komşusu hâline gelen Antakya Haçlı Kontluğu'nun kurulması olmuştur. Böylece bölgenin siyasî ve sosyal dengeleri köklü bir biçimde değişmiştir. Dolayısıyla, Urfalı Mateos'un *Vekayi-nâmesi*'nin ilgili bölümleri incelenirken, Haçlı ordularının yanı sıra dönemin Bizans, Türk ve Ermeni topluluklarının içinde bulundukları koşullar da dikkate alınacaktır.

Dönemin en değerli birincil kaynaklarından biri olan bu esere dayanarak böylesine önemli bir askerî hareketi incelemek, yalnızca I. Haçlı Seferi'nin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda Anadolu üzerindeki etkilerine dair modern tarih yazımında yeterince incelenmemiş bazı ayrıntıların da gün yüzüne çıkarılmasına olanak tanıyacaktır. Böylelikle bu çalışma, tarihî olayların farklı yönlerini ve bugüne kadar büyük ölçüde göz ardı edilmiş perspektiflerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Bizans, Türk, Urfalı mateos, I. haçlı seferi.

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

THE FIRST CRUSADE IN THE CHRONICLE OF MATTHEW OF EDESSA (952-1136)

Esra BEYGİRLİOĞLU

Bartın University

Graduate School

Department of History

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Tunay KARAKÖK

Bartın-2025, pp: 127

The present study seeks to examine the development, progression, and consequences of the First Crusade in Anatolia based on the *Chronicle* of Matthew of Edessa (Urfalı Mateos). The Crusades, while ostensibly religious in nature, were in fact complex military movements motivated by profound political and economic ambitions. These campaigns profoundly affected the lives of all peoples inhabiting Anatolia, including the Byzantines, Turks, Armenians, and other local communities.

Among the historical sources that document these events, Matthew of Edessa's *Chronicle* occupies a particularly significant place. Distinguished by its detailed and vivid narration, the work provides invaluable information about the events following the year 952 and offers unique insights into the circumstances of the First Crusade. The First Crusade, more organized and better equipped than subsequent expeditions, began in 1096 and continued until December 1099, leaving behind extensive devastation and numerous massacres across Anatolia.

One of the major outcomes of this campaign was the establishment of the Principality of Antioch, which became a neighboring power to the Byzantines, Turks, and Armenians, thereby reshaping the political and social dynamics of the region. Consequently, in

evaluating the relevant sections of Matthew of Edessa's *Chronicle*, this study also considers the conditions of these communities during the course of the Crusade.

Analyzing such a significant military movement through one of the most valuable primary sources of the period not only contributes to a better understanding of the First Crusade itself but also sheds light on the lesser-known aspects of its impact on Anatolia and its diverse populations. By doing so, this research aims to reveal historical details and perspectives that have hitherto remained largely unexplored in modern historiography.

Keywords: Anatolia, Byzantium, Mateos from Edessa, the first crusade, Turkish.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
BEYANNAME	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
EKLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Kaynaklar	4
1.1.1. Ermeni Kaynakları	4
1.1.2. Haçlı Kaynakları	5
1.1.3. Bizans Kaynakları	7
1.1.4. Süryani Kaynakları	8
1.1.5. İslam Kaynakları	8
1.2. Araştırma Eserleri	10
2. HAÇLI SEFERLERİ VE I. HAÇLI SEFERİ	12
2.1. Haçlı Seferi Fikri	12
2.2. Haçlı Seferi Çağrısı ve Katılımları	12
2.3. Haçlı Seferlerinin Nedenleri	14
2.4. Haçlı Seferleri Öncesi Avrupa’da Genel Durum	16
2.5. Haçlı Seferleri Öncesi Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu’nda Genel Durum	18
2.6. Haçlı Seferleri Öncesi İslâm Dünyasında Genel Durum	20
2.7. Haçlı Seferlerinin Önemi	22
2.7.1. Türk İslam Dünyası Açısından Önemi	22
2.7.2. Ortodoks (Bizans) Katolik Dünyası Açısından Önemi	25
2.7.3. Ermeniler İçin Önemi	27
2.8. I. Haçlı Seferi (1096-1099)	28
2.8.1. Bizans Devleti ve I. Haçlı Seferi	32
2.8.2. Haçlı Ordusunun Türkler ile İlk Karşılaşması	33
2.8.3. İlk Haçlı Devleti	34

2.8.4. Haçlıların Kudüsü İşgali.....	34
2.8.5. I. Haçlı Seferi'nin Devamı Olan 1101 Yılı Haçlı Seferi	36
2.8.6. I. Haçlı Seferi'nin Sonuçları.....	38
2.9. II. Haçlı Seferi (1147-1149)	39
2.9.1. II. Haçlı Seferi'ne Karşı Bizans ve Türkiye Selçuklu Devletleri	41
2.9.2. II. Haçlı Seferinin Başlaması.....	42
2.9.3. II. Haçlı Seferi'nin Bizans Açısından Etkileri	46
2.9.4. II. Haçlı Seferinin Sonuçları.....	47
2.10. III. Haçlı Seferi (1189-1192).....	48
2.10.1. III. Haçlı Seferine Katılanlar	50
2.10.2. III. Haçlı Seferi Sırasında Haçlılar ile İslam Orduları	53
2.10.3. III. Haçlı Seferi'nin Sonuçları.....	55
2.11. IV. Haçlı Seferi (1202-1204).....	56
2.11.1. IV. Haçlı Seferi'nin Bizans Devleti ile İlişkisi.....	59
2.11.2. IV. Haçlı Seferi'nin Başlaması	61
2.11.2. İstanbul Haçlılar Tarafından Ele Geçirilmesi	62
2.11.3. IV. Haçlı Seferi'nin Sonuçları.....	64
2.12. V. Haçlı Seferi (1217-1221)	64
2.12.1. V. Haçlı Seferi'nden Önce Yakın Doğu.....	66
2.12.2. V. Haçlı Seferi Çağrısı	67
2.12.3. V. Haçlı Seferi'nin Başlaması.....	68
2.12.4. V. Haçlı Seferi'nin Sonuçları	70
1.13. VI. Haçlı Seferi (1228-1229).....	71
2.13.1. Kudüs'ün Haçlılar Tarafından Ele Geçirilmesi, Müslüman ve Hristiyan Dünyası.....	75
2.13.2. VI. Haçlı Seferi'nin Sonuçları.....	75
2.14. VII. Haçlı Seferi (1248-1254)	75
2.14.1. VII. Haçlı Seferi Çağrısı	77
2.14.2. VII. Haçlı Seferi Sonuçları	80
2.15. VIII. Haçlı Seferi (1268-1270).....	81
2.15.1. VIII. Haçlı Seferine Moğol İstilasının Etkileri	82
2.15.2. Memlûkler ve Haçlı Devletleri	83
2.15.3. VIII. Haçlı Seferi Çağrısı.....	83
2.15.4. VIII. Haçlı Seferi'nin Sonuçları.....	84

3. URFALI MATEOS: HAYATI VE ESERİ.....	85
3.1. Hayatı.....	85
3.2. Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) Adlı Eseri.....	85
4. URFALI MATEOS VEKAYİ-NÂMESİ'NDE (952-1136) BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ.....	87
4.1. Urfalı Mateos'un Haçlı Seferine Karşı Yaklaşımı	87
4.2. Eserde Anlatılan Olaylar.....	88
4.2.1. 952-1052 Yılları Arasındaki Olaylar	88
4.2.2. 1053-1102 Yılları Arasındaki Olaylar	92
4.2.3. 1102-1136 Yılları Arasındaki Olaylar	96
4.2.4. Papaz Grigor'un Zeyl'i 1137-1163 Yılları Arasındaki Olaylar	100
4.2.5. Urfalı Mateos'a Göre I. Haçlı Seferi.....	103
5. SONUÇ	113
KAYNAKLAR.....	116
EKLER	122
ÖZGEÇMİŞ	127

EKLER DİZİNİ

Ek	Sayfa
No	No
EK 1. Haritalar	122
EK 2. Resimler	125

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

KISALTMALAR

ABD.	: Anabilim Dalı
Akt.	Aktaran
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H.	Hicri
Hz.	Hazreti
İA.	İslâm Ansiklopedisi (MEB)
Ö.	Ölüm
M.	Miladi
Neşr.	Neşr Eden
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK.	Türk Tarih Kurumu
vd.	Ve Diğerleri
Yay.	Yayın

1. GİRİŞ

Bu araştırmanın temel problemi, Urfalı Mateos'un *Vekayi-nâmesi* (952–1196) adlı eserinde I. Haçlı Seferi'nin nasıl ele alındığını, bu seferin gelişimi, ilerleyişi ve sonuçlarının eserde nasıl tasvir edildiğini, ayrıca Mateos'un bu olayları hangi tarihî, siyasî ve toplumsal çerçeve içerisinde değerlendirdiğini ortaya koymaktır. Çalışmanın ana problemi, birincil bir Ermeni kroniği olan *Vekayi-nâme*'nin, I. Haçlı Seferi'ni çağdaş Bizans, Latin ve İslam kaynaklarından hangi yönleriyle farklı biçimde aktardığını ve bu farklılıkların dönemin tarih yazımı ile tarih bilinci açısından ne tür anlamlar taşıdığını tespit etmektir. Urfalı Mateos'un, yaşadığı dönemde Anadolu ve çevresinde meydana gelen askerî, siyasî ve dinî olayları aktarma biçimi, onun tarih anlayışı ve olaylara yaklaşımı bakımından özgün bir perspektif sunmaktadır. Bu özgünlük, özellikle I. Haçlı Seferi gibi geniş bir coğrafyada etkili olmuş çok aktörlü bir harekâtın, yerel bir gözlemcinin kaleminden nasıl yorumlandığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Bu ana problemten hareketle çalışmada cevaplanması hedeflenen alt problemler birkaç başlık altında toplanabilir. İlk olarak, Urfalı Mateos'un I. Haçlı Seferi'ne ilişkin anlatımının, dönemin genel tarihî ve siyasî bağlamı içerisinde nasıl bir yere oturduğu incelenmiştir. İkinci olarak, Mateos'un eserinde Haçlılar, Bizanslılar, Türkler ve Ermeniler arasındaki ilişkilerin nasıl yansıtıldığı; bu ilişkilerde tarafsızlık, önyargı veya yorum farklılıklarının ne ölçüde görüldüğü araştırılmıştır. Üçüncü olarak, *Vekayi-nâmede* I. Haçlı Seferi'nin nedenleri, sonuçları ve Anadolu üzerindeki tesirlerinin nasıl değerlendirildiği analiz edilmiştir. Dördüncü olarak ise Mateos'un kullandığı dil, anlatım biçimi ve olayları kronolojik olarak sıralama yöntemi üzerinden, onun tarih yazıcılığındaki yaklaşımı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, *Vekayi-nâme*'nin içeriğinde yer alan yer adları, kişi adları ve olayların geçtiği mekânlar üzerinden, dönemin coğrafi ve siyasi yapısının yeniden inşasına katkı sağlayacak çıkarımlar yapılmıştır. Bu alt problemler, çalışmanın hem kaynak çözümlemesi hem de tarihsel bağlam analizi bakımından yönlendirici bir rol üstlenmiştir.

Araştırmada izlenen yöntem, nitel bir tarihsel analiz yöntemi olup, öncelikli olarak kaynak taraması ve içerik çözümlemesi tekniklerine dayanmaktadır. Çalışmanın ana kaynağı Urfalı Mateos'un *Vekayi-nâmesi* olmakla birlikte, I. Haçlı Seferi'ni konu edinen çağdaş dönem kaynakları (örneğin Anna Komnene'nin *Alexiad*'ı, Fulcherius Carnotensis'in *Historia Hierosolymitana*'sı, İbnü'l-Kâlanisî ve İbnü'l-Esir'in kronikleri gibi) ile modern

araştırmalar da değerlendirmeye alınmıştır. Bu sayede, Mateos'un anlatısı hem kendi iç bütünlüğü içinde hem de dönemin diğer tarih yazarlarının bakış açılarıyla karşılaştırmalı biçimde ele alınmıştır. Çalışma sürecinde öncelikle *Vekayi-nâme*'nin I. Haçlı Seferi'yle doğrudan ilgili bölümleri belirlenmiş, ardından bu bölümler tematik olarak sınıflandırılmıştır. Tematik özümleme aşamasında metin, “*savaşın nedenleri*”, “*ordu hareketleri*”, “*Anadolu'daki geçiş süreci*”, “*katliam ve tahribatlar*”, “*Antakya'nın kuşatılması*” ve “*kontlukların kuruluşu*” gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Bu sınıflandırma, Mateos'un olaylara bakışını daha sistematik biçimde değerlendirmeyi mümkün kılmıştır. Ayrıca, metindeki kişi, yer ve olay adları kaynakta geçtiği şekliyle korunmuş; ancak ilk geçtikleri yerde modern Türkçedeki karşılıkları parantez içinde belirtilmiştir. Bu yöntem hem kaynak özgünlüğünün korunmasını hem de günümüz okuru açısından anlaşılabilirliğin sağlanması hedeflemektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları, öncelikle kaynak ve dönemsel çerçeveden kaynaklanmaktadır. Urfalı Mateos'un *Vekayi-nâmesi* 952–1196 yıllarını kapsamakla birlikte, bu çalışma yalnızca I. Haçlı Seferi'nin gerçekleştiği döneme (1096–1099) odaklanmıştır. Bu nedenle eserin tüm kapsamı değil, belirli bir tarih aralığı derinlemesine analiz edilmiştir. Ayrıca, alışmada Mateos'un olayları aktarıırken kullandığı dilin özgünlüğü korunmuş olmakla birlikte, metnin Ermenice aslından yapılan modern evirilerinin farklılıkları araştırmaya sınırlı düzeyde dâhil edilmiştir. Bununla birlikte, dönemin diğer kaynaklarıyla yapılan karşılaştırmalar, yalnızca I. Haçlı Seferi ile doğrudan ilişkili bölümlerle sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı, Mateos'un kroniğinde yer alan bilgilerin tarihsel doğruluk derecesinin mutlak biçimde tespit edilememesidir; zira dönemin kaynaklarının çoğu, yazarlarının politik, dinî veya kültürel eğilimlerinden etkilenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmada amaç, Mateos'un anlatısının tarihsel “*gerçekliğini*” kesin olarak doğrulamak değil, onun tarihsel olayları nasıl anlamlandırdığını ortaya koymaktır.

Sonuç olarak, bu çalışmanın ana problemi Urfalı Mateos'un *Vekayi-nâmesi* üzerinden I. Haçlı Seferi'nin tarihsel bağlamda nasıl algılandığını çözümlemektir. Alt problemler bu ana soruyu destekleyecek biçimde yapılandırılmış; yöntemsel olarak nitel, karşılaştırmalı ve tarihsel analiz teknikleri tercih edilmiştir. Sınırlılıklar ise hem kaynak yapısından hem de dönemin tarih yazımının doğasından kaynaklanmaktadır. Tüm bu çerçevede araştırma, birincil kaynak temelli bir yaklaşım sergileyerek I. Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki yansımalarını özgün bir bakış açısıyla değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Hristiyanlıkta dini bir figür olan haç, Hristiyanlıkta çarmıha gerilen Hz. İsa'nın insanlığın günahlarına kefareti olarak kendini feda etmesinin sembolüdür. Haç, Ermenice bir terimdir (Mahmut H. 1196: 522).

Haçlı Seferi'ne katılan hacılar diye adlandırılmış olan insanlar, giysilerinin üzerine haç takmışlardır. Fransızca “*croix*” yani “haç” kelimesi, “*seferlere*”de “*croisade*” “*haçlı seferleri*” adı verilirken, sefere katılanlara da “*hacı*” denilmiştir. Haçlı seferi için ilk başlarda Fransız kökenli “*Croisade*” kavramı kullanılırken daha sonrasında “*crusade*” kavramı kullanılmaya devam edilmiştir (Mombert, 2021: 9).

Haçlı Seferleri'nin ortaya çıkışında en dikkat çeken unsur ise Avrupa'daki sosyo-ekonomik koşullardır. Bu durumu takip eden nüfus artışı, işlenebilir toprak azlığı, ekonomi, İtalyanlar'ın Akdeniz sevdası gibi durumlar söylenebilir. Fakat temel sebep olarak Hz. İsa'nın haçını ele geçirmek istemeleridir (Morissan, 2005: 7-8). Haçlı seferleri Türk-İslam dünyasında keskin izler bırakmış Orta Çağ'ın en büyük din merkezli savaşları olmuştur.

Haçlı Seferleri, Papa II. Urban'ın çağrısı üzerine 1095'te Clermont Konsili ile başlamış, Memlüklerin Akkâ Kalesini fethettikleri 1291 yılına kadar haçlılar seferler düzenleyip buralarda kurdukları devletlerle kendi varlıklarını kabul ettirmeye çalışmışlardır. Bu süreçte özellikle ilk üç sefer, Orta Çağ tarihindeki etkileri açısından önemlidir. 1095 yılında başlayan I. Haçlı seferi ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin vilayetleri yağmalanmış, Urfa ve Antakya bölgelerinde Haçlı devletleri kurulmuştur. Kudüs ele geçirilerek Müslümanlar katledilmiş ve yeni Latin devleti kurulmuştur. I. Haçlı seferinde başarılı olmaları seferlere devam etme kararı almalarına sebep olmuştur. Urfa 1144 yılında (H. 539) İmadeddin Zengî tarafından ele geçirilmiştir. Türklerin eline geçmesiyle ikinci haçlı seferi başlamış, Fransa ve Alman ordularının yenilmesi üzerine Urfa tamamen Türklerin olmuştur (Merçil, 1992: 36).

Haçlı Seferleri hem Doğu ile Batı arasındaki tarihsel etkileşimlerin hem de Hristiyan ve Müslüman dünyaları arasındaki askerî ve kültürel karşılaşmaların en kritik dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Kavramsal düzeyde Batı, Hristiyan medeniyetini; Doğu ise İslam medeniyetini temsil etmekteydi. Her ne kadar Haçlı Seferleri'nin görünürdeki temel gerekçesi dinî motivasyonlara dayandırılrsa da süreç içerisinde siyasî, ekonomik ve stratejik çıkarların da bu hareketlerin şekillenmesinde belirleyici bir rol

üstlendiği görülmektedir (Küçüksipahioğlu, 2012: 49-50). Fakat acaba durum gerçekten böyle miydi?

1095–1291 yılları arasında düzenlenen Haçlı Seferleri, yalnızca siyasî, sosyal ve ekonomik etkenlerden kaynaklanmamış; aynı zamanda dinî saiklerin belirleyici olduğu yüksek motivasyonlu bir teşebbüs olarak ortaya çıkmıştır. Bu seferlerle birlikte Kudüs’ün Haçlılar tarafından ele geçirilmesi, zorunlu bir hedef olarak görülmüş; Tanrı’nın yeryüzündeki krallığının Kudüs’te tecelli edeceği inancı, Haçlıları “*Tanrı’nın ordusu*” anlayışıyla harekete geçiren temel unsur olmuştur (Cahen, 2016: 83-89).

1.1. Kaynaklar

XI. yüzyılın sonlarında Frank ordularının Anadolu’ya girişiyle birlikte, Orta Çağ tarihinin en mühim hadiseleri arasında yer alan Haçlı Seferleri başlamıştır. Ortak bir dinî mirası paylaşımlarına karşın farklı kültürel arka planlara sahip Ermeniler ile Frankların müşterek hareketiyle şekillenen bu süreç, Anadolu’nun sosyal, dinî ve siyasî yapısını derinden etkilemiş; dönemin çağdaş kaynaklarında geniş bir biçimde yer bulmuştur. Bu çalışmada, Anadolu’da iki farklı kültürün bir araya gelişini inceleme amacı doğrultusunda, yerli Ermeni, Süryani, Bizans, Latin ve İslâm kaynaklarından azamî ölçüde yararlanılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, Orta Çağ tarih yazımında sıkça karşılaşılan filolojik güçlükler ve ülkemizde Haçlı Seferleri üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olması sebebiyle, özellikle Ermeni kaynakları başta olmak üzere yerli kaynaklara öncelik verilmiştir.

1.1.1. Ermeni Kaynakları

Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor Zeyli¹: Çalışmamızın ana kaynağı olan bu kaynak, XI. yüzyılın sonları ile XII. yüzyılın ilk yarısında Urfa’da yaşamış olan Urfalı Mateos tarafından kaleme alınan *Vekayi-nâme*’dir.

Simbat Vekayi-nâmesi²: Çalışmada yararlanılan bir diğer Ermeni kaynağı *Simbat Vekayi-nâmesi*’dir. 951–1331 yılları arasındaki olayları konu edinen bu eser, Kilikya Ermeni

---

¹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor Zeyli* (Çev. Hrant D. Andreasyan) Ankara: TTK Yay. 1962.

² Simbat, *Vekayinâme (951-1334)*, (Çev. H. D. Andreasyan), Ankara: TTK Yay. 1946.

Baronluğu'nun tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Kaynağın 1162 yılına kadar olan bölümü, Urfalı Mateos'un eserinin bir özeti niteliğindedir. 1156'dan 1275 yılına kadar olan kısmı Simbat tarafından kaleme alınmış, 1274 yılından sonraki bölümler ise kimliği bilinmeyen bir müellif tarafından eklenmiştir. Çalışmamızda, Hrant D. Andreasyan tarafından hazırlanmış ve henüz Türk Tarih Kurumu (TTK) tarafından yayımlanmamış Türkçe çevirisi esas alınmıştır.

Urfalı Vahram Vekayi-nâmesi³: Çalışmada yararlanılan bir diğer Ermeni kaynağı, Urfalı Vahram tarafından kaleme alınan *Vekayi-nâme*'dir. Bu eserde, Bagratuni Kralı II. Gagik'in ölümünün ardından Kilikya Ermeni Prensligi'nin Bizanslılar, Haçlılar ve Selçuklular ile olan ilişkileri ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Müellifin kendi ifadesine göre eser, efendisi Ermeni Kralı II. Leon'un emri doğrultusunda yazılmıştır. Vahram, metnin ilk bölümünde Rupen Hanedanı'nın hâkimiyetinin başlangıcını kısaca aktarmış; ardından kendi dönemine ilişkin olaylara, özellikle de Kral II. Leon devrine odaklanmıştır.

Vardan Vardabet, Cihan Tarihi⁴: Çalışmada yararlanılan bir diğer kaynak, Vardan Vardabet'in 889–1269 yılları arasını kapsayan *Cihan Tarihi* adlı eseridir. Bu eserin Hrant D. Andreasyan tarafından yapılan Türkçe çevirisi kullanılmıştır. Vardan Vardabet, eserinde Selçukluların Anadolu'yu fethi ile Bizanslılar ve Haçlılarla gerçekleştirdikleri savaşları kronolojik bir düzen içerisinde aktarmaktadır. Ayrıca, Kilikya krallarından I. Hetum'un ölümüne kadar Kilikya Ermeni baronları ve hükümdarları hakkında bilgiler sunmaktadır. Ruhban sınıfına mensup olması sebebiyle müellif, eserinde özellikle dinî ve kiliseye ilişkin konular üzerinde durmuştur. Bu çalışmada, söz konusu kaynaktan Kilikya Ermeni Baronluğu'na dair kronolojik bilgilerin tespitinde yararlanılmıştır.

1.1.2. Haçlı Kaynakları

Willermus Tyrensis, Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum⁵: 1130 yılında Filistin'de doğan ve eğitimine burada başlayan Willermus Tyrensis, 1175 yılında Sûr Başpiskoposu olmuştur. Latince, Grekçe ve Fransızca gibi Batı dillerinin yanı sıra Arapça

³ Urfalı Vahram Vekayi-nâmesi, (Çev. H. D. Andreasyan), Ankara: TTK. 1946.

⁴ Vardan Vardabet, *Cihan Tarihi* (Çev. Hrant D. Andreasyan) Ankara: TTK Yay.1937.

⁵ Ayan, E. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıç'tan Kudüs'ün Zaptına Kadar*. İstanbul: Ötüken, 2016; Ayan, E. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II- Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine (1099-1143)*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.

ve İbranice gibi Doğu dillerini de öğrenmiş; bu dillerde kaleme alınmış eserlerden faydalanarak *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum* adlı, yirmi üç kitaptan oluşan kapsamlı eserini yazmıştır. Willermus, bu eserinde Haçlı Seferlerinin başlangıcından 1184 yılına kadar gerçekleşen olayları kronolojik bir biçimde aktarmaktadır. Doğulu tarihçilerin eserlerinden haberdar olduğu kuvvetle muhtemeldir; nitekim Haçlıların ele geçirdikleri bölgelerdeki kütüphaneleri papazların gözetimine bırakmaları bu olasılığı artırmaktadır. Müellif, Haçlılar ile Müslümanlar arasındaki mücadeleleri özellikle Kudüs, Antakya ve Urfa Haçlı devletleri çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Haçlı kronikleri arasında en kapsamlı eserlerden birini kaleme alan Willermus, çalışmasını tamamladıktan bir yıl sonra vefat etmiştir. Bu çalışmada, eserin XVI- XVII. ve XVIII. kitaplarının Ergin Ayan tarafından yapılan Türkçe çevirisi ile XI. ve XII. kitaplarının Ebru Altan tarafından gerçekleştirilen tercümeleri kullanılmıştır.

Fulcherius Carnotensis, Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium⁶: 1159 yılında doğan Fulcherius Carnotensis, Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferini ilan ettiği Clermont Konsili'ne katılan ruhaniler arasında yer almış ve I. Haçlı Seferi'ne Etienne de Blois'in yanında, Dük Robert de la Normandie'nin ordusunda iştirak etmiştir. 1097 yılında, Baudouin de Boulogne'un ana Haçlı ordusundan ayrılması sırasında onun hizmetine girmiş; Baudouin'in 1118'de Kudüs Kralı olarak vefatına kadar onun yanında kalmıştır. Fulcherius, iyi bir eğitim almış bir din adamı olarak, kilisenin etkisini eserinde sıkça yansıtmış ve birçok kez İncil'e atıfta bulunmuştur. Kudüs'ün fethi sonrasında kaleme aldığı eserinin önsözünde, bu eseri Haçlıların Doğu'daki faaliyetlerini aktarmak amacıyla yazdığını ifade etmiştir.

R.H.C. (Recueil des Historiens) külliyyatı içinde yer alan Fulcherius'un eseri, 1101, 1106 ve 1124–1127 yılları arasında üç farklı redaksiyonda tamamlanmıştır. İlk kitap, Clermont Konsili ile başlayıp 12 Ağustos 1099'da gerçekleşen Askalan Savaşı ile sona erer. İkinci kitap, 1100–1118 yılları arasındaki olayları ve I. Baudouin'in faaliyetlerini, üçüncü kitap ise 1118–1127 yılları arasında II. Baudouin'in etkinliklerini kapsamaktadır. Eser, Urfa Haçlı Kontluğu açısından önemli bir kaynaktır.

Çalışmamızda, Fulcherius Carnotensis'in *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium* adlı eserinin İngilizce çevirisi olan *Chronicle of the First Crusade* kullanılmıştır. Ayrıca,

---

⁶ Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak- Kudüs Seferi*, (Çev. İlcan Bihter Barlas), İstanbul: IQ Yayınları, 2009.

Demirkent'in öğrencisi Mukadder Yıldız tarafından hazırlanan ve yayımlanmamış yüksek lisans tezi niteliğindeki *Fulcherius Carnotensis Birinci Haçlı Seferi Vekayi-nâmesi* (*Fulcheri Carnotensis Historia Hierosoly mitana*) Kitap 1 ile İlcan Bihter Barlas'ın *Kudüs Seferi* adlı Türkçe çevirisinden de yararlanılmıştır.

1.1.3. Bizans Kaynakları

Anna Komnena, Alexiad⁷: Çalışmada yararlanılan ikinci Bizans kaynağı, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un kızı ve tarihçisi Anna Komnena tarafından kaleme alınan *Alexiad*'dır. Anna Komnena, 2 Aralık 1083 tarihinde Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un ilk çocuğu olarak İstanbul'da doğmuştur. Kardeşlerinin en büyüğü olan Ioannes ile iyi bir ilişkisi olmayan Anna, İmparatoriçe'nin oğlu ve tahtın yasal varisi Konstantinos Doukas ile nişanlanmış; İmparatorun Konstantinos'u veliaht olarak ataması dolayısıyla, gelecekte Anna-Konstantinos çiftinin İmparatoriçe ve İmparator olacağı beklenmiştir. Ancak bilinmeyen bir nedenle bu nişan bozulmuştur. Anna, 1097 yılında Nikephoros Bryennios ile evlenmiştir. Aleksios'un 1118'de vefatının ardından Anna, kardeşi Ioannes'in yerine eşinin tahta geçmesi için girişimlerde bulunmuş, ancak başarılı olamamış ve sürgüne gönderilmiştir.

Anna Komnena, dönemin şartlarına göre kapsamlı bir eğitim almış; babasının ölümünün ardından yıllarca süren çalışmaları sonucunda *Alexiad*'ı kaleme almıştır. Eserin dili akıcı ve anlatımı anlaşılır olmakla birlikte, Anadolu'yu yeterince tanımaması nedeniyle bazı yanlışlar içermektedir. Bununla birlikte, 1081–1118 yıllarını kapsayan dönemin en önemli Bizans kaynağı olarak değerlendirilmekte ve Yakın Doğu tarihinin anlaşılmasında kritik bir referans niteliği taşımaktadır. *Alexiad*, I. Haçlı Seferi'nin Bizans ile olan ilişkisine de değinmekte ve Haçlı Seferlerinin sebepleri, Bizans-Haçlı ilişkileri, Haçlıların İstanbul'a gelişleri ile Türklerle Haçlıların ilk karşılaşmaları gibi konuları ayrıntılı biçimde ele almaktadır.

Eser, 1928 yılında E. A. Daves tarafından İngilizceye; 1937 yılında B. Lieb tarafından Fransızcaya çevrilmiştir. Bu çalışmada ise Bilge Umar tarafından yapılan Türkçe çevirisi esas alınmıştır.

---

⁷ Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi*. (Çev. B. Umar), İstanbul: İnkılâp. 1996.

Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*⁸: XII. yüzyılın ikinci yarısında Denizli yakınlarındaki Khonia'da doğan Niketas Khoniates, Bizans ve Avrupa tarih yazıcılığı içinde önemli bir konuma sahiptir. Genç yaşta İstanbul'a gönderilmiş ve burada kapsamlı bir eğitim aldıktan sonra serbest meslek hayatına atılmıştır. Angelos Hanedanı döneminde (1185–1204) saray bürokrasisi ve idari mekanizmalarda çeşitli önemli görevlerde bulunmuştur. 1204 yılında İstanbul'un Haçlılar tarafından ele geçirilmesine tanık olmuş ve güçlükle tarihî kaynaklara erişebilmiştir.

Niketas, 21 kitaptan oluşan *Historia* adlı eserinde, Ioannes ve Manuel Komnenos devirleri dahil olmak üzere 1118–1206 yılları arasında hüküm süren Bizans İmparatorlarının saltanat dönemlerini ayrıntılı biçimde aktarmaktadır. Eser, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren çok sayıda baskı görmüş ve İtalyanca, Fransızca, Rusça, Almanca, Romence ile Macarcaya çevrilmiştir. Son çevirisi, Franz Grabler tarafından üç cilt hâlinde Almanca olarak yayımlanmış olup, bu çevirinin birinci cildi Fikret Işıltan tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Çalışmamızda, eserin bu Türkçe çevirisinden faydalanılmıştır.

1.1.4. Süryani Kaynakları

Anonim Süryani Vekayi-nâmesi⁹: Adı bilinmeyen bir din adamı tarafından kaleme alınan *Anonim Süryani Vekayi-nâmesi*, I. Haçlı Seferi ile başlamaktadır ve 1164 yılına kadar geçen olayları kapsamaktadır. Haçlı Seferlerinin Orta Doğu'daki faaliyetleri hakkında en ayrıntılı bilgileri sunan kaynaklardan biri olan bu vekayi-nâme, S. Tritton tarafından İngilizceye çevrilmiş ve H. A. R. Gibb tarafından notlandırılıp yayımlanmıştır. Çalışmamızda, söz konusu İngilizce çeviriden yararlanılmıştır.

1.1.5. İslam Kaynakları

İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih¹⁰: 1160 yılında Cizre'de doğan İbnü'l-Esîr'in kaleme aldığı *el-Kâmil fi't-Târih* adlı eseri, dünyanın yaratılışıyla başlayıp peygamberler tarihiyle devam eden kapsamlı bir tarih kitabıdır. Eserde Roma, Yunan, Selevkoslar, Yemen ve Cahiliye dönemi Arapları hakkında bilgiler verildikten sonra, Hz. Peygamber dönemiyle birlikte

⁸ Niketas Khoniates, *Historia, Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*. Ankara: TTK Yay., 1995.

⁹ Andy Hilken, *The Anonymous Syriac Chronicle up to the Year 1234 and its Sources*, Belçika: Universiteit Gent, 2014.

¹⁰ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi: El-Kâmil Fi't-Tarih*, X, XI, İstanbul: Bahar Yayınları, 1987.

İslâm tarihi anlatılmaktadır. Hicretten sonraki olaylar kronolojik bir biçimde, yıl yıl ele alınmış ve anlatım 1231 yılına kadar getirilmiştir. On cilt hâlinde kaleme alınan eser, genel hatlarıyla siyasî ve askerî İslâm tarihi niteliği taşımaktadır.

İbnü'l Esîr, eserinde kaynaklarından ayrıntılı biçimde söz etmemekle birlikte, kendisinden önceki tarihçileri yer yer eleştirmiştir. Onun bu eseri, sonraki dönem tarihçileri için temel bir kaynak olmuş; birçok müellif, *el-Kâmil fi't-Târih*'teki bilgileri özetleyerek kendi dönemlerine ait olaylarla birleştirmiştir. Bu yönüyle eser, Orta Çağ İslâm tarih yazıcılığının en güvenilir kroniklerinden biri kabul edilmektedir.

Eser ilk kez Caralus Johannes Tornberg tarafından 1851–1876 yılları arasında Paris'te XIII cilt olarak yayımlanmıştır. Daha sonra Kahire'de 1301 ve 1348 yıllarında iki baskısı yapılmış, 1965–1966 yıllarında ise Tornberg neşrinden tashih edilerek Beyrut'ta yeni baskıları gerçekleştirilmiştir. *el-Kâmil fi't-Târih*'in Abdülkerim Özaydın tarafından yapılan Türkçe tercümesi 1988–1991 yılları arasında yayımlanmıştır. Tercümede indeks bulunmamakla birlikte, çalışmamızda söz konusu çevirinin X. ve XI. ciltlerinden yararlanılmıştır.

İbnü'l-Kalânîsî, Zeylû Tarihi Dimaşk¹¹: 1073 yılında Dimaşk (Şam)'ta doğan İbnü'l-Kalânîsî, din, hukuk ve edebiyat alanlarında kapsamlı bir eğitim almış, kariyeri boyunca iki kez Dîvânü'r-Resâil başkanlığı görevinde bulunmuştur. Bu görevi sayesinde pek çok resmî belgeyi görme ve inceleme imkânı elde etmiş, söz konusu belgelerden bir kısmına eserinde yer vermiştir. 1160 yılında vefat eden İbnü'l-Kalânîsî'nin eseri, 960 yılından başlayarak 1160 yılına kadar meydana gelen olayları kronolojik bir biçimde ele almaktadır.

XIX. yüzyıla kadar fazla tanınmayan bu eser, ilk kez 1908 yılında H. F. Amedroz tarafından neşredilmiştir. *Zeyl Târih Dimaşk* adıyla bilinen bu kronik, İbnü'l-Esîr, İbnü'l-Adîm, el-Azîmî ve Ebû Şâme gibi pek çok İslâm tarihçisi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışmamızda, H.A.R. Gibb tarafından yapılan İngilizce çevirisinden yararlanılmıştır.,

---

¹¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl-ü Târih-i Dimaşk*, Neşr. H. F. Amedroz, E. J. Brill, Leyden, 1908; İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (Çev. O. Özatağ) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2020.

el-Azîmî, Azîmî Tarihi¹²: Çalışmamızda yararlanılan üçüncü İslâm kaynağı, Azîmî'nin Haçlılara ilişkin değerli bilgiler ihtiva eden *Tarihü'l-Azîmî* adlı eseridir. Tam adı Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Nizâr olan müellif, “*Azîmî*” veya “*İbnü'l-Azîmî*” lakaplarıyla tanınmış, Arap Tenuh kabilesine mensup olup 1091 yılında Haleb’de dünyaya gelmiştir. Biyografi kaynaklarında Azîmî hakkında ayrıntılı bilgilere fazla rastlanmamaktadır; ancak ailesinin daha önceki dönemlerde Haleb’e yerleşmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Azîmî'nin çağdaşı ve dostu olan ünlü tarihçi İbn Asâkir, onun Şam’a gelerek bazı kimseler için methiye şiirleri kaleme aldığını, birlikte fakih Nasrullah’tan hadis dersi aldıklarını ve ardından Haleb’e döndüğünü bildirmektedir. Azîmî, daha sonraki yıllarda yeniden Dımaşk’ı ziyaret etmiş ve burada kaleme aldığı şiirlerden bazılarını İbn Asâkir’e okuyarak bir kısmını kendisine takdim etmiştir. Bazı kaynaklarda “*muallim*” olarak anılması, Haleb’deki bir medresede öğretim faaliyetinde bulunduğunu göstermektedir.

Eserinin bilinen tek nüshası Türkiye’de bulunan *Tarihü'l-Azîmî*, Hz. Âdem’den başlayarak 1160 yılına kadar geçen olayları kapsamaktadır. XI. yüzyılın sonları ile XII. yüzyılın ilk yarısında Haleb ve çevresinde yaşanan gelişmeler bakımından büyük önem taşımaktadır. Ancak eserin kronolojik düzeninde ve olayların sıralanışında çeşitli eksikliklerin bulunması sebebiyle İbnü'l-Adîm tarafından eleştirilmiştir. *Tarihü'l-Azîmî*’nin 1041 yılından sonraki bölümü Ali Sevim tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Çalışmamızda, Ali Sevim’in bu çevirisinden yararlanılmıştır.

1.2. Araştırma Eserleri

Çalışma konumuz olan Urfalı Mateos’un Vekayi-nâmesi’nde I. Haçlı Seferi ile ilgili genel olarak Haçlı Seferleri ile alakalı araştırma eserlerinden faydalandım. Haçlı Seferleri üzerine araştırma yapan birçok tarihçi, olayları kendi kültürel arka planları ve toplumsal yapılarına göre yorumladıklarından dolayı objektif bir yaklaşım sergileyememiştir. Özellikle Batılı tarihçiler, Haçlı Seferlerini çoğunlukla meşru ve haklı gerekçelere dayandırma eğiliminde olmuşlardır. Haçlı Seferleri konusunda Türk tarihçiler, genel olarak oldukça objektif bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu alanda Fikret Işıltan’ın öğrencisi Işın Demirkent ve

---

¹² *el-Azîmî, Azîmî Tarihi*, (Çev. Ali Sevim) Ankara: TTK., 2006.

Demirkent'in öğrencisi Ebru Altan, Türk ekolünün önde gelen temsilcileri olarak öne çıkmaktadır. Çalışmamızda, özellikle Demirkent'in çeşitli eserlerinden ve makalelerinden yararlanılmıştır. Bunlar arasında, Urfa Haçlı Kontluğu I-II¹³ adlı eseri öncelikli olarak kullanılmıştır; zira eser, Urfa Haçlı Kontluğu'nun kuruluşunda Ermenilerin oynadığı rol ve Ermenilerle Haçlılar arasındaki ilişkileri kapsamlı biçimde ele alması bakımından çalışmamız için temel bir kaynaktır.

Bunun yanı sıra, Haçlı tarihçisi Ebru Altan'ın doktora tezi olarak hazırladığı ve 2003 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan II. Haçlı Seferi adlı eserinden¹⁴ de faydalanılmıştır. Her ne kadar bu eser doğrudan Ermeni-Haçlı ilişkileri üzerine yoğunlaşmasa da çalışmamızın üçüncü bölümünde konuyla ilgili verilerin desteklenmesinde kullanılmıştır.

Alman ekolünün önde gelen temsilcilerinden Steven Runciman'ın *Haçlı Seferleri* adlı eseri¹⁵, Işıltan tarafından üç cilt hâlinde Türkçeye çevrilmiş olup, çalışmamızda yararlanılan önemli kaynaklardan biridir. Türkiye'de Haçlı Seferleri ile ilgili yeterli akademik çalışma bulunmamasına rağmen, eserin Türkçe çevirisi bu boşluğu büyük ölçüde doldurmaktadır.

---

¹³ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*. Ankara: TTK., 1974.

¹⁴ Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara: TTK. 2003.

¹⁵ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, (Çev. F. Işıltan), Ankara: TTK., 1998.

2. HAÇLI SEFERLERİ VE I. HAÇLI SEFERİ

Tezin bu bölümünde Haçlı Seferleri gibi büyük bir olayın nasıl oluştuğu ve duyurulduğu, kimlerin katıldığı, Haçlı Seferleri öncesinde nasıl bir ortamın olduğu gibi konular başlıklandırılarak anlatılmıştır.

2.1. Haçlı Seferi Fikri

Frank ordularının Kudüs'e girmesiyle birlikte Haçlı Seferi temel hedefine ulaşmış görünse de Kutsal Şehir'i ellerinde tutabilmek adına güçlü bir yönetime ve sağlam ittifaklara dayanan bir idari yapı kurmaları gerekiyordu. Bu konuda kısmi bir başarı elde eden tek yapı Kudüs Krallığı olmuştur; diğer Haçlı devletlerinin durumu ise pek iç açıcı değildi. II. Haçlı Seferi'ne kadar Şam ile Franklar arasında görece olumlu ilişkiler sürdürülmüştür. Öte yandan, Antakya Prinkepsliği, Urfa Kontluğu ve Trablus Kontluğu, bir yandan Bizans İmparatorluğu, diğer yandan Türk beylikleriyle mücadele ederken, kendi içlerinde de ciddi siyasal ve askerî sorunlar yaşamışlardır. Hatta zaman zaman bazı Frank unsurlarının Türklerle ittifak yaptığı durumlar da olmuştur (Runciman, 1989: 30).

2.2. Haçlı Seferi Çağrısı ve Katılımları

İncil'de “*Peşimden gelmek isteyen kendini inkâr etsin, çarmıha yükselip beni izlesin*” cümlesi Galya'yı dini bir şevk kaplayarak Haç'ın taşınmasını, O'nu takip etmeyi ve tereddüt göstermeden ilerlemeyi gönüllü oldular. Daha sonra Papa Urbanus, birlikte hareket ettiği piskoposlar, başpiskoposlar ve bir grup rahiple beraber kiliseye bağlı olmayan Romalılarla Alpler'i aşmayı başardılar (Tudebodus, 2020: 57).

Milattan sonra 1095 yılında Papa Urbanus, Alpleri geçip Fransa'ya varmış buradan İtalya'yı da çağrı yaptıktan sonra Piacenza'da bir Konsil'de toplayacaktır (Ayan, 2016: 49). Haçlı Seferleri, 1095 yılında Papa II. Urbanus'un Clermont Konsili'nde yaptığı sefer çağrısıyla fiilen başlamış oldu (Göktaş, 1996: 83).

1095 yılında toplanan Clermont Konsili ile başlatılan Haçlı Seferleri, Batı dünyasının İslâm'ın ortaya çıkışından itibaren geliştirmeye çalıştığı karşı refleksi, Hristiyanlık çatısı

altında birleşik ve bütüncül bir biçimde uygulama fırsatı bulduğu bir dönüm noktası olmuştur (Carnotensis, 2009: 46).

Konsil'in toplandığı vakit, IV. Heinrich'in 43 senedir Alman Kralı, 12 yıldır da Roma İmparatoru olan I. Heinrich'in oğlu I. Philip (1060-1108) Fransa kralıydı (Ayan, 2016: 49). Çağrı'nın etkisi Galya'nın tüm bölgelere yayılmasıyla Frenkler çağrının etkisiyle İsa'nın izinden tek bir amaç doğrultusunda birleşerek sağ omuzlarına haç işareti diktiler. Frenklerin kısa sürede evlerinden ayrılıp büyük bir ordu kurdular. Pierre L'Hermit, dük Godfrey ve kardeşi, Baudouin'den oluşan bu ordu, Tanrı'nın önderliğinde Macar Krallığı'na girdiler. Konstantinapol'e ilk varan 30 Haziran 1096'da Pierre L'Hermit oldu (Tudebodus, 2020: 59-60).

I. Haçlı Seferi'nde Anadolu Selçuklu Devleti ile ilk askerî temasları gerçekleştiren Haçlı lideri Pierre l'Hermite (Peter the Hermit) olmuştur. Pierre'in önderliğinde sefere katılan yaklaşık 20.000 kişilik topluluk, düzenli bir askerî birlikten ziyade, büyük ölçüde köylüler, gönüllüler ve disiplinsiz gruplardan oluşmaktaydı. Bu nedenle Pierre l'Hermite'in ordusu, klasik anlamda bir savaş gücü olmaktan ziyade, dini heyecan ve fanatik bir coşku ile harekete geçmiş halk kitlelerini temsil etmekteydi (Küçüksipahioğlu, 2017: 37).

Haçlı Seferi'ne katılan esas güçlü birlikler, Papa'nın sefer çağrısının hemen ardından harekete geçmeyenlerden oluşmaktaydı. Zira bu derece kapsamlı bir seferin icrası için gerekli olan askerî ve lojistik hazırlıkların para, asker, mühimmat ve erzak temini gibi unsurların eksiksiz biçimde tamamlanması zaman gerektirmekteydi. Bu nedenle seferin ileri gelen komutanları ve kontları hazırlıklarını aceleye getirmemiş, planlı bir şekilde organize olmuşlardır. Sefere katılan önemli liderlerden biri de “*Magnus*” (büyük) unvanıyla tanınan Kont Hugue de Vermandois idi. Kendisi, Fransa Kralı I. Henri'nin, Kiev prensesi Anna'dan olan oğludur (Runciman, 2008: 110-112).

Fransa ve Almanya krallıkları, Prens Bohemund von Tarent Apulia Dükü Robert Guiskard'ın oğlu ile onun yeğeni Tankred ve pek çok soylu lider, belirlenen tarihte büyük ve donanımlı ordularıyla Haçlı Seferi'ne katılmaya hazır bulunmaktaydılar. Ardından, farklı bölgelerden yola çıkan tüm Haçlı kuvvetleri İznik'te (Nikea) bir araya gelerek seferin ilk safhasını oluşturmuşlardır (Ayan, 2018: 45-47).

Anna Komnena'nın Alexiad adlı eserinde aktardığına göre, Haçlılar İznik kuşatması sırasında şehir surlarını aşabilmek amacıyla, Lombard asıllı bir kişinin önerisiyle “*yürüyen kuleler*” (mobile towers) inşa etmişlerdir. Surlarda açılan gediklerin ardından savunma hatları zayıflayan Türk kuvvetleri zor durumda kalmışlardır. Nihayetinde, 1097 yılının Haziran ayında İznik kentinin direnişi kırılmış ve şehir teslim olmak zorunda kalmıştır. Sultan I. Kılıç Arslan, Bizans ve Haçlı kuvvetlerinin kuşatması karşısında ordusuyla birlikte geri çekilmek zorunda kalmış; bu nedenle şehirdeki Türk garnizonu, Bizans komutanı Manuel Butumites ile teslim şartlarını görüşmeye mecbur kalmıştır. Butumites, Türk savunucularına Haçlı ordularının çok kalabalık olduğunu, direnmenin sonuçsuz kalacağını, teslim olmaları hâlinde ise Bizans İmparatoru'nun canlarını bağışlayacağını bildirmiştir. Ancak Sultan Kılıç Arslan'ın kuvvetleriyle birlikte geri dönüp karşı taarruza geçeceği yönündeki haberlerin ulaşması üzerine Türk garnizonu umutlanarak müzakereleri sonlandırmış ve direnişi sürdürme kararı almıştır (Komnena, 1996: 125).

1291 yılında Haçlıların ellerinde kalan son önemli merkez olan Akkâ'nın Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle son bulmuştur. Bu yaklaşık iki yüzyıllık süreçte dokuz büyük Haçlı Seferi düzenlenmiştir. Bununla birlikte, Haçlı Seferleri sonrasında da Türk-İslam dünyasına karşı girişilen pek çok askerî hareket, Haçlı Seferi karakteri taşıdığı gerekçesiyle bu bağlamda değerlendirilmiştir (Göktaş, 1996: 83-84).

2.3. Haçlı Seferlerinin Nedenleri

XI. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Haçlı Seferleri'nin görünen nedeni, kutsal topraklar ile buradaki Hristiyanları Müslümanların elinden kurtarmak ve hac yollarını güvenli hâle getirmektir. Ancak Kudüs ve çevresi, Müslüman hâkimiyetine yeni geçmiş değildi; bölge yaklaşık dört yüzyıldır Müslümanların yönetimindeydi. Haçlı çağrısının arka planında, Türklerin XI. yüzyılda Anadolu'da hızla ilerleyerek Bizans'ın doğu sınırlarını tehdit etmesi yatıyordu. Bizans İmparatoru, bu tehdide karşı 1095 yılında Piacenza Konsili'nde Batı'dan yardım istemiştir. Papalık ise bu talebi, Bizans üzerindeki nüfuzunu artırmak için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Roma Kilisesi'nin temel hedefi, dini duyguları ön plana çıkaran bir askerî sefer düzenleyerek önce Anadolu'yu Türklerden temizlemek, ardından 1054 yılındaki ayrılıktan beri süren Roma-Bizans rekabetinde üstünlük sağlamaktır (Kaegi, 2000: 242).

Türklerin İslâmiyet'i kabul etmeleriyle birlikte, İslâm dünyasının fetih vizyonu Anadolu'yu ve hatta Bizans topraklarını da içine alan geniş bir coğrafi yöne evrilmiştir. Bu durum hem Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nu hem de Batı Roma'nın mirasçısı konumundaki Avrupa toplumlarını ciddi biçimde tedirgin etmiştir. Bizans, Anadolu'daki Türk-İslâm ilerleyişini durdurmak amacıyla Batı'dan askerî destek talebinde bulunmuş; söz konusu yardım çağrısı, zamanla Haçlı Seferleri'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece dönemin siyasî konjonktürü, yalnızca askerî bir ittifakı değil, aynı zamanda Batı dünyasında mevcut İslâm algısının daha da olumsuz bir biçimde pekişmesini beraberinde getirmiştir (Komnena, 1996: 119-120).

Bizans'ın Anadolu'yu yeniden hâkimiyeti altına almak amacıyla Papalık'tan talep ettiği askerî yardım, Batı'nın İslâm dünyasına yönelik kolektif hafızasında, Endülüs deneyiminden sonra ikinci büyük açılımı teşkil etmiştir. Haçlı Seferleri, Batı Hristiyan dünyası açısından yalnızca dinî bir kurtuluş mücadelesi değil, aynı zamanda Endülüs'te Müslümanlara karşı kaybedilen mevzilerin rövanşını alma girişimi olarak da görülmüştür. Tanrı'nın desteğini arkalarına aldıklarına inanan Avrupa milletleri için bu seferler, “*kutsal savaş*” ideali etrafında birleşmenin yanı sıra, “*putperest*” olarak nitelendirdikleri bir kavmin kökünün kazınmasına yönelik teolojik ve ideolojik bir meşruiyet zemini de oluşturmuştur (Carnotensis, 2009: 52-53).

Haçlı Seferleri'nin ortaya çıkışında yalnızca dini saikler değil, Orta Çağ Avrupası'nın siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunları da belirleyici olmuştur. Avrupa'daki siyasi kargaşa, nüfus artışı, kıtlık, yoksulluk ve feodal beylerin dış tehditlere karşı güvenlik sağlamadaki yetersizlikleri, seferlerin meşrulaştırılmasında etkili olmuştur. Bu koşullar altında, dini retorik bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmış; kutsal toprakların kurtarılması fikri, halkı harekete geçirecek güçlü bir motivasyon unsuru hâline getirilmiştir. Ayrıca paralı askerlik sisteminin yaygınlaşması, Avrupa'daki askerî yükü hafifletmek ve toplumsal baskıyı azaltmak amacıyla seferlere destek verilmesini kolaylaştırmıştır (Şirikçi, 2025: 14–15).

Papa II. Urbanus, Kudüs'ün alınıp Filistin topraklarının da kendi içlerinde serbest bırakarak hacca katılarak dini olarak hacı olarak sayılacaklarını ve günahlardan arınacağını vaat etmiştir. Sefere katılan Haçlılar, Hz. İsa'nın bulunduğu yeri diğer bir deyişle semaya uçtuğu kutsal mezarına hacedip gelinceye kadar tüm kendilerine ait eşyaları kiliseye teslim etmişlerdir (Kaleli, 2011: 40).

Haçlı Seferlerine katılanlar arasında asiller; silahlı ve zırhlı şövalyeler, köylüler, kentliler, suçlular ve haydutlar bulunuyordu. Seferlere katılanların sebepleri kendi içlerinde sınıfsal olarak farklılık göstermekteydi. Bunlar; dini inançla haçlı yemini edenler, Avrupa'daki kısıtlı ekonomik şartlar, açlık, yoksulluk ve topraksızlık sıkıntısı yaşayan alt tabakadaki insanlar ve asillerin Doğu'daki zenginliği ele geçirme aşkı seferlere katılmalarına sebep olmuştur. Diğer taraftan kilisenin, seferlere katılacakların günahlarının af olacağı ve cennete gidecekleri vaatleri şeklindeki propagandası yapması Orta Çağ'da yaşayan insanlar için sefer çağrısı çekici gelmiştir (Runciman, 1989: 258).

2.4. Haçlı Seferleri Öncesi Avrupa'da Genel Durum

I. Haçlı Seferi arifesinde Avrupa, siyasî, dinî, ekonomik ve sosyal bakımdan ciddi bir karmaşa içindeydi. Ancak XI. yüzyıl Avrupa'sına damgasını vuran en önemli gelişme, Papa VII. Gregorius ile Kutsal Roma İmparatoru IV. Heinrich arasında yaşanan “*Atama Tartışması*” (*Investiture Controversy*) olmuştur. Avrupa'nın siyasî, dinî ve ekonomik yapısını şekillendiren iki temel otoriteden biri olan Roma'daki Papalık ile diğeri olan Kutsal Roma İmparatorluğu arasındaki bu çekişme, yüzyıllar boyunca korunan siyasî ve dinî güç dengelerinin, daha fazla nüfuz elde etme arzusundaki Kilise tarafından sarsılma girişimi olarak değerlendirilebilir. Tartışmanın kökenine inildiğinde, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından ve Kutsal Roma İmparatorluğu henüz teşekkül etmeden önce, Papalık makamı ile Bizans İmparatoru arasında benzer bir yetki mücadelesinin mevcut olmadığı görülmektedir (Tudebodus, 2020: 11).

Batılı perspektiften değerlendirildiğinde, Haçlı Seferleri, Batı Avrupa Hristiyanlarının özellikle Kudüs başta olmak üzere Hristiyan dünyasının kutsal mekânlarını ele geçirme amacıyla gerçekleştirdikleri bir harekât olarak görülmektedir (Hillenbrand, 2015: 27).

Tarihsel bir olay olan Haçlı Seferleri'nin, başlamasına öncülük eden amaçlarını anlamak için Avrupa'nın Orta Çağ boyunca siyasal, sosyal ve ekonomik süreçler büyük önem taşımaktadır. Avrupa halklarının binlerce kilometre uzaklıktan bambaşka bölgelere gidip savaşmalarının ardındaki sebepler bize önemli ipuçları verir. Bu ipuçlarını, yaşadıkları siyasal bünyeyi, toplumsal sınıflarını, inançları, yasayış şekilleri ve ekonomik faaliyetlerinden öğrenilebilir (Runciman, 1989: 261).

Frankların Hristiyanlığı VI. yüzyılda kabul etmiş ve buna neden olan iki sebep vardır. Birincisi; Frank kökenli Karolenjiyen Devleti'nin altında olan Saksonlar ile kuzey ve Orta Avrupa'daki kırsal alandan yaşayan halkların böylelikle Hristiyan olmaya başlamıştır. Ardından IX. ve X. yüzyılda da Hırvatlar, Polonyalılar, Macarlar ve İskandinavlar Hristiyan oldular. İkincisi; Roma Kilisesi'nin bir koruyucusu olmasıydı (Kanat ve Burçak, 2018: 24). Papalık ile İmparatorluk, uzun yıllar boyunca belirlenen sınırlar çerçevesinde faaliyet göstermiştir. Ancak Papa VII. Gregorius döneminde bu hassas denge bozulmuştur. Gregorius, Mart 1075'te Papalık yetkilerini açık ve sert hükümlerle tanımlayan yirmi yedi maddelik "*Dictatus Papae*" (*Papanın Emirleri*) adlı meşhur bildiriye yayımlamıştır. Bu bildiride, Papa'nın imparatoru azletme yetkisine sahip olduğu, hiçbir otorite tarafından yargılanamayacağı ve piskoposları atama yetkisinin yalnızca Papalık makamına ait bulunduğu yönünde hükümler yer almıştır (Tudebodus, 2020: 12).

Bizans'ın İtalya'yı kaybetmesiyle Lombardların istilasına uğramış ve bu siyasi olarak güç kaybına uğratarak Papalık makamı da zor durumda kalmıştır. Frankların bölgeye gelmesiyle krallarına imparator unvanına karşılık orta İtalya bölgesi kilise'ye bırakılmıştır. Böylelikle Bizans Devleti ile Roma Kilisesi arasında bir bağ kalmamıştır. 1054 yılında iki kilise arasındaki çekişme başlayacaktır. Artık iki rakip kilisenin tek gayesi olacaktı: o da herkes kendi iddiasını kabul ettirecek ve tüm Hristiyanlığı kabul etmiş olan halkı kendi inançları doğrultusunda tek çatı altında toplamak. Hristiyanlığın savaşa olan bakış açısı ile Haçlı Seferleri'ni anlamak eşdeğer niteliktedir. Orta Çağ süresince dini ön plana alarak savaşın ve bunun Hristiyanlık bakımından doğru olup olmayacağı ile halktan tartışmalar devam etmiştir. Haçlı seferleri öncesinde Avrupa'daki toplumsal sistem feodalizmdi. Serf ve senyör yani köle ve toprak sahipleri arasındaki ekonomik ilişkilerin bütünü olan feodal yapı ve bu yapı, Roma İmparatorluğu'nun ekonomik anlamda son döneminde ortaya çıkmıştır. Akdeniz imparatorluğu olan Roma, ticaret yollarında güçlü hakimiyeti sayesinde üretim ve pazarlama uzak ülkelere yönelik yapılmaktaydı. Feodal yapının Haçlı Seferleri'ne yönelik birçok etki eden kuralları arasında en çok etkileyeni ise herhangi bir asile ait olan toprağın asilin çocukları arasında paylaştırılması yerine, ailenin en büyük erkek çocuğa miras bırakılması kuralıydı. Bu hem toprağın böylelikle askeri gücün hem de gelirin bölünmemesi için uygulanan bir yöntemdi (Kanat ve Burçak, 2018: 27-29).

2.5. Haçlı Seferleri Öncesi Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nda Genel Durum

Mısır'ın Fatimî hükümdarları, ketum, batınî ve aşırılıkçı bir İsmailî Şii mezhebi olarak şekillendikleri için ve XI. yüzyılın ikinci yarısında “*Sünni İslam'ın savunucuları*” olarak ortaya çıkan Selçukluların başlıca rakipleri haline geldiklerinden, I. Haçlı Seferi öncesinde Fatimîler ciddi güçlükler yaşamaktaydılar. Mezheplerinin “*sapkın*” olarak nitelendirilmesi, Suriye ve Filistin'deki komşu Sünni Müslüman güçlerle ittifak kurmalarının önünü büyük ölçüde kesmekteydi Fatimi İmparatorluğu içindeki gelişmeler ve yöneticilerinin Filistin ile Suriye'ye yönelik girişimleri, I. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine zemin hazırlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur (Hillenbrand, 2015: 68).

Haçlı Seferleri'nin başlangıcından önce bölgedeki siyasî ortama bakıldığında, Bizans İmparatorluğu, Abbasîler ve Fatimîler olmak üzere üç büyük güç arasında bir siyasî denge kurulduğu görülmektedir. Öte yandan, İstanbul Patriği Nestorius'un görüşleri yeni dinî tartışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Nestorius'un, Hz. İsa'da insanî tabiatın ilahî tabiatına kıyasla daha baskın olduğunu savunan düşüncesi, doğum yeri olan Suriye'de geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur. Nasturilik, 431 yılında toplanan Efes Konsilinde; Monofizittik ise 451 yılında gerçekleştirilen Kadıköy Konsili, yani Dördüncü Ekümenik Toplantı'da aforoz edilmiştir. İnançlarına ilişkin görüşleri nedeniyle aforoz edilen Nasturilerin büyük bir kısmı, Sasanîler'in egemenliğindeki İran topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır (Usta, 2016: 40-41).

Bizans İmparatorluğu, kendi bünyesinde ortaya çıkan mezhep mücadelelerinin yanı sıra, dış tehditlerle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Doğu cephesinde Sasanîlere karşı yürütülen zorlu savaşlar sonucunda, 610 yılına gelindiğinde Bizans'ın Suriye ve Anadolu'daki tüm toprakları Sasanî orduları tarafından işgal edilmiştir. Büyük bir krizle karşı karşıya kalan Bizans, İmparator Herakleios'un (610-641) liderliğinde yeniden toparlanma fırsatı bulmuştur. Hükümdarlığının ilk yıllarında askerî ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle Sasanî üstünlüğünü kabullenmek zorunda kalan Herakleios, batıda Avar sorununu çözdükten sonra başlattığı ve 622-629 yılları arasında süren doğu seferleri sonucunda yeniden üstünlüğü ele geçirmeyi başarmıştır (Ostrogorsky, 1995: 88-90).

Sasanîlere karşı yürütülen uzun ve yoğun savaşlar, Bizans İmparatorluğu'nu büyük ölçüde zayıflatmış; bu nedenle, İslam ordularına karşı fazla bir direnç gösterebileceği bir güç

kalmamıştır. 614 yılında Müslümanlar tarafından ele geçirilen Mısır eyaleti, Bizans’a hem ekonomik hem de askerî açıdan olumsuz etkileri olmuştur (Usta, 2016: 42).

Türklerin toplumsal ve ekonomik olarak askeri yapının önemi büyüktür. Devlet yapısının temeli olan askeri yapı, bunun şekillenmesine katkı sağlayan Türklerin yıllar boyunca karşılaştıkları askerlik maceralarıdır (Göksu, 2010: 4).

Müslümanların Bizans üzerindeki baskısı, 750 yılında Emevîler’in yıkılmasıyla iktidarı ele geçiren Abbasîler döneminde de devam etmiştir. Ancak el-Memun (813-833) halifeliği sırasında gerçekleştirilen Amorion Seferi ve birkaç büyük askerî harekât dışında, bu baskılar zamanla sınır bölgelerinde cereyan eden mevzi çatışmalarına dönüşmüştür. IX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, Abbasîler giderek güç kaybetmeye başlamışlardır. Bu süreçte, Suriye ve Mısır’da bağımsızlıklarını ilan eden Tolunoğulları (868-905), İhşîdîler (935-969) ve Hamdanîler (890-1004) gibi hanedanlar ortaya çıkmıştır. Ardından, 969 yılında Mısır, Şii Fatimîler’in egemenliğine girmiştir. Fatimîler’in Sünnî Abbasîlere karşı duyduğu düşmanlık, İslam dünyasında siyasî karışıklıkları daha da derinleştirmiştir (Honigmann, 1970: 92-95).

I. Haçlı Seferi’nin ilk evrelerine denk gelen H. 491 (1097–1098) yılında, vezir ve fiili hükümdar konumundaki Efdâl’in bizzat komutasını üstlendiği Fatimî ordusu, Filistin’e yönelik ön alıcı bir saldırı düzenleyerek Kudüs’ü ele geçirmiştir. O dönemde şehir, Selçuklulara bağlı Artuklu ailesinden iki Türkmen Bey, Sökmen ve kardeşi İl-Gazi’nin kontrolündeydi. Haçlılar ise bir yıl sonra Kudüs’ü ele geçirmiş ve Efdâl komutasındaki Fatimî ordusunu Aşkelon’da ağır bir yenilgiye uğratmıştır (Hillenbrand, 2015: 69-70).

Efdâl’in, Selçuklu Türklerini daha büyük bir tehdit olarak görmesi nedeniyle Haçlılara karşı daha hoşgörülü bir politika izlediği ve Haçlıların Mısır ile Selçuklular arasında bir tampon bölge oluşturmasını amaçladığı yönünde güçlü bir izlenim ortaya çıkmaktadır (Hillenbrand, 2015: 71).

Vakanüvis İbnü’l-Esîr (ö. 630/1233), I. Haçlı Seferi’nin başlangıcına değinirken, suçu doğrudan Fatimîlere yıkan bir ifadeye yer vermektedir:

“Söylenenlere göre, Mısır’ın Ali soyundan gelen hükümdarları, Selçuklu devletinin kudretini ve güçlerini görünce, onların Gazze’ye kadar olan Suriye topraklarını fethettiğini, böylece önlerinde Mısır’a saldırıyı engelleyecek bir eyalet kalmadığını ve Atsız adlı Selçuklu komutanının Mısır’a girip ülkeyi kuşattığını fark edince korktular ve Frenklere haber gönderdiler; böylece kendilerinin (Fatımîlerin) ve Müslümanların arasında aracı olacak şekilde, Frenkleri Suriye’yi ele geçirmeye davet ettiler” (İbnü’l-Esir, 1987: 186).

Anadolu, tarihsel süreç içerisinde siyasi, etnik ve sosyo-kültürel bakımdan Helenleşme, Romalılaşıma, Hristiyanlaşma ve İslamlaşma gibi çeşitli dönüşümler geçirmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren ise Batılılaşma etkisini göstermeye başlamıştır. Anadolu’ya İslamiyet’in gelişi, teorik olarak Emevîler döneminde Arap akınlarıyla başlamış olmakla birlikte, bu dinin kalıcı biçimde yerleşip bir kültür ve gelenek oluşturması, esasen XI. yüzyılda Türklerin Anadolu’ya yerleşmesiyle mümkün olmuştur. Anadolu’nun İslam’la tanışmasının ilk aşamasını Türk akınları ve yerleşimleri teşkil eder. Bu sürecin siyasi, etnik, toplumsal ve dini boyutları, Büyük Selçuklu Devleti’nin Anadolu’daki etkisi çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu gelişmeler neticesinde Anadolu’da köklü bir dönüşüm yaşanmıştır. Söz konusu dönüşümün siyasi boyutunu Selçuklu Devleti; etnik boyutunu Oğuzlar ve bölgede teşekkül eden Türk unsurları oluşturmuştur. Aynı şekilde, bu değişimin toplumsal yönünü Anadolu’da kurulan yeni sosyal yapı, dini yönünü ise beraberlerinde getirdikleri ve bölgeyi bir İslam diyarına dönüştüren Türk kültürel sembolleri şekillendirmiştir (Ocak, 2011: 143).

2.6. Haçlı Seferleri Öncesi İslâm Dünyasında Genel Durum

Fransız kökenli haçlı seferi kavramı olan “*crusade*”, ilk başlarda kafirlere karşı özellikle Hz. Muhammed’in inancı olan İslâm’a yönelik Hristiyan birliğini tanımlamıştır (Mombert, 2021: 9).

Hiz. Muhammed’in bir peygamber ve devlet kurucusu olarak ortaya çıkması Orta Çağ döneminde Yakın Doğu’nun tüm siyasi, sosyal ve ekonomik dengesi toplu bir değişime uğramıştır. İslam öncesinde Arap halk, göçebe kabileler şeklinde yaşarken, hicretten ta Hiz. Muhammet’in vefatına kadar geçen sürede Arap yarımadasında merkezi bir otorite altında birleşmişti. Böylelikle yarımadadan çıkıp fetihler yapmaya hazır bir devlet haline gelmiş ve çok geçmeden Müslüman Araplar Suriye’den başlayıp Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya’ya uzanan alan bir İslam İmparatorluğu kurmuşlardır. İslam İmparatorluğu, dört halife

döneminden sonra uzun yıllar boyunca Emevî hanedanının egemenliği altına girmiştir. Emevî hanedanının egemenliği altında olması sayesinde Bağdat, devlet, hilafet, bilim, kültür ve ticaret merkezi haline gelmiştir (Kaegi, 2000: 285).

Haçlı Seferleri'nin başlangıcı öncesinde, İspanya'daki Hristiyan kralların Müslümanlara karşı yürüttükleri saldırılar ve özellikle 1086 yılında Tuleytula'nın (Toledo) ele geçirilmesiyle elde ettikleri başarı, bazı müellifler tarafından Kudüs'e yönelik bir seferin Franklar açısından daha yararlı olacağı düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu durum, Endülüs'ün İslâm'a karşı geliştirilen Batı refleksinin şekillenmesinde oynadığı öncü rol belki de müellifin doğrudan farkında olmaksızın işaret etmektedir. Nitekim Batı'nın İslâm'a dair tarihsel hafızasının ilk eşiğini, İspanya'nın yeniden fethi (Reconquista) süreci oluşturmuştur. İslâm'ın bölgeye yerleşmesiyle birlikte gelişen bu olumsuz algıyı derinleştiren dönüşümleri anlamak için, Haçlı Seferleri'ne kadar uzanan süreçte Avrupa kıtasını etkileyen siyasi, dinî ve kültürel kırılma noktalarının arka planına bakmak gerekmektedir (İbnü'l-Esîr, 2016: 409-412).

Türklerin Yakın Doğu bölgesine gelmesi, Yakın Doğu'da güç dengelerini değiştiren en önemli olaylardan biri sayılır. Türkleri, Yakın Doğu'nun ve İslam dünyasının en önemli gücü haline getirenler Selçuklulardır. Bu dönemde Selçuklular fethettikleri bölgelerin sadece askeri yönetici gibi davranmamışlar, Asya'dan gelen Türk göçünü İran ve Anadolu'ya sevk ederek bölgeyi bir Türk yurdu haline getirmişlerdir (Turan, 2023: 148).

Haçlı Seferleri'nin öncesinde bölge Selçuklular tarafından ikta olarak verilmiş olan komutanların, Selçuklu hanedan üyelerinin, küçük Arap emirliklerinin ve Mısır'da Şii Fatımi Devleti'nin kontrolündeydi (Turan, 2023: 149). İslam fetihlerinin ekonomik yapıya ilk etkisi, Akdeniz ticaretinin sekteye uğramıştır. Çünkü Araplar genellikle çöllerin sınırlarında, kervan yolları üzerindeki şehirlerde ekonomik faaliyet göstermişlerdir. Emevîler döneminde ise devlet, Akdeniz imparatorluğuna dönüşmesi sonucunda, Filistin ve Suriye'deki liman kentleri yeniden faaliyete geçmiştir. İslam fetihlerinin Akdeniz ticaretindeki bu üstünlüğü, Batı'nın kutsal toprakları kurtarmak amacıyla düzenlediği Haçlı Seferleri'nin oluşmasında katkısı olan etkenlerden biri olacaktır (Kanat ve Burçak, 2018: 32).

XIII. yüzyılın başlarında yaşanacak olan Moğol istilasına kadar olan süreçte küçük göçler dışında Anadolu'ya büyük göç olmamıştır. Yarı toprağı bağı yarı göçebe yaşama düzeninde olan Türkmenler, en başta Selçuklular olmakla beraber bazı topluluklar merkezi otoriteye bağımlı halde yaşamaktaydılar. Haçlı Seferleri'nin başlamasıyla Selçukluların Anadolu'da hüküm sürmesinden kaynaklı olarak göçler devam etmiş ve Selçuklunun bu durumla Yakın Doğu'nun en güçlü devleti olmasına sebep olmuştur. Göçlerle gelen Türkmenleri Anadolu'nun uç bölgelerine yerleşmeleri ve buralarda güvenliği sağlamaları için görevlendirmeleri merkezin fetihlerde bulunmasını kolaylaştırmıştır (Sümer, 1999: 158). Selçuklu Devleti, ekonomik ve coğrafi konum olarak tarih boyunca önem arz etmiştir. Göçebe bir hayattan gelmeleri ve atı evcilleştirip askeri alanda çok güçlü bir yapıdaydılar. Diğer bir yandan Anadolu'ya gelerek genel halkın Sünni olması ve zamanla ılımlı bir yapıda davranarak onları Türkleştirerek İslâm dinine geçmelerini sağlamışlardır. Bu hoşgörülü davranmaları, daha sonrasında diğer halklarında İslâm dinine geçmelerini kolaylaştırmıştır (Ortaylı, 2022: 185).

2.7. Haçlı Seferlerinin Önemi

Tezin bu bölümünde Haçlı seferinin Türk-İslam dünyası açısından önemi, Bizans-Katolik dünyası açısından önemi ve Ermeniler için öneminden bahsedilmiştir.

2.7.1. Türk İslam Dünyası Açısından Önemi

Avrupa'nın İslâm dünyasıyla ilk ciddi karşılaşması, Hz. Muhammed'in 632 yılında vefatının ardından kurulan Müslüman devletin yayılmacı politikaları ve askerî harekâtları sonucunda gerçekleşmiştir. Kudüs'ün Müslüman egemenliğinin ilk yüzyıllarında, Avrupa'dan gelen Hristiyan hacılar, Kutsal Topraklar'daki kutsal mekânları ziyaret etmiş ve bu süreçte İslâm dünyasının kültürel ve dini yapısını Avrupa'ya tanıtmışlardır (Hillenbrand, 2015: 43).

Bizans İmparatorluğu'nu derinden sarsan gelişme, 1071 yılında gerçekleşen Malazgirt Muharebesi'nde Sultan Alp Arslan komutasındaki Selçuklu Türkleri karşısında alınan yenilgidir (Hillenbrand, 2015: 47).

I. Haçlı Seferi, on yıl önce gerçekleşmiş olsaydı, Selçuklu Sultanı Melikşah'ın güçlü dönemiyle çakışacak ve Haçlılar, örgütlü bir direnişle karşılaşacaklardı.

Konstantinopolis'ten yola çıkan Haçlıların karşılaştığı ilk Müslüman güçler, Anadolu'daki göçebe Türk toplulukları olmuştur. H. 463/1071 tarihindeki Malazgirt Muharebesi, genellikle çeşitli göçebe Türk topluluklarının Bizans topraklarına sızarak hayvancılık ve yağma temelli geleneksel yaşama biçimlerini sürdürdükleri tedrici ancak kesintisiz sürecin başlangıcını simgeleyen uygun bir tarih olarak kabul edilmektedir (Hillenbrand, 2015: 60-65).

XI. yüzyılın sonlarında Haçlı Seferi kavramının ortaya çıkışı, Anadolu'ya yeni yerleşmeye başlayan Türkleri de yakından ilgilendirmiştir. Selçuklular, Anadolu'yu o dönem kendilerine kalıcı bir yurt olarak seçmesiyle hem Bizans'a hem de Haçlılara karşı büyük bir mücadele vereceğini de kabul etmişlerdir. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra gerçekleşecek olan bu durum Türklerin Anadolu'da birçok devlet kurmasıyla devam etmiştir. Türklerin bu denli hızlı ilerleyişi Bizans papadan ücretli asker için yardım istemesine sebep olmuştur (Turan, 2023: 61).

Avrupalıların Müslümanlarla ilk doğrudan karşılaşmaları, VIII. yüzyılda Emevîlerin İspanya'yı fethetmesiyle gerçekleşmiştir (Kanat ve Burçak, 2018: 32). Avrupa'nın geri kalanında ise İslam dini ve Müslümanlara yönelik belirgin bir ilgi yoktu. Ancak az sayıda Avrupalı, esaret yoluyla ya da Kudüs'e yapılan hac ziyaretleri sırasında Müslümanların Hz. İsa ve Hz. Musa'yı yücelttiklerini öğrenebilmişti. Batı Avrupa'da ise İslam hakkında doğru ya da yanlış bilgiler aktaran bazı eserler mevcuttu (Harman, 2002: 324).

Müslümanların 638 yılında Kudüs'te başlayan hâkimiyeti, Hristiyanların hac ziyaretleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmamıştır. Hristiyanlar, kutsal mekânlarını eskisi gibi serbestçe ziyaret etmeye devam etmişlerdir. Zira Müslüman idareciler, içlerinde Hristiyanların da bulunduğu gayrimüslim halkı yerlerinden etmeyi ya da din değiştirmeye zorlamayı tercih etmemiş; bunun yerine, onları zımmî statüsü altında İslam devletine entegre etmeyi uygun görmüşlerdir. Böylece gayrimüslim tebaa, devlete vergi ödemek şartıyla kendi dinî inançlarını özgürce yaşama hakkına sahip olmuştur (Usta, 2016: 33).

Müslümanlar ile Avrupa'da yaşayan Hristiyanların aralarındaki etkileşim birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamamıştır. Müslümanlar ilk defa Avrupalılar ile askerî açıdan VIII. Yüzyılın başlarında yaşanan Fransa'nın güneyinde gerçekleşmiştir. Müslümanların Franklar ile ilgili detaylı bilgiyi ticaretle olmuştur. Kentlerin çokluğu ve oluşumu uygarlığın

gelişmişliğini gösterirken bu durum Avrupa'dan çok İslam topraklarında çoğunlukta idi. İslam toprakları yerleşim olarak daha çok uygun olması bu sonucu doğurmuştur. Haçlı seferleri öncesinde Müslümanlar sadece Roma kentini ve birkaç küçük yapıyı Avrupa kentlerini bilmekteydi (Cobb, 2018: 41-47).

Müslümanların Frankları kendilerine bir tehdit olarak görmesini tetikleyen iki sebep vardır. Müslümanlar, Hristiyanlara İslam fetihleriyle beraber kabul görmüş fakat İslam topraklarında yaşayanlar Hristiyanlar da Müslüman bir liderle yönetilmekteydi. İslam hukuku onları azınlık olarak kabul ederek herhangi bir sorun çıkmamıştır. Müslüman olmayan fakat Türk azınlıklar orduda yer alarak saygınlık kazanmışlardır. İçlerinde din değiştirip Müslümanlığı seçen azınlık bir grupta vardır. Müslümanların korkusu hem Hristiyanların hem de diğer milletlerin karşı bir ayaklanma çıkararak karşılarına geçmeleridir (Cobb, 2018: 44). Sınırların dışından gelen kişiler de aynı imtiyazlardan yararlanabilmekteydi. Ayrıca, Hristiyanların sosyal ve dinî hakları (mevcut oldukları takdirde) devletler arasında yapılan ikili anlaşmalarla güvence altına alınmıştı. 786-806 yılları arasında Abbasî Halifesi olan Harun el-Reşid ile 768-814 yıllarında başta olan Karolenj Kraliyetinin kurucusu Charlemagne (768-814) arasında gerçekleştirilen anlaşma bu duruma en iyi örnektir. Charlemagne'nin Bizans'a karşı Harun el-Reşid ile kurduğu ittifak neticesinde, Hristiyan hacılar Kudüs'ü oldukça elverişli koşullar altında ziyaret etme imkânına kavuşmuşlardır (Usta, 2016: 34).

İslam fetihlerinin büyük bir hızla ilerleyerek Batı Avrupa'dan İspanya topraklarına kadar ulaşması, Hristiyanların kutsal savaş kavramını harekete geçirmesine yol açmıştır. Ancak bu kutsal savaş, geleneksel anlamda bir Haçlı Seferi olarak değerlendirilmemelidir. İslam ordusunun İspanya'da yürüttüğü mücadele, Hristiyanlar tarafından, ülkelerine yönelen istilacı güçlere karşı yapılan bir savunma savaşı olarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra, Haçlı Seferleri esasen silahlı bir hac yolculuğu niteliğinde olup, bu yolculuğun hedefi Kudüs olarak belirlenmiştir (Cobb, 2018: 394-397).

Müslümanlar, Franklarla Endülüs ve Fransa'daki askerî karşılaşmaları sonucunda, onların savaş konusundaki yetkinliklerini gözlemlemişlerdir. Ayrıca, Frankların hem Slavları hem de Müslümanları düşman olarak gördüklerini fark etmişlerdir (Cobb, 2018: 45).

Din, Haçlı Seferleri'ni hazırlayan ve kitleleri harekete geçiren temel unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Avrupa'da halkın duygularına hitap edebilmek amacıyla belirlenen ana hedef ise Kudüs şehri olmuştur. Filistin eyaletinin merkezi konumundaki Kudüs, üç büyük semavî din açısından kutsal bir mekân niteliği taşımaktaydı. Hristiyan inancına göre, çarmıha gerilen Hz. İsa'nın kabri bu şehirde yer almaktaydı. Yahudiler açısından Kudüs, Kutsal Süleyman Mabedi'ne ev sahipliği yapması sebebiyle; Müslümanlar için ise Hz. Peygamber'in Mirac'a yükseldiği yer olması bakımından büyük bir dinî öneme sahipti (Usta, 2016: 32).

2.7.2. Ortodoks (Bizans) Katolik Dünyası Açısından Önemi

Bizans İmparatorluğu, Haçlıların desteğiyle Anadolu'da Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarını ile Batı Anadolu'yu yeniden kontrol altına almış; bu sayede Anadolu siyasetinde etkili ve güçlü bir aktör konumuna gelmiştir. Ancak temel hedefi, Türkleri geldikleri topraklara geri püskürtmek ve Anadolu'yu tamamen Türk hakimiyetinden kurtarmak olan Bizans, bu amacına ulaşamamıştır. Sürekli yardım çağrısında bulunduğu Batı dünyasının ise daha I. Haçlı Seferi sürerken Bizans'ın hedefleriyle örtüşmeyen bir çizgide ilerlediği net biçimde ortaya çıkmıştır. Hatta I. Haçlı Seferi esnasında Haçlıların yayılmacı ve sömürgeci bir zihniyete sahip oldukları da anlaşılmıştır. Bu gelişmeler üzerine İmparator Aleksios, Batı'ya karşı olumsuz bir tutum sergilemiş; Haçlı ordularının Bizans topraklarından ve Anadolu'dan geçerken zorluk yaşamaları ve başarıya ulaşamamaları adına elinden gelen tüm çabayı göstermiştir (Koca, 2017: 28).

Bizans İmparatorluğu'na yardım amacıyla gelen Haçlılar, bekledikleri ilgiyi Bizanslılardan görememişlerdir. Her ne kadar dostane bir niyetle gelmiş olsalar da bu denli büyük çaplı orduların kendi topraklarında bulunması, Bizanslı yöneticilerde ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Batılıların İstanbul'u ele geçirme niyetinde olabileceklerine dair şüpheler uyanmıştır. Nitekim Haçlı Seferleri'nden hemen önce Bizans sınırlarını ihlal eden Normanlar, Kudüs'ü geri almak amacıyla yola çıkan Hristiyan ordularının önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Bu durum, Bizans yönetiminin endişe ve güvensizlik duymasına zemin hazırlamıştır (Kaleli, 2011: 381).

Kudüs'e giden hacıların güzergâhı üzerinde yer alan İstanbul, Batılılar için Kudüs öncesinde ziyaret edilmesi gereken önemli duraklardan biri hâline gelmiştir. Aziz Lukas tarafından gerçekleştirilen Meryem Ana tasvirinin ve ardından Hz. İsa ile diğer Hristiyan azizlerine ait

bazı kutsal emanetlerin Kudüs'ten İstanbul'a nakledilmesi bu durum üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Kudüs'e ulaşan hacılar ise ikincil derecede öneme sahip bazı kutsal kalıntıları Batı'ya taşımışlardır. Batı'daki kiliselerin en değerli bölümlerinde sergilenen bu kutsal emanetler, halk arasında Kudüs'e hac etme arzusunu daha da artıran bir diğer etken olmuştur (Demirkent, 1995: 21).

İlk Hristiyan devlet olan Bizans İmparatorluğu, Hristiyan dinine uygun öğelerle diğer devletlere kıyasla Haçlılarla en çok karşılaşmış devlettir. Bizans hem Avrupalı kavimlerle hem de İran'da hüküm süren Sasani Devleti ile yaptığı savaşları Hristiyanlık çatısı altında kutsal sayılacak savaşlar olarak değil, sınır güvenliğini ve hâkimiyeti altındaki bölgeleri koruyucu savaşlar olarak görmekteydi. Sadece tek istisnası olan, Sasanilerin Kudüs'ü ele geçirilmesiyle İmparator Heraklios'un 622 yılında düzenlediği sefer olmasıdır. İslamiyet'in yayılmasıyla, Müslümanların Bizans topraklarını ele geçirmeleri Bizans açısından farklı bir anlam ifade etmiyordu. Yani Müslümanlar için Bizans'a yönelik “*cihad*” sayılan bu savaşlar, Bizans Devleti için sadece toprağı kaybetme veya kazanma durumundaydı (Michaud, 2011: 41).

Bizans İmparatorluğu ile Türkiye Selçukluları arasındaki ilk antlaşma, her ne kadar Bizans'ın zayıf şartlarında gerçekleşmiş olsa da Türkiye Selçukluları açısından bir geri adım olarak değerlendirilebilir. Anna Komnene'nin aktarımlarına göre, Süleyman Şah, İstanbul Boğazı'ndan Drakon Çayı'nın doğusuna çekilmeyi kabul etmiş; bu suretle, fiilî olarak denetiminde bulunan topraklar üzerindeki hâkimiyetini hukuki zemine oturtmuştur. Henüz Büyük Selçuklu Sultanı ve Abbasi Halifesi tarafından resmen tanınmamış olan Süleyman Şah, bu küçük taviz karşılığında sultan unvanıyla bir antlaşma imzalayarak siyasi meşruiyet elde etmeyi başarmıştır (Bezer, 2002: 82-84).

IV. Haçlı Seferi, başlangıçta Bizans İmparatorluğu'na destek sağlama amacı taşıırken, süreç içerisinde Batı Avrupa'nın çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Batılı güçlerin asıl hedefi, Türkleri Anadolu'dan çıkararak bölgeyi ele geçirmek ve İstanbul'u yeniden Roma'ya bağlamaktır. IV. Haçlı Seferi'nin sonucunda Doğu Roma İmparatorluğu yıkılmış, her ne kadar Bizanslılar aradan 57 sene geçmesine rağmen İstanbul'u geri almayı başarsalar da önceki güç ve etkinliklerine kavuşamamışlardır. Dört büyük Haçlı Seferi'nin ardından Doğu'da Latin prenslikleri kurulmuş ve Bizans İmparatorluğu, uluslararası düzeyde zayıflamış ve ikincil bir güç konumuna düşmüştür (Demirkent, 2002: 18).

Kuruluşu milattan önceki dönemlere dayanan Kudüs, tarih boyunca birçok devletin egemenliği altına girmiş; son olarak Bizans İmparatorluğu'nun idaresinde bulunurken, 638 yılında Müslümanlar tarafından fethedilmiştir (Harman, 2002: 323-327).

2.7.3. Ermeniler İçin Önemi

Tarihsel süreçte Ermeniler, önce Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğini tanıyarak siyasi varlıklarını sürdürmüş; daha sonra ise Selçuklu, Moğol ve Memlük yönetimleri altında yaşamalarına devam etmişlerdir. 1054-1246 yılları arasındaki Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu dönemlerinde ise Bizans dönemiyle kıyaslandığında, vassallık statüsüne rağmen bağımsızlığa kadar uzanan geniş bir hoşgörü ortamında varlık göstermişlerdir (Sevim, 1983: 43).

Kilikya bölgesi tarih boyunca Pers-Bizans, Bizans-Arap ve Türk-Bizans mücadelelerine sahne olmuştur. Bizans tarihindeki yaygın Ermeni tehcir politikaları, doğal olarak Kilikya Ermenilerini de etkilemiştir. Ancak Kilikya Ermeni Baronluğunun kuruluş ve varlık zemini esasen Haçlı Seferleri ile doğrudan ilişkilidir. Malazgirt Savaşı'nda ağır bir yenilgi alan Bizans, doğu sınırlarını savunamaz duruma gelmiştir. 1064-1071 yılları arasında Ermeniler, Bizans'ın doğu vilayetleri ile Orta Anadolu'dan ayrılarak, Bizans'ın daha verimli ve ticari bakımdan avantajlı konumda bulunan Urfa, Antitoros ve Kilikya dağlık bölgelerine yerleşmişlerdir. Göçmen ve azınlık olarak ulaştıkları bu coğrafyada, özellikle 1081 yılından itibaren Bizans'ın bölgedeki otoritesinin zayıflamasıyla birlikte, Ermeniler kiliseleri ve yerel derebeylikler etrafında örgütlenmeye başlamışlardır (Aktok, 1990: 4).

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan döneminde Ermenilerle kurulan ilişkiler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndaki yapıya benzer şekilde, Selçuklu hâkimiyetine bağlı yarı özerk prenslikler biçiminde gelişmiştir. Bu statüye rağmen, Ermeniler idarî ve dinî açıdan büyük ölçüde bağımsız hareket edebilmişlerdir. Haçlı Seferleri sürecinde ise Ermeniler, zaman zaman Haçlılarla iş birliğine gitmiş; Selçuklular adına yönetmekte oldukları Urfa'yı Haçlılara teslim ederek bölgede ilk Haçlı Prenslığının kurulmasına zemin hazırlamışlardır (Sevim, 1983: 28).

Sultan I. Kılıç Arslan, yönetimi altındaki Ermeni ve diğer gayrimüslim unsurlara karşı adaletli bir tutum sergilemiştir. Bu adil yaklaşımı sayesinde söz konusu toplumlar kendisine büyük bir güven ve saygıyla bağlanmıştır. Nitekim Elbistan'daki Ermeni nüfus, Haçlıların hâkimiyeti yerine Kılıç Arslan'ın idaresini tercih etmiştir. Sultan'ın vefatının ardından Urfalı Mateos, onun hakkındaki olumlu izlenimleri şöyle dile getirmiştir: “*Sultanın ölümü dolayısıyla Hristiyanlar derin bir yasa boğuldular. Zira o, her yönüyle iyi huylu ve sevecen bir kişiydi*” (Mateos, 2000: 73).

2.8. I. Haçlı Seferi (1096-1099)

Haçlı Seferleri, XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasında, başlangıçta Kudüs ve kutsal toprakları Müslümanlardan geri almak amacıyla başlatılmıştır. Ancak zamanla bu hareketin sınırları genişletilmiş; yalnızca Müslüman yerleşimlerine değil, aynı zamanda Hristiyanlık ve Papalık otoritesine karşı tehdit olarak algılanan tüm unsurlara yöneltilmiştir (Demirkent, 2002: 651).

I. Haçlı Seferi sırasında Bizans İmparatorluğu'nun başında Konstantinopolis'te Aleksios Komnenos bulunmaktaydı. Bu dönemde Normanlar, Sicilya bölgesinde yerleşmişlerdi. İngiltere tahtında William Rufus, Fransa tahtında ise I. Philip bulunmaktaydı. Öte yandan, IV. Heinrich Kutsal Roma İmparatoru iken, oğlu Conrad aynı zamanda İtalya Kralı olarak görev yapmaktaydı (Mombert, 2021: 23).

Hristiyan müellif Süryânî Mihail, eserinde Türklerin Suriye ve Filistin bölgelerine hâkim olduktan sonra Hristiyan hacılara yönelik olumsuz tutumlarını vurgulamaktadır. Ona göre, Türkler Kudüs'e dua etmeye giden Hristiyanları dövmekte, soymakta ve kutsal mekânlara girişlerini belirli bir haraca bağlamaktaydılar. Ayrıca, özellikle Roma ve İtalya'dan gelen Hristiyan kabilelerini gördüklerinde onları imha etmeye çalıştıklarını belirtir. Mihail, bu saldırılar neticesinde birçok Hristiyan'ın hayatını kaybettiğini, bunun da Avrupa'daki kral ve kontların öfkelerini artırarak onları sefere çıkmaya sevk ettiğini ifade etmektedir. Müellife göre, Roma'dan yola çıkan bu liderlere çeşitli bölgelerden askerler katılmış ve nihayetinde Haçlı ordusu deniz yoluyla İstanbul'a ulaşmıştır (Suryanî Mikail, 1944: 49).

Türk-İslam dünyasına yönelik düzenlenen ilk iki büyük Haçlı Seferi ile 1101 yılında gerçekleştirilen ek seferler ve III. Haçlı Seferi kapsamında Alman ordusunun Anadolu

üzerinden geçişi, doğrudan Türkler tarafından karşılanmış ve bu safhalarda şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. Daha sonraki seferlerde ise Anadolu güzergâhı güvenliğini kaybettiği için Haçlı orduları deniz yolunu tercih etmiş, bu çerçevede Mısır, Dimyat ve Tunus gibi bölgelere yönelmişlerdir. Bizans İmparatorluğu'na karşı olan düşmanca eğilimler, Haçlılar tarafından daha ilk seferlerden itibaren sergilenmişse de bu hedef ancak 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sırasında İstanbul'un işgal edilip yağmalanmasıyla somut bir biçimde gerçekleştirilmiştir (Özer, 2010: 2).

Haçlı Seferleri'nin fiilen başlamasına zemin hazırlayan Clermont Konsili, 18–28 Kasım 1095 tarihleri arasında toplanmış ve 27 Kasım 1095 günü Papa II. Urbanus tarafından Haçlı Seferi çağrısı yapılmıştır. Bu çağrıda, Türklerin Bizans İmparatorluğu açısından teşkil ettiği tehdit açık bir biçimde vurgulanmış, ayrıca Doğu'daki Hristiyanların uğradıkları varsayılan Müslüman zulümleri üzerinden bir yardım söylemi inşa edilmiştir. Bu tür anlatılarla, Avrupa kamuoyunun duygusal olarak harekete geçirilmesi hedeflenmiştir (Er, 2006: 56).

Haçlı Seferi çağrısının dikkat çekici yönlerinden biri ise sefere kimlerin katılması gerektiği hususudur. Papa II. Urbanus'un çağrısından anlaşıldığı kadarıyla, bu seferin yalnızca fiziksel olarak güçlü ve savaş kabiliyeti yüksek şövalyelerle sınırlandırılması amaçlanmıştır. Yaşlılar, kadınlar, hastalar ve din adamları gibi savaş kapasitesi olmayan grupların sefere katılımı özellikle yasaklanmıştır. Bu da Haçlı Seferi'nin, hac geleneğinden farklı olarak, doğrudan askeri karakterde bir hareket olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır (Özer, 2010: 7).

Haçlı Seferleri kavram olarak 1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferi ile 1291'de Haçlıların Doğu'daki son merkezleri olan Akkâ'dan çıkarılmalarına kadar süren, Roma Kilisesi'nin çağrıları doğrultusunda Avrupa'dan Yakın Doğu'ya yapılan yaklaşık sekiz askeri sefer olarak tanımlanmaktadır. Haçlı Seferleri kavramı daha sonra Avrupa'daki kırsalda yaşayan halkın, Hristiyanlığı yaymak için yaptığı seferlerde de kullanılmıştır (Demirkent, 1990: 95).

Haçlı Seferleri, yalnızca doğu ile batı arasındaki etkileşimi değil, aynı zamanda iki dinin karşı karşıya gelişini de temsil eden, dünya tarihinin en mühim siyasî hadiselerinden biridir. Bu seferler, 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nin ardından Bizans İmparatoru VII. Mikhael'in (1071-1078) Türklere karşı Avrupa'dan destek arayışıyla başlayan ve 1291

yılında Memlûk Sultanı el-Eşref Halil'in Akkâ'yı fethetmesiyle sona eren, iki yüzyılı aşkın bir süreci kapsamaktadır (Usta, 2016: 31).

Söz konusu dönem içerisinde, siyaset sahnesinde dönemin aktörleri arasında ortaya çıkan politik ilişkiler, ittifaklar, düşmanlıklar ve rekabetler; ekonomik zorunluluklar ile olumlu ya da olumsuz çeşitli toplumsal gelişmelerin etkisiyle şekillenen dinamikler ön plana çıkmıştır. Bu unsurlar, çoğu zaman her iki taraf için de dinî saiklerin önüne geçmiştir (Usta, 2016: 32-33).

“*Haçlı*” sözcüğü hem kutsal toprakların kurtarılması amacıyla yapılan dini çağrılara hem de seferlere katılan askerlerin giysi ve kalkanlarında taşıdıkları haç sembollerine atıfla kullanılmaktadır. İki yüzyıl boyunca Avrupa'nın farklı bölgelerinden insanlar, çeşitli dini, sosyal ve ekonomik motivasyonlarla Haçlı Seferleri'ne katılmışlardır. Bu sekiz büyük sefer, Orta Çağ'da Avrupa'dan Yakın Doğu'ya yönelik en kapsamlı askerî ve siyasi hareketlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu geniş ölçekli hareket hem seferlerin hedefi olan Yakın Doğu'da hem de çıkış noktası olan Avrupa'da derin ve uzun vadeli etkiler bırakmıştır (Michaud, 2011: 30).

Haçlı Seferleri 1270 yılında son kez Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'ya yapılmış olsa da Haçlı Seferleri Tarihi 1291 tarihine kadar dönemde yaşanan olayları içine almaktadır. Memluklü Sultanı Baybars, 1261-1271 yılları arasında Haçlılara karşı birçok sefer düzenleyerek onları mağlup etmiştir. Haçlıların ateşkes istemesine karşılık Baybars; “*Zamanı geldi, artık durmayacağız. Girdiğiniz her ev için biz sizden kale alacağız.*” diyerek ellerindeki son şehirleri de kaybetmiş ve haçlılar son bulmuştur (Mombert, 2021: 245).

XI. yüzyılın sonlarına doğru, Avrupa'da kilisenin öncülüğünde, Hz. İsa'nın doğduğu şehir olan Kudüs'ü Müslümanların elinden almak amacıyla düzenlenen seferlere *Haçlı Seferleri* adı verilmektedir. Dönemin tarihçileri bu gerekçeyi geçerli bir sebep olarak görmüş olsalar da, sonraki yüzyıllarda yapılan araştırmaların büyük bölümü bu argümanı esasen bir gerekçe ya da meşrulaştırıcı söylem olarak değerlendirmiştir. Bu yorumun temel dayanaklarından biri, Kudüs'ün uzun süredir Müslümanların kontrolünde olmasıdır. Ayrıca Bizans İmparatoru'nun da Kudüs'e yönelik doğrudan bir planı bulunmamaktaydı (Metin, 2019, s. 818).

Yine de daha önce belirtildiği üzere, bu ilk savı bütünüyle göz ardı etmek mümkün değildir. Kudüs'te yaşandığı iddia edilen katliamlara dair haberler hem Hristiyan hem de Müslüman kamuoyunu etkilemiştir. Papa ise Bizans İmparatoru'nun yardım çağrısını farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve geniş halk kitlelerini Doğu'ya yönlendirme fırsatı olarak kullanmıştır (Demir ve Doğan Mert, 2021: 55).

İlk sefer çağrısı, 18-28 Kasım 1095 tarihleri arasında Fransa'nın Clermont bölgesindeki konsilde, papa II. Urbanus tarafından yapılmıştır. II. Urbanus'un, Doğu'ya karşı olan ilgisinin olması ilk başta Bizans Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya sevk etti. İlk önce 1089 yılında konsilde alınan kararda Bizans İmparatoru Aleksios'ın aforoz kararı kaldırıldı. 1095 yılında kendi Papalık döneminin ilk büyük konsilini Piacenza'da topladı ve dini konularla birlikte siyasi konular da tartışıldı. Konsil'de Bizans'ın Türklerle olan mücadeleden övgü ile bahsedilmiş ve bu mücadelede Bizans Devleti'nin önemli asker ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. Piacenza Konsilindeki en temel hedef, doğuya yapılacak yardım seferine katılmanın dini bir gereklilik olduğu fikri, konsile katılan piskoposlara telkin etmeye çalışılmıştır. 1095 yılında Papa II. Urbanus'un yapacağı toplantı da Papa, halka hitap ederek önce Hristiyan dünyasının içinde bulunduğu durumu anlatıp sonrasında Tanrı Barışı'nın ortaya çıkmasını istediğini belirtti. Konsilde alınan dini kararları bildirdikten sonra, Haçlı Seferleri için hazırladığı tarihi çağrısını yaptı (Kanat ve Burçak, 2018: 51-52).

Papa II. Urbanus'un sefer çağrısında ve sonrasında alınan kararlarda yaptığı bazı noktalara dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi Türklerin Hristiyan topraklarını fethetmelerinin durdurulması gerektiğidir. Çünkü ona göre Türkler kiliseleri yakıp yıkmakta, Hristiyanları hunharca kılıçtan geçirmektedir. Orta Çağ savaş hukukuna göre teslim olmayan, silah zoruyla ele geçirilen kentleri de soyup ve tahribat yapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte Türklerin üstün olduğu yerlerde gayrimüslimlerin dini gerekliliklerini yerine getirebildikleri papa tarafından bilinse de olayın dini boyuta çekilmesi gerektiği için yapılamadığı hususunda bir izlenim sergilenmiştir. Bu da geniş halk kitlelerinin doğuya sevkı mümkün olacaktı. Çünkü İspanya'da Müslümanlara karşı yapılan mücadelede “*kutsal savaş*” fikri başarı kazanmaktaydı. İkinci önemli nokta ise Hristiyan dünyasındaki Tanrı Barışı'ydı. Papa, konuşmasının büyük çoğunluğunu Hristiyanlar arasında yapılan savaşların sona ermesi ve güçlerini birleştirip “*kâfirlerin*” üzerine yani Müslümanların üzerine yürümeleri gerektiğini sıkça dile getirmiş ve telkin vermiştir (Kanat ve Burçak, 2018: 55).

2.8.1. Bizans Devleti ve I. Haçlı Seferi

İslam fetihlerinin ilk dönemlerinde kuzey ve doğuya doğru Bizans ve Sasani devletleri ne yönelik gerçekleşmiştir. Doğu Akdeniz havzası tamamen Dört halife ve Emeviler döneminde Müslümanların eline geçmiştir. Bizans ve İslam devletleri arasındaki ilişki hem savaş hem de barış esasında devam etmiştir. XI. yüzyılında Türk akınları başlamasıyla Bizans Devleti doğuda sahip olduğu Anadolu'yu kaybetmeye başlamıştır. Bizans devleti, Türklerin bu saldırılarına karşı yüzyıllardır uyguladığı politika olan, paralı asker toplama ve diplomatik eylemleriyle varlığını sürdürmekteydi. Bizans'ın buradaki amacı, Anadolu'yu Türklerden geri almaktı (Kaegi, 2000: 230).

Haçlı ordularının harekete geçtiği haberi ulaşınca, yağmacı eğilimleriyle tanınan ve yapılan anlaşmalara riayet etmeyen bu kitlelere karşı Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos birtakım tedbirler almaya başlamıştır. Haçlı birlikleri, Bizans yetkililerince tayin edilen Komutan Niketas'ın denetimi altına alınmışlardır. Ancak bu denetim sürecinde dahi Haçlılar, Bizans topraklarında yağma faaliyetlerini sürdürmüş ve Bizans askerî kuvvetleriyle çatışmalara girmişlerdir. Bu nedenle, 1 Ağustos tarihinde İstanbul'a ulaştıklarında, Haçlı ordularının sayıca büyük bir kayıp verdiği ve mevcutlarının yaklaşık dörtte birini yitirdikleri anlaşılmaktadır (Runciman, 1989: 105-107)

Clermont Konsili'nden önce toplanan Piacenza Konsili'ne elçiler gönderen Bizans imparatoru Aleksios, yardım talebinde bulunmuştur. Aleksios, Batı'dan yardım isterken, bu istediğinin bu denli önemsenip sayıca yüzbinlere ulaşan orduların gönderileceğini düşünmüyordu. Fakat gönderilen bu orduların asıl amacının Bizans'a yardım etmek olmadığı zamanla anlaşılacaktı. Haçlı ordularının batıdan kendi topraklarına doğru yola çıktığı haberini alan Bizans devletinin en önemli amacı, bu orduyu en az hasarla topraklarından çıkartıp Anadolu topraklarına aktarmaktı. Bizans devleti topraklarına giren ilk haçlı ordusu, başıboş davranışlarıyla halka büyük zararlar vermişlerdir. Daha sonra İstanbul'a gelen Haçlı ordusu, imparator tarafından hemen Anadolu'ya gönderilmiş, yolda olan asıl haçlı ordusunu beklemeleri gerektiği söylene de beklememiş ve haçlılar Türkler tarafından yok edilmişlerdir. Fakat Bizans için asıl tehlike, bu ordunun ardından gelecek asıl haçlı ordusuydu. Aleksios, haçlıların sefere çıkmadan önce aldıkları kararda kutsal toprakları kurmaktan ziyade Doğu'da bağımsız devlet kurma amacında olmalarından şüphelenmiştir. Bu durumu da avantaja çevirmek için Türk hücumlarından önce Bizans'a ait olan toprakları

geri alıp sonrasında Yakın Doğu’da kurulacak olan küçük çaplı haçlı devletlerinin kendisi ve İslam dünyası arasında tampon bölge olacağı fikri cazip geldi. Bizans ordusu kıyı şehirlerini Türklerden yavaş yavaş geri almaya başlamışken Haçlı orduları ise Anadolu’ya girmiştir. Anadolu’ya girmesinin hemen ardından Urfa ve Antakya’da haçlıların bağımsız devlet kurmaları, Haçlı-Bizans ilişkilerini tamamen bozmuştur. Çünkü Antakya’nın eski imparatorluk toprağı olması ve Urfa’nın da Ermeni Thoros hakimiyetinde olsa da imparator adına yönetilmekteydi ve bu da Haçlıların hükümdarlık yeminlerini göz ardı ettikleri anlamına gelmekteydi (Kanat ve Burçak, 2018: 74-75).

Antakya’nın ele geçirilmesi, Haçlı-Bizans ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bu olayla birlikte, Haçlıların fethettikleri toprakları kalıcı olarak ellerinde tutma niyetinde oldukları ilk kez açıkça anlaşılmıştır. Böylece, taraflar arasında uzun yıllar sürecek olan anlaşmazlıkların temelleri atılmıştır. Çünkü Haçlılar, şehri Bizans’a teslim etmeyi reddetmişlerdir (Kanat ve Burçak, 2018: 76). Bu süreçte bölgedeki ilk Haçlı-Müslüman ittifakı, Haçlılarla Fâtımîler arasında kurulmuştur. Haçlılar henüz İstanbul’dayken, İmparator I. Aleksios Komnenos, onlara Fâtımîlerle anlaşma yapmalarını tavsiye etmişti. Antakya kuşatması sırasında Fâtımîler ile Haçlılar arasında bir iletişim trafiğı başlamıştır. Fâtımîler, Haçlıları Bizans’ın paralı askerleri olarak görmekte ve onları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi planlamaktaydılar. Ancak aynı dönemde Haçlılarda, Müslüman gruplar arasındaki iç rekabetten faydalanma arayışına girmişlerdir (Usta, 2016: 68).

Öte yandan, Antakya’nın Bizans’a teslim edilmediğı bilgisi Bizans kanalıyla Fâtımîlere ulaştığında, Haçlıların bağımsız hareket ettikleri ve yalnızca kendi çıkarlarını gözetten bir siyaset izledikleri anlaşılmıştır. Bu gelişme üzerine Fâtımîler, stratejik bir hamleyle 1098 yılında Kudüs’ü ele geçirmişlerdir (Runciman, 1989:176).

2.8.2. Haçlı Ordusunun Türkler ile İlk Karşılaşması

Türklerin, Haçlı ordularıyla ilk karşılaşmaları, haçlıların İznik kuşatması sırasında olmuştur. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan’ın Avrupa’dan gelen yeni orduların varlığından haberdar olmamasına rağmen hazinesini ve ailesini İznik’te bırakıp Malatya kuşatmasına gitmiştir. I. Kılıçarslan’ın bu davranışı, haçlıları bir tehdit olarak görmemesinden kaynaklıdır. I. Kılıçarslan’ın düşüncesi doğruluğunu kanıtlamıştır ki Türk ordusu haçlı

ordusunu kolayca bozguna uğratmıştır. Sultanın bu başarısı, devam eden haçlı ordularına gerekli önemi vermemesine neden olmuştur. Peş peşe gelen yeni orduların ilk grup olan Pierre l'Ermite grubundan sayı ve savaş yeteneği olarak üstündüler. Böylelikle Haçlılar 6 Mayıs 1097'de İznik önlerine kadar geldiler. I. Kılıçarslan, Malatya'daki kuşatmayı kaldırıp İznik'e yola çıkmış ve 21 Mayıs günü İznik'e gelmiştir. Amacı baskın yaparak şehrin içine kadar ilerleyebilmektir. Bu mücadele Türklerin Batılı şövalyelerle yaptığı ilk ve en önemli mücadelesiydi. Sultan, bu mücadele karşısında asker bakımında yetersiz olduğunu anlayınca ordusunu dağa yönlendirmiştir. Bu durum karşısında İznik halkı, haçlılara karşı savaşmaya devam etti. Sadece karadan ilerleyen Haçlılar, deniz gücüne sahip olmak için Bizans'tan yardım istemiştir. Bu isteği yerine getirmek isteyen Bizans, gemilerini Gemlik Körfezinden arabalarla İznik Gölü'ne getirtmiştir. Gölde Bizans gemilerini gören Türk kaptanları, başarısız olacaklarını anlayınca teslim olmaya karar vermişlerdir (Merçil , 1992:156).

2.8.3. İlk Haçlı Devleti

İlk Haçlı devleti 10 Mart 1098'de Urfa'da kurulmuştur. Burada kurulan devletlerin liderleri olan Ermeni Liderlerin amaçları Türk ve Bizans hakimiyetinden ayrılarak tamamen bağımsız bir devlet kurmaktır (Kanat ve Burçak, 2018: 84).

Haçlıların Urfa'da bağımsız bir haçlı devletini kurması, Haçlı Seferleri'nin ilan edilen amaçlarıyla hiç uyuşmamaktadır. Çünkü şehir Müslümanlardan değil Ermeni asıllı Hristiyan halktan ele geçirilmiştir. Böylelikle haçlıların Urfa'da bir haçlı devletinin kurmasıyla bu seferlerin asıl amaçları ortaya çıkmıştı (Kaegi, 2000: 289).

2.8.4. Haçlıların Kudüs'ü İşgali

13 Ocak 1099'da Antakya'dan ayrılan haçlı ordusu, güney yönünden ilerlerken Hısnülekrâd kalesini ele geçirmişlerdir. Bölgedeki Selçuklu hakimiyetinin zayıflamasını fırsat bilen Arap hanedan temsilcileri haçlılara elçiler gönderip, güzergahları boyunca onlara engel teşkil etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Haçlılar Trablus emirliğinin ikinci büyük kenti olan Akkâ'yı kuşatmışlardır. Bu kuşatma üç ay sürmesine rağmen başarısız olunmasının ardından yola çıkan ordu, liman kenti olan Tartus'u ele geçirmişlerdir. Tartus'un ele geçirilmesi, stratejik olarak önemli bir başarıydı. Çünkü Haçlılar bu sayede Antakya, Kıbrıs ve Avrupa ile deniz bağlantısını kurmuş oldular (Demirkent, 1990: 37-38).

Kudüs'ün Haçlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından, karşı karşıya kaldıkları ilk ciddi tehdit Fâtımîler tarafından oluşturulmuştur. Ancak bu tehlike bertaraf edilmiştir. Sonraki dönemde gerçekleşen Askalan ve Arsuf kuşatmaları, Haçlılar arasındaki iç çekişmeler sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu gelişmeler, Haçlı güçleri arasında siyasi ve askerî anlamda bütüncül bir birlikten söz etmenin zor olduğunu ortaya koymuştur (Cahen, 2018: 101).

Fetihlerin ardından, Haçlıların bir kısmı sınır bölgesine yerleşerek kurulan yeni idari yapıların temelini oluştururken, bir kısmı ise Avrupa'ya geri dönmeyi tercih etmiştir. Tam bu dönemde, eğer Müslümanlar kendi aralarındaki mezhebî ve siyasi ayrılıkları bir kenara bırakıp ortak bir direniş hattı oluşturabilselerdi, Haçlı hareketi daha başlangıç aşamasında etkisiz kılınabilirdi. Ancak bu birlik sağlanamamış; böylece bölgedeki siyasal karmaşaya bir de Haçlılar şeklinde yeni bir güç odağı eklenmiştir (Turan, 2023: 104-105).

Haçlıların varlığına yönelik ilk ciddi tepkiler, onlarla doğrudan sınır paylaşan Müslüman emirliklerden gelmiştir. Fakat bu tepkiler de dağınık ve etkisiz kalmış; hatta geçmişten gelen rekabetler ve güvensizlikler, bazı Müslüman grupların Haçlılarla gereğinden fazla hızlı ve yakın ilişkiler kurmalarına neden olmuştur (Altan, 1995: 53-54).

I. Haçlı Seferi'nin siyasi sonuçlarından en erken ve doğrudan fayda sağlayan aktör ise Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos olmuştur. Haçlıların Anadolu'dan geçişleri sırasında imparatorluğun kaybettiği bazı topraklar yeniden Bizans hâkimiyetine alınmış ve Bizans'ın Doğu'daki nüfuzu kısmen yeniden tesis edilmiştir. Haçlı seferlerinin başlangıcında Selçukluların yani Sünnilerin Haçlılara karşı direncinin kırılmasından dolayı haçlı seferlerini destekleyen Fatimi veziri el-Efdal daha sonrasında Haçlı ordusunun Antakya'yı ele geçirmesi üzerine kendini tehdit altında hissederek konum olarak stratejik olan Kudüs'ü ele geçirmiştir. Bunun üzerine Ocak 1099'da haçlıların kendi topraklarına doğru yönelmeleri üzerine daha çok endişe duymuştur. Haçlıların, kendi topraklarına gelmesini engellemek için İmparator Aleksios'a haber göndererek haçlıların durdurmasını istese de imparatorun verdiği cevapta haçlılar üzerinde artık hiçbir etkisinin olmadığını ve kendi istekleri doğrultusunda ilerlediklerini yazmıştır. Bizans'ın Antakya'yı Haçlılardan teslim alamadığı gibi Haçlılar 7 Haziran 1099'da Kudüs yakınında ordugâhlarını kurmuş ve ilk saldırıları 13 Haziran günü gerçekleşmiştir (Demirkent, 1995: 26).

Haçlı birlikleri, Kudüs'e ulaştıktan kısa bir süre sonra içlerinde görüş ayrılıkları baş göstermiş ve ordu ikiye bölünmüştür. Sefer kuvvetlerinin toplam mevcudu yaklaşık kırk bin kişiden oluşmaktaydı; bunların yaklaşık yirmi bini piyade, on beş bini ise süvari birlikleriydi. Sayıca yetersiz olmaları nedeniyle şehrin ancak bir kısmı kuşatma altına alınabilmiştir. Hem sayı eksikliği hem de iç çekişmeler nedeniyle kuşatma kırk günü aşkın bir süre devam etmiştir (Carnotensis 2009: 103).

Kudüs'ün ele geçirilmesinde belirleyici unsur, kuşatma sırasında kullanılan gemiler olmuştur. Haziran ayının ortalarında altı gemiden oluşan Ceneviz donanması bölgeye ulaşmış; beraberlerinde getirdikleri tecrübeli zanaatkârlar ile ip, çivi ve çekiç gibi kuşatma için hayati öneme sahip mühimmat, kuşatma araçlarının inşasını mümkün kılmıştır. Bu hazırlıkların tamamlanmasının ardından saldırıya geçilmiştir (Carnotensis, 2009: 105).

Kudüs, 638 yılından bu yana Müslümanların elinde bulunmaktaydı. Kudüs şehri sırasıyla; Emevi, Abbasi, Tolunoğulları ve İhşîdî hakimiyetine girmiştir (Kanat ve Burçak, 2018: 94). Haçlılar, 14 Temmuz gecesi genel taarruza geçtiler. İlk önce surların Kuzeybatı bölümüne bir aldatma taarruzu yaptılar daha sonra Kudüs, 15 Temmuz 1099'da haçlıların eline geçmiştir. Haçlılar Kudüs'te, İslam dünyasını derin izler bırakacak olan katliamlar yaptılar. Kudüs'teki tüm Müslüman ve Musevi halk kılıçtan geçirilip evleri yağmalandı (Kanat ve Burçak, 2018: 97).

I. Haçlı Seferi'nin başarıya ulaşmasında yalnızca Haçlıların sayıca üstün olmaları etkili değildir. Müslümanların yaşadığı yenilginin temel nedenlerinden biri, liderlik düzeyinde yaşanan dağınıklık ve saldırılara karşı verilen tepkilerin parçalı ve koordinasyondan yoksun olmasıdır (Nicolle, 2013: 88).

2.8.5. I. Haçlı Seferi'nin Devamı Olan 1101 Yılı Haçlı Seferi

Kudüs'ün haçlılar tarafından ele geçirilmesi, Avrupa'da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. II. Urbanus'un 29 Temmuz 1099'da ölümünün peşinden papa olarak seçilen II. Pascalis, Urbanus'un haçlı politikasını devam ettirerek kilise de vaizler veriyordu. Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonra Haçlı Seferleri'nin başka bir sebebi ortaya çıkmış; Doğu'da kurulan haçlı devletlerinin insan ihtiyacıydı. Çünkü bu haçlı devletlerinin etrafı Müslümanlar

tarafından çevrelenmişti. Devletlerin hakimiyetlerinin uzun yıllar sürmesi için Avrupa'dan yeni bir sefer başlatılması şarttı. II. Piscalis, 1099 yılının aralık ayında tüm kiliselere sefer çağrısı yapmıştır (Cübeyr, 2003: 229).

1101 yılında yapılan Haçlı Seferleri üç ordudan oluşmaktaydı. Birinci orduyu, Milano başpiskoposu Anselm'in komutasında bulunan Lombardlar ve Alman imparatorun komutanı olan Konrad'ın komutasında bulunan Almanlar ile 1098'de Antakya'yı kuşatırken kaçan Blois kontu Etienne'in birlikleri meydana getirmiştir. İkinci orduyu Nevers kontu II. Guillaume'in yönettiği Fransızlar, üçüncü orduyu ise Aquitania dükü yönettiği Almanlar oluşturmaktaydı (Kanat ve Burçak, 2018: 105-106).

Bu Sefer başlangıçta 1097 yılında haçlı ordularının oluşturduğu güzergâh seçilmiştir. Ancak Lombardlar, Doğu Anadolu bölgesinde yeni bir devlet kurma istekleri üzerine güzergahı kuzeydoğu yönünde değiştirmek istemişlerdir. Bu güzergaha karşı çıkan Raymon ve imparator Aleksios, ordu her iki imparatoru da dikkate almayarak sefere bu güzergâh üzerinden çıkmışlardır (Cübeyr, 2003: 231).

Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan, 1097 yılındaki seferin sonuçlarını düzeltmekle meşgulken aldığı yeni kararlar devleti merkezini İznik'ten Konya'ya taşımıştır. Anadolu'daki diğer Türk devleti olan Danişmendli Beyliği, Sivas, Tokat, Amasya bölgesinin hakimiydi. Anadolu'daki bu iki Türk devleti, 1097 yılındaki haçlı seferinin yaptığı yıkımın kötü sonuçlarına maruz kaldıkları için ittifak yapmaya karar vermişlerdir. Bu haçlı seferi, Türklere haçlıların gücünü, savaş yöntemlerini ve kullandıkları silahlarını tanımalarına sebep olmuştur (Turan, 2023: 154).

3 Haziran 1101'de İzmit'ten yola çıkan haçlılar, İznik, Osmaneli üzerinden 23 Haziran günü Ankara yakınlarına kadar geldiler. Haçlılar, savaş taktiği olarak boş bir şehri ele geçirip daha sonrasında anlaşma gereği Bizans'a teslim ettiler. Haçlılar, Çankırı'ya geldiklerinde artık tamamen Türk bölgesine ulaşmış oldular. Türk bölgesine gelen Haçlıları, Türk birlikleri gerilla taktiğiyle güçlerini zayıflatmaya başlamışlardır. Gerilla taktiği ile Türkler haçlıları istedikleri kadar içlerine çektikten sonra güçlerini kaybetmelerini beklemişlerdir. Böylelikle Türkler için taarruz zamanı gelmiştir. Türkler, sayıca kendilerinden üstün olan haçlı ordusuna rağmen büyük bir savaşa girişmiştir. Bu savaş, üç gün sürmesinin sonucunda haçlı ordusunun başındaki liderler, yanlarına aldıkları birkaç şövalyeyle, arkalarında kadın, çocuk, yaşlı, genç demeden bir de din adamlarını bırakıp savaş alanından kaçmışlardır. Haçlı devleti

savaştan kaçarken Avrupa'dan asker ve insan ihtiyacı karşılamak istese de yeteri kadar asker bulunamamış ve Anadolu üzerinden Suriye ve Filistin'e giden karayollarını geçmenin imkânsız hale geldiği anlaşılmıştır (Kanat ve Burçak, 2018: 107-109).

2.8.6. I. Haçlı Seferi'nin Sonuçları

1096 yılında başlayıp 1101 yılında sona eren I. Haçlı Seferi, Yakın Doğu'da iki yüzyıl sürecek olan bir ip cambazlığının ilk safhasıdır. Bu safhada, taraflar bu oyunu nasıl oynayacağını bilmezken sonucunu tarafların bu bilinmezliği belirlemiştir (Kanat ve Burçak, 2018: 111).

I. Haçlı Seferi'nin sonucunu oluşturan en önemli etmen, sefer öncesinde Yakın Doğu'nun siyasal yapılanmasıdır. Haçlılar, seferlerden önce, farklı siyasi ve ekonomik çıkarları olan Müslümanların gözünde, güçlenmek ve kendilerini avantajlı duruma geçmek için kullanılan siyasi bir tanımlamadan başka bir şey değildi. Haçlıların Bizans'tan bağımsız hareket ettiklerini Müslümanlar tarafından fark edildiğinde artık çok geçti. Çünkü Haçlılar, uzun yüzyıllar Müslümanların elinde olan Kudüs'ü ele geçirmiş, daha sonra Doğu Akdeniz'in kıyısında ele geçirdikleri topraklarla Müslümanların elinde bulunan liman şehirlerarasındaki bağlantılarını keserek Antakya ve Urfa şehirlerinde haçlı devletleri kurmuşlardır (Cübeyr, 2003: 231).

Haçlı Seferlerinden önce Batı Anadolu bölgesi Türklerin elindeyken Bizans Devleti'nin eline geçmiştir. 1097 yılında Anadolu'ya ulaşan haçlı orduları, Türkiye Selçuklu Devleti ile karşılaşması sonucunda yenilgiye uğrayan Selçuklu, İznik başta olmak üzere elinde bulunan birçok kenti kaybetmiştir. Haçlılara karşı yenilgiye uğrayan Anadolu'daki Türkler, diğer Müslüman coğrafyasında olan Suriye ve Filistin kentlerinde yaşayan halklara göre haçlılara karşı kendilerini hızla iyileştirmişlerdir. Türklerin Anadolu'daki yayılmasının sonuçlarından en çok etkilenen devlet Bizans'tır. Bizans Devleti, en çok Avrupa'daki savaşlarda ihtiyaç duyduğu askeri ve ekonomik gücü Anadolu'dan sağlamaktayken Türklerin Anadolu'ya egemen olmasıyla bu durum onların eline geçmiştir. Türkler Anadolu'da hızlıca ilerledikten sonra İstanbul'un yanına kadar gelmişler hatta İzmir bölgesinde hüküm süren Çaka Bey, hedefini direk İstanbul'u gösteriyordu. Durum böyle olunca Bizans'ın Batı'dan yardım istemesi onun için kaçınılmaz bir sondu. Batı'dan istediği yardım sonucunda gelen ordunun Bizans'ın beklentisiyle uyuşmamıştır. Çünkü gelen ordunun Bizans'a yardım etmekten çok, kendilerine ait bir devlet kurma isteği içerisinde olduklarını öğrenen İmparator Aleksios,

haçlılarla anlaşma yapmıştır. Anlaşmaya göre; Türk hücumlarından önce Bizans'a ait olan topraklar geri verilecek ve kurulacak olan haçlı devletleri Bizans'ın derebeyliği olması kararlaştırılmıştır. Haçlılar, bu anlaşma doğrultusunda ele geçirdikleri İznik, Ankara gibi şehirleri Bizans'a geri verirken; Akdeniz kıyısında ele geçirdikleri bazı kaleleri vermedikleri gibi Antakya ve Urfa'da bağımsız devletler kurmuşlardır. Haçlıların Antakya'da devlet kurduklarında şehir eskiden Bizans'a aitken en son Türklerin elindeydi. Urfa ise en son ki haliyle Bizans'a bağlıydı (Kanat ve Burçak, 2018: 112).

I. Haçlı Seferi'nin Doğu'daki Hristiyanlar için olumsuz sonuçları olmuştur. Haçlı Seferleri'nin sefere çıkmadan önce attığı sloganların başında “*Doğu'daki Hristiyan kardeşleri kurtarmak*” iken Kudüs haçlıların eline geçtikten sonra doğudaki mezhepler “*sapık*” olarak nitelendirilirken, ayinler ise Latin adetlerine göre tekrardan düzenlenmiştir. Tüm bu yaşananlar, doğu ve Batı Hristiyanlığı arasındaki düşmanlığı daha da derinleştirmiştir (Cübeyr, 2003: 233).

2.9. II. Haçlı Seferi (1147-1149)

II. Haçlı Seferi ordusunu Fransa kralı olan VII. Louis ve Alman kralı III. Konrad'ın liderlik ederken, ordunun geri kalanını Fransız ve Alman asillerinden oluşmaktaydı. Bunların yanı sıra Alman kralının derebeyliği konumunda olan Bohemya kralı Vladislav ile Polonya kralı IV. Boleslav da sefere katılmışlardır (Khoniates, 1995: 18).

Anadolu coğrafyasının büyük çoğunluğuna sahip olan Türkiye Selçuklu Devleti, I. Haçlı Seferi sonucunda bazı topraklarını Bizans'ın eline geçmiş ve bu durum devletin gerilemesine sebep olmuştur. Haçlı seferlerinin Anadolu'da yarattığı karışıklık sonucundan faydalanan Bizans imparatoru Aleksios, Türkiye Selçuklu üzerine saldırması sonucu eskiden kendilerine ait toprakları geri almıştır. Bu sefer sonucundan ders çıkartıp kendini hızlıca toparlayan Anadolu halkı, 1101 yılında gelen Haçlı Seferi ordusunu tarumar etmişlerdir (Turan, 2023: 154).

1101 yılında yapılan haçlı seferi mücadelesi 1147 yılında yapılacak olan II. Haçlı Seferi'nin başlamasına sebep olacakken Yakın Doğu, haçlı devletleri ve İslam devletleri hem kendi aralarında hem de karşılıklı mücadelelerine sahne olacaktı. I. Haçlı Seferi'nin sonunda Antakya'da kurulan haçlı devletinde iç karışıklık devam etmekteydi. Devletin kurucusu olan Bohemund, Danişmendliler tarafından esir alınmıştır. Bu sebeple devleti idare etme görevini

yeğeni Tankred devraldı. Tankred, idareyi ele aldı. Tankred, Laodicea (Lazkiye) ve Apamea'yı (Epemiye) gibi bölgeleri ele geçirmiştir. Kilikya'daki birçok Bizans kentlerini de ele geçirerek Trablus'a geçmişlerdir (Carnotensis, 2009: 122).

Kudüs Haçlı Krallığı, iki haçlı seferi arasında ve I. Baudouin'in hükümdarlığı zamanında güçlenerek kendini ileri seviyeye taşıyacak bir devir yaşamıştır. Haçlılar doğu Akdeniz kıyı şeridinde bulunan Hayfa, Arsuf, Kaysariye, Akkâ ve Beyrut şehirlerini ele geçirerek; tamamen Doğu Akdeniz'in hâkimi olmuşlardır. Bu hakimiyet diğer yandan doğu ve batı arasındaki deniz ticaretinin büyük çoğunluğunu oluşturan haçlıların kontrolüne geçtiği anlamına geliyordu. Devletin insan ve askeri gücü az olduğu için hem bunun önlemini almak istemiş hem de sahip olduğu toprakları koruyabilmek adına büyük kaleler yaptırmıştır. Haçlılar, Halep'i kuşatsalar da ele geçirememişlerdir. Bu durum yaşanırken daha öncesinde Avrupa'dan insan gücü isteği yavaş yavaş ülkeye gelmekteydi. Avrupa'dan gelip bölgeye yerleşenlerin çoğu soylu sınıfını oluştururken, kralın tahsis ettiği kalelerde oturmaya başladılar. Haçlılar, Avrupa'daki sistemi böylelikle Yakın Doğu'da da gerçekleştiriyorlardı (Cübeyr, 2003: 234).

1127 yılında yapılan haçlılar ile Müslümanlar arasındaki mücadele de Müslümanların direnişi bakımından bir milat olmuştur. Diğer taraftan bu yıllarda Musul bölgesinin yönetimine, Büyük Selçukluların kararı ile atabey İmadeddin Zengî seçilmiştir. İmadeddin Zengî'nin yönetimi ele alır almaz ilk hedefi İslam topraklarında yaşanan iç karışıklıklara bir son vererek huzuru yeniden yakalamaktı. İslam topraklarındaki karışıklıkları önleyince 1128'de Halep'i, buradan ilerleyerek 1130 yılında da tüm Suriye'yi ele geçirmiştir. Zengî'nin giderek güçlenmesiyle haçlı devletleriyle olan münasebetleri yoğunlaşmıştır. Zengî, 1144 yılında Urfa'yı fethetmiş, Haçlı Seferlerin başlangıcından bu yana haçlılar en ağır yenilgiyi almışlardır. Urfa'nın fethedilmesiyle Avrupa yeniden harekete geçirmiş ve yeni haçlı ordularının peş peşe Yakın Doğu'ya gelmelerine neden olmuştur (Turan, 2023: 156).

Papa, II. Haçlı Seferinin düzenlenme işini VII. Louis'in yapmasını istedi. Çünkü VII. Louis, Doğu'da hâkim olan haçlı yöneticileri ve diğer soylu kesimin üyesi olduğu Fransa'nın kralı olması büyük neden taşımaktaydı. VII. Louis, 1145 yılında asillere bir çağrıda bulunmuş fakat ilgi görmemiş, bunun üzerine Avrupa'da din adamı olan Bernard de Clairvaux'ın çağrıyla tekrarlamasını istemiştir. Papa da destek verince rahip Bernard 31 Mart 1146

tarihinde Fransa'nın Venzelay bölgesinde çağrışı yapmaya kararlaştırdı. Bu çağrı, yeniden Avrupa'daki haçlı duygusunu alevlendirdi. Haçlı Seferi çağrısına ilk olumlu yanıt veren hükümdar, şüphesiz Fransa Kralı VII. Louis olmuştur. Bernard, yaptığı çağrıdan sonra çeşitli bölgelerde vaazlar vermek için seyahate etmeye başladı. Daha öncesinde VII. Louis'in yaptığı ilk çağrışı dikkate almayan asiller, Bernard'ın yaptığı çağrı sonrasında sefer için en ön safta yer almışlardır. III. Konrad ve VII. Louis sefer hazırlıkları yaparken, Bernard'ın yaptığı çağrının etkisinde kalan İngiliz, Flaman ve Frieslerden oluşan deniz filosu Filistin'e gitmek için yola çıkmıştır. Filo, yolda fırtınaya yakalanarak Portekiz sığınmış bu esnada Portekiz yeni bağımsızlığını kazanmıştı. Portekizliler, Müslümanlarla yaptığı mücadelede deniz gücüne ihtiyacı olduğu için filonun topraklarına gelmiş olmasını fırsat oldu. Elçiler filo komutanlarına gelerek Doğu Akdeniz'e gitmelerinden vazgeçip Portekiz ve İspanya topraklarındaki Müslümanlarla savaşmaları karşılığında zengin topraklar vereceklerini söylediler. Komutanlar, bu vaatleri kabul edince Doğu Akdeniz'deki haçlı devletleri büyük bir deniz gücünden yoksun kaldılar (Altan, 2003: 15).

Sonuç olarak II. Haçlı Seferi, birinciden ayrı olarak Avrupa'nın iki önemli hükümdarının katılmasıyla başlamaktaydı. Birinci sefere katılanlar çoğunlukla Avrupa'dan umudunu kesmiş ve doğuda yeni bir devlet kurmak amacıyla yola çıkan asiller liderlik yaparken, II. Haçlı Seferinde ise Doğu Akdeniz'e egemen olmanın büyük avantajının olduğuna kavramış olan krallar liderlik etmiştir (Kanat ve Burçak, 2018: 118).

2.9.1. II. Haçlı Seferi'ne Karşı Bizans ve Türkiye Selçuklu Devletleri

II. Haçlı Seferi başlamadan önce Bizans Devleti, Güney İtalya ve Antakya'da bulunan Normanlarla mücadele etmekteydi. İmparator Ioannes, bu esnada Sicilya Norman kralı II. Roger'a karşı Alman kralı Lothar, Lothar'ın vefatından sonra ise Konrad ile ittifak yapmıştır. Bu ittifakı yaparken ki amacı; Avrupa sınırlarını garantiye aldıktan sonra ilk önce Antakya'ya, sonra diğer haçlı devletlerine karşı sefere çıktıktan sonra Filistin bölgesinin hâkimi olmaktı. Fakat Ioannes'in ölümünden sonra imparator olarak ilan edilen Manuel, babasının bu düşüncesini devam ettirmek amacındaydı. Ancak bu esnada II. Haçlı Seferi çağrışı yapıldı ve Alman kralı Konrad haçlı kabul etti (Khoniates, 1995: 15).

Tüm bunlar yaşanırken Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultanı I. Mesud idi. İki haçlı seferi arasında Anadolu'da; Selçuklular, Danişmendliler, yerel valiler, haçlı devletleri ve Bizans

arasındaki mücadelelere ve ittifaklar yaşandı. Bizans İmparatorluğu, düşman olarak gördüğü haçlı devletlerine ve topraklarına saldıran Türklere karşı seferler düzenlense de istediği sonuçları alamamıştır. Türkler bazı dönemlerde kendi aralarında anlaşmaya düşüp çatışmaya girdiği esnada Bizans ittifak kuruyordu. Bizans bu durumu yaşarken gelen haberde haçlı ordusunun sefere çıktığı bilgisi vardı. Bizans devleti ile Türkiye Selçuklu devleti Konya yakınlarında savaşırken vur kaç yöntemi uygulayan Bizans Devleti imparatoru Manuel ile Syltan Mesud en son haçlı seferinin de yola çıktığı haberiyle anlaşma kararı aldı. Sultan Mesud anlaşma gerçekleşmeden daha öncesinde Avrupa'dan gelen haçlı tehdidinin farkında olması sebebiyle Bizans'la anlaşma yoluna girmenin ve tedbirler almanın gerekli olduğunun kanaatindeydi. Bu dönemin kayıtları olan Haçlı ve Müslüman kroniklerine göre Sultan Mesud, II. Haçlı Seferini bir ölüm kalım savaşı olarak nitelendirmekteydi (Turan, 2023: 156-157).

Selçuklu Sultanı, Haçlıların bölgeye gelişinden kısa bir süre önce Mısır sınırlarına kadar ilerlemiş, Antakya dâhil Boğaz'a kadar uzanan geniş bir coğrafyayı hâkimiyeti altına almıştı. Bu durum, Mısır'daki Fâtîmi Halifesi tarafından endişeyle karşılanmış; Türklerin ilerleyişinin durdurulması onun açısından stratejik bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Haçlıların Antakya'yı kuşatması, Fâtîmi yönetimi için bir “şans” olarak görülmüş, zira Türklerin uğradığı her kayıp, Halife nezdinde bir kazanç olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Halife, kuşatmanın uzaması ve Haçlıların seferden vazgeçmeleri ihtimaline karşı endişe duymuş; Haçlı prenslerini kuşatmaya devam etmeleri yönünde teşvik etmek amacıyla, yardım ve destek vaadinde bulunmak ve dostane ilişkileri pekiştirmek üzere yakın çevresinden güvenilir elçiler göndermiştir. Bu elçiler, kendilerine tevdi edilen görevi sadakatle yerine getirmek üzere gemilerle Haçlı ordugâhına ulaşmış ve Halifelerinin mesajlarını büyük bir itina ile iletmişlerdir (Kalânîsî, 1908: 133-135).

2.9.2. II. Haçlı Seferinin Başlaması

Haçlı devletlerinin kurulduğu bölgeler, öncelikli olarak Türk-İslam dünyasının zayıflatılmasına yönelik stratejik alanlar olarak seçilmiştir. Papa III. Eugenius, Roma'daki siyasi sorunlarla uğraşmasına rağmen bu süreci ertelemeden, Fransa kralı dindar VII. Louis ile 1138 yılında papalığın desteğiyle tahta geçen Alman kralı III. Konrad'la iletişime geçmiştir. Hazırlıklarını tamamlayarak sefere çıkan Alman ordusunu denetlemek amacıyla

Aksukhos görevlendirilmiş ve onun gözetiminde 10 Eylül 1147 tarihinde Alman kuvvetleri İstanbul'a varmıştır (Altan, 2003: 35).

Alman kralı III. Konrad'ın ordusu II. Haçlı Seferi sırasında İstanbul'a ulaşan ilk haçlı ordusu olmuştur. III. Konrad'ın ordusu, yetmiş kişiden oluşuyordu. Yolları üzerinde olan Macaristan, Haçlıların topraklarından geçmesi için Macaristan kralı Manuel elçilerine söyleyerek serbestçe geçmelerine izin vermiştir. Ama Manuel buna karşılık Haçlıların daha öncesinde almak Bizans'a ait topraklarını geri istese de Konrad bu talebi göz ardı etmiştir. Manuel'in varlığı şehre girilmesiyle belli olmuştu, askerleri Haçlı ordusundaki başıboş askerleri öldürdü, erzak vermeyi reddedenlerin yanında erzak vermeyi kabul edenler ise unların içine kireç katıp satmışlardır (Kalânisî, 2020: 163-164).

Manuel'in Türklerden korkmamasına rağmen Batılı savaşçıların kendilerine doğru gelmesinden ürkmüştü. Ordusunu güvenli yollardan Anadolu'ya geçirmenin yollarını aramıştır. Adrianopolis'e (Edirne) geldiklerinde Konstantinopolis'e değil Anadolu'ya geçmek için daha kısa ve dar deniz yolu olan Çanakkale Boğazı'nı kullanarak Anadolu'ya geçmişlerdir (Odo, 2021: 63).

15 Ekim 1147 tarihinde Alman haçlıları, Bizans'ın yanlarına verdiği rehberlerle birlikte İznik'ten yola çıktı. 25 Ekim 1147'de, yıllar önce birinci haçlı ordusunun Türkleri yendiği Dorylaion çevresinde Sultan Mesud'un ordusu gelen haçlı ordusuna saldırdı. Bu saldırı kısa sürede savaştan çok katliama dönüşmüştür. Konrad, ordusunun yarısından çoğunu kaybedince İznik'e doğru yöneldi, zafer ve ganimet Türklerin olmuştur (Altan, 2003: 15).

4 Ekim 1147'de Kral Louis komutasındaki Fransız haçlı ordusu, İstanbul'a vardılar fakat İstanbul'a geldiklerinde, imparator Manuel'in Türklerle anlaşma yaptığını öğrenince tepki göstermişlerdir. Fransızlar, Anadolu topraklarına geldiklerinde Bizans'la aralarında sorunlar çıkmıştır. Diğer yandan Louis, Alman haçlılarının yaşadıklarının sonuçlarını bildiğinden Bizans'tan yardım almadan Anadolu'yu geçmenin zor olduğunu inanarak hem kendisi hem de asiller, alacakları toprakları iade etmiş hem de vasallık yeminin ederek kendilerini güvenceye aldıktan sonra ordusuyla birlikte İznik'e doğru yola çıktı (Altan, 2003: 17).

Fransız haçlı ordusu İznik'e geldiğinde, Kral Konrad'ın ordusu Eskişehir'de felakete uğramış yolda karşı karşıya gelmişlerdir. Daha sonra iki kral İzmir'i geçerek Efes'e gelmişlerdir. Konrad burada hastalanarak Bizans'ın filosuyla İstanbul'a gönderilmiştir.

Konrad, İstanbul'da tıp bilimine ilgisi olan imparator Manuel tarafından şahsen ilgilenmiş ve tedavisi bittikten sonra 1148 yılında deniz yoluyla Filistin'e gönderilmiştir (Kanat ve Burçak, 2018: 122-124).

Kral Louis, Efes'te bulunurken ordusunu tekrar sefere hazırlayarak oavadan ayrılmıştır. Louis, ordusu ile Maender (Menderes) Nehri civarı doğrultusunda ilerlerken Türkler Nehir boyunca parçalara ayrılmış şekilde bekliyorlardı. İlerleyen Haçlı ordusunu durdurmak için Türkler ok atmış, çevrelerdeki dağlık alanlara kaçmalarını engellemek için zapt etmişlerdir. Küçük bir kent olan Antiokheia (bugünkü Yalvaç'ın kuzeyinde) çevresinde sığınma imkânı sağlayacak imkanlara sahipti. Sığınmaya elverişli olan bu şehir, erzak ve ganimet olarak fakir bir şehirdi. Türklerle burada karşılaşmalarından çıkan mücadelede de mağlup olmuşlardır (Odo, 2021: 123).

Alman Kralı Konrad, ordusuyla İzmit'i geçip İzmit'e ulaştığında, kuvvetlerini ikiye ayırdı; savaşçı olmayan unsurlar ile çok sayıda asilzadeyi Denizli üzerinden Antalya'ya yönlendirdi ve bu grup sahil hattını takip ederek ilerledi. Bu esnada Sultan Mesud, Haçlıların Anadolu'daki ilerleyişini yakından izleyerek uygun saldırı zamanını kolluyordu. Türkler, ilk etapta Haçlıların artçı birliklerine saldırıp onları tuzağa düşürerek ağır kayıplar verdirdiler. Alman Haçlı ordusu, 26 Ekim 1147'de Eskişehir yakınlarındaki Sarısu Irmağı civarına ulaştığında, yorgun düşmüş ordu dinlenme halindeyken Türk kuvvetlerinin ani hücumuyla karşılaştı. Böylece yarım yüzyıl önce I. Kılıç Arslan'ın uğradığı mağlubiyetin intikamını, onun oğlu Sultan Mesud almış oldu (Ayan, 1994: 42).

Antiocheia'daki çatışmadan birkaç gün sonra haçlılar Denizli'ye geldiler. Ancak halk haçlıların geleceğini duyunca Denizli'yi boşaltmış ve giderken tüm yiyecek, hayvan sürülerini de yanlarında götürmüşlerdir. Haçlılar, Antalya yolunda ilerlerken erzak sıkıntısı çekmeye başlamışlar, Ocak ayının sert şartları da eklenince yol haçlılar için çekilmez bir hal almıştır. Yola devam ederken kral Louis, öncü birliğin komutanı olan Geoffroi ile Rancon'a çevresindeki ilk düzlükte konuşlanma emrini vermiştir. Fakat Geoffroi bu düzlüğün diğer tarafında su ve otlaklardan oluşan bir vadi olduğu gerekçesiyle emri dinlemeyerek yola devam etti. Bu durum kralın öncü kuvvetlere olan iletişimi tamamen yok olmuştur. Kral, öncü birliklerin konuşlandığı yer sandığı vadiye geldiğinde kimse yoktu. Haçlıları takip etmeyi hiç bırakmayan Türk ordusu için haçlıların bu durumu onlara olanak sağlayacaktı. Türkler bu durumu fırsata çevirerek aniden haçlıların karşısında çıkıp saldırıyı başlattılar.

Haçlılar bu saldırı karşısından kaçmaya çalışırken ordusunda kayıplar vermişlerdir. Denizli yönünde ilerleyen grup ise büyük ölçüde imha edildi. Bu ağır yenilginin ardından Kral Konrad, İznik'e geri çekildi ve burada Fransızlarla birleşerek güçlerini birleştirdi. İki ordu ortak hareketle ilerlemeye devam etti ve nihayet 20 Ocak 1148'de Antalya'ya ulaştılar (Khoniates, 1995: 66).

Savaştan kurtulan haçlılar, bütün engellere rağmen ilerleyerek Bizans'ın liman kenti Antalya'ya varmışlardır. Buraya kadar zor şartlar altında gelip bitkin düşen Haçlıların buradan Antakya'ya yola devam etmesi çok zordu çünkü yol dağlık araziden geçerken diğer yandan kış şartlarının da zor olması haçlıların bu yolculuğu uzun günler süreceği öngörülüyordu. Bizans'ın Antalya valisinin tedarik edebildiği çok az sayıdaki gemilere kral ve şövalyeler binmiş, Antakya'ya deniz yoluyla yola çıkmışlardır. Geride kalan haçlılar ise Antalya'ya alınmamış ve böylece yaya olan haçlılar, hac için yola çıkanları başlarındaki komutanları tarafından terkedilmişlerdir. Haçlılar, çaresizce kara yolunu kullanarak Antakya'ya doğru yola çıkmış fakat ordunun yarısı şehre varabilmiştir (Altan, 2003: 19).

Gemilerle Antakya'ya ulaşan Kral VII. Louis ve ordusu, Raymond tarafından iyi karşılandı. Louis, haçlı seferi için yaptığı yeminini yerine getirmek için Kudüs'e gitmekte kararlıydı. Haçlıların Kudüs'e gelmesinin hemen ardından Kudüs kraliçesi Melisende, oğlu Kral III. Baudouin ve haçlı kont ve şövalyeleriyle birlikte 4 Haziran 1148'de Akkâ'da bir toplantı da bir araya gelmişlerdir. Toplantı da alınan kararlar sonucunda Şam üzerine sefer yapılacaktı. Şam, Kudüs Krallığı ile iyi geçinmek isteyen tek Müslüman şehirdi. Fakat buraya yapılacak bir saldırı, Şam emiri ile Unur'un Zengîler ile ittifak kurmasına sebep olacaktı. Haçlı ordusu 24 Temmuz 1148'de Şam çevresine kadar geldi. Şam emiri Unur, ilk başlarda haçlıların kendisine saldırmayacağını düşünse de haçlıların asıl amaçlarını anladığında Nureddin Mahmud Zengî ve çevresindeki Müslüman hâkimlere elçiler göndererek yardım istemiştir. Halep halkı, Nureddin Mahmud Zengî ordusuyla geldiği duyulunca haçlıların başka çaresi olmadığı için geri çekilmiştir. Çatışmadan çok sayıda kayıp vermesine rağmen Haçlılar Ağustos ayında Kudüs'e varmıştır (Merçil, 1992: 151).

2.9.3. II. Haçlı Seferi'nin Bizans Açısından Etkileri

Latin dönemi kaynaklarının aksine, modern araştırmacılar II. Haçlı Seferi'nin başarısızlığı konusunda büyük ölçüde ortak bir görüşe sahiptirler. Bu görüşe göre, kişisel çıkarların ve siyasî hedeflerin dinî amaçların önüne geçmesi, seferin başarısızlığa uğramasındaki temel etken olmuştur. Seferin başlıca liderleri olan III. Konrad ve VII. Louis, başlangıçta Urfa'yı bu mümkün olmayınca Şam'ı kurtarma amacıyla hareket etmişlerdir; ancak bu hedefler güçlü bir dinî motivasyondan ziyade, daha çok siyasî kaygılara dayanmaktaydı (Vasiliev, 2017: 477).

Seferin yönünü Şam'a çeviren ise Kudüs Kraliçesi Melisende olmuştur. Öte yandan, Antakya Prinkepsi'nin Nureddin'e karşı doğrudan bir harekât isteği, Trablus Kontluğunun ise gelen Haçlı ordusunu kendi siyasî çıkarları doğrultusunda yönlendirme çabası, seferin bir bütün olarak uyum içinde yürütülmesini engellemiştir. Hatta belirli grupların siyasî hedeflerle örtüşmediği durumlarda savaşa katılmaktan kaçındıkları da gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, II. Haçlı Seferi'nin başarısızlığını yalnızca bu gelişmelere indirgemek doğru değildir; sürece etki eden pek çok başka dinamik de mevcuttur (Barber, 2021: 275).

II. Haçlı Seferi'nin askeri mücadelesi esasen bu olaylarla sınırlı kalmıştır. Çünkü Filistin cephesinde ciddi bir taktik hata olarak değerlendirilen Şam'a yapılacak sefer kararı, bu kararın alındığı ünlü "*Kralların Akkâ Toplantısı*" ve sefer sırasında Şam önünden geri çekilerek prestijlerini yitiren krallar, II. Haçlı Seferi'nin en önemli aktörlerini teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, krallar Antakya ile Trablus'un beklentilerini karşılayamamışlardır (Özer, 2010: 26).

Seferin en dikkat çekici gelişmelerinden biri, siyasî amaçlarla gerçekleştirilen evlilikler olmuştur. Bunlardan ilki, II. Ioannes döneminde planlanan ve Bizans ile Almanlar arasındaki ittifakı pekiştiren, III. Conrad'ın baldızı Bertha de Sulzbach ile I. Manuel Komnenos'un Ocak 1146'da gerçekleşen evliliğidir. Bu evlilik, Bizans'ın Haçlı Seferi sırasında ve sonrasında Batı ile olan ilişkilerini güçlendirme ve toprak bütünlüğünü koruma çabaları açısından büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu ittifak sayesinde İmparator Manuel, II. Roger'a karşı koyabilecek askerî güce ulaşmıştır (Nicolle, 2013: 39). İkinci önemli evlilik ise sefer sırasında, 1147 yılında Şam Emiri Unur'un kızı İsmetüddin ile Halep Emiri Nureddin Zengî arasında gerçekleşmiştir. Bu evlilik, Doğu'daki Haçlı devletleri ile

Müslüman siyasi yapılar arasındaki güç dengeleri açısından dikkat çekicidir. Söz konusu evlilikler, yalnızca bireysel ya da ailevi değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde stratejik ittifaklar yaratmaya hizmet etmiştir. Bu tür diplomatik evlilik uygulamaları, yalnızca Bizans ve İslam dünyasında değil, Haçlı devletlerinde de sıkça başvurulan siyasi araçlar arasında yer almıştır (Barber, 2021: 54).

İki Haçlı Seferi'nin Bizans aleyhine doğrudan bir istilaya dönüşmemesindeki en belirleyici unsur, Bizans tahtında bulunan yetkin ve diplomatik açıdan başarılı imparatorlardır. Papa'nın Haçlı Seferi çağrısına olumlu yanıt vermesine rağmen, bu süreci kendi çıkarları doğrultusunda kullanan II. Roger'a karşı sessiz kalınması ve buna rağmen Batı dünyasının Bizans'ı ihanete uğratmakla suçlaması, Latin dünyasının Konstantinopolis'i işgal etme konusundaki kararlılığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim dönemin güçlü Bizans imparatorları bu tehdidi tamamen bertaraf edemeseler de söz konusu işgali belirli ölçüde geciktirmeyi başarmışlardır (Kinnamos, 2020: 69).

2.9.4. II. Haçlı Seferinin Sonuçları

II. Haçlı Seferi, başlangıçta konulan hedeflerin hiçbirine ulaşamamış, böylelikle sefer başarısız olmuştur. Avrupa'nın iki büyük hükümdarı Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis ile ordunun çoğunluğunu oluşturan asilzadelerle sefere başlanmıştı. Bu seferde, özellikle Zengîler, tarih sahnesine çıkmış ve Yakın Doğu'da zor durumdaki haçlı devletlerine yardım etmeyi, onlara nüfus ve asker sayısı bakımından güçlendirmeyi ve kaybedilmiş topraklarını geri almayı amaçlamışlardır. Ancak II. Haçlı Seferi'nin şartları I. Haçlı Seferi'nin yapıldığı döneme göre çok farklıydı. Müslümanlar da haçlıların savaş taktiklerini, nasıl savaştığını, halka yaptıkları zulümleri öğrenmişlerdi. İki sefer arasında geçen elli yıllık süre de en çok Suriye bölgesinde haçlı devletleriyle savaşılmış ve böylece Müslüman ordularının tek bir otorite etrafında toplanmasının önemi anlaşılmıştı. Artık savunmada olan Haçlı devletleri iken taarruzda olan Müslümanlardı. Avrupa'dan yolan çıkan haçlı ordusunu ilk karşılayan Anadolu'daki Türkler olurken, çatışmalardan sağ çıkan ordudan geri kalanların zorlukla Kudüs'e gitmişlerdi. I. Haçlı Seferi'nin sonuçlarında oluşan Müslümanlar arasında yerleşen “*yenilmez haçlılar*” algısı, bu seferden sonra kırılmıştır (Altan, 2003: 21).

2.10. III. Haçlı Seferi (1189-1192)

II. Haçlı Seferi, Haçlı Devletleri açısından büyük bir başarısızlıkla sonuçlanırken, Müslümanlar için önemli bir zafer teşkil etmiştir. Batı dünyası kendi iç sorunlarıyla meşgulken, Doğu'da Haçlı Devletleri yalnızca Müslümanlarla değil, aynı zamanda birbirleriyle de mücadele hâlindeydi. Bu durum, Müslümanların yükselişinde etkili olan faktörlerden biri olmuştur. Haçlıların, karşılarında güçlenen Müslümanlara karşı birlik oluşturmamalarının sonuçlarını kısa süre içinde yeniden deneyimleyecek olmaları kaçınılmazdı. Ancak yaşanan yenilgileri yalnızca bu dağınıklığa indirgemek doğru olmaz. Nitekim tıpkı II. Haçlı Seferi öncesinde olduğu gibi, bu dönemde de İslam dünyasında güçlü siyasal liderlikler ortaya çıkmıştır. Bu liderlerin başında hiç şüphesiz Selâhaddîn-i Eyyûbî gelir. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ardından öne çıkan diğer önemli siyasi figür ise Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'dır. Sultan II. Kılıç Arslan'ın artan gücü özellikle Bizans İmparatorluğu açısından ciddi bir tehdit hâline gelmiştir. Ancak onun etkin siyasi politikaları yalnızca Bizans'ı değil, Anadolu'daki diğer Türk beylerini de rahatsız etmiş ve neticede bazı Türk unsurlar, kendi inanç grubundan bir hükümdara karşı koyabilmek amacıyla Hristiyan Bizans ile iş birliği yapma yoluna gitmişlerdir. Buna rağmen Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un bu girişimi sonuçsuz kalmış; II. Kılıç Arslan, 1176 yılına dek Anadolu'daki diğer Selçuklu güçleri ve Danişmendliler karşısında üstünlüğünü korumayı başarmıştır (Kaleli, 2011: 333).

1095 yılında Clermont Konsilinde Papa Urbanus'un çağrısıyla başlayan Haçlı Seferleri ya da Hristiyan-Müslüman çatışması sürecinde, bazı kritik dönüm noktaları ortaya çıkmıştır. Bunların ilki, 1144 yılında İmâdüddin Zengî tarafından Urfa'nın fethedilmesidir. Bu gelişme, İslam topraklarının ortasında bulunan Haçlı Kontluğunun ortadan kalkmasına yol açmış ve Müslümanların bir süreliğine rahat nefes almalarını sağlamıştır. Urfa'nın fethine karşılık olarak düzenlenen II. Haçlı Seferi ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İkinci önemli dönüm noktası ise Hittîn Savaşı'nda Hristiyan ordusunun yenilgiye uğratılması ve Kudüs'ün Selâhaddin Eyyûbî tarafından geri alınmasıdır. Bu gelişme, Hristiyan dünyasında büyük bir tepki doğurmuş ve III. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine zemin hazırlamıştır (Şeşen, 2024: 81).

Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin siyasi kariyerinde en önemli dönüm noktalarından biri, Mısır'a gönderilmesidir. 1168 yılında amcası Şirkuh ile Kudüs Krallığı'nın saldırısını püskürtmeyi

başarmışlardır. Ancak bu zaferin ardından Şirkuh kısa süre içinde hayatını kaybetmiş ve onun yerine Halife, Selâhaddîn-i Eyyûbî'yi vezir olarak atamıştır. Bu tarihten itibaren Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin siyasi yükselişi daha da ivme kazanmıştır. Başlangıçta Nureddin Zengî ile ilişkileri olumlu seyretmişse de güç dengesi değiştikçe aralarındaki hâkimiyet mücadelesi kaçınılmaz hâle gelmiştir. Selâhaddîn-i Eyyûbî, Fatımî Halifeliği'ne son vererek hutbeyi Abbasi Halifesi adına okutmaya başladığında, fiilen bağımsızlığını ilan etmiş oluyordu. Onun güç kazanması yalnızca Nureddin Zengî açısından değil, Haçlı Devletleri açısından da ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu dönemde Haçlılar, Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un gönderdiği donanmanın desteğiyle Dimyat'ı kuşatırken, Nureddin Zengî de Mısır üzerine bir sefer hazırlığındaydı; ancak seferi gerçekleştiremeden vefat etti. Bu gelişmeden sonra Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin temel hedefi Kudüs oldu. Mısır'dan başlattığı seferin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine strateji değişikliğine giderek, bundan sonraki askerî harekâtların merkezi olarak Şam'ı seçti. III. Haçlı Seferi'ne kadar geçen süreçte, Müslüman dünyası Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin liderliğinde yeniden şekillenmiş; onun siyasi ve askerî gücü İslam dünyasında birleştirici bir etken hâline gelmiştir (Gül, 2001: 105-106).

4 Temmuz 1187'de yaşanan Hittîn Savaşı'nda Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî, Haçlılara karşı aldığı büyük bir zafer kısa zamanda Avrupa'da büyük ses getirmişti. Daha sonra Kudüs'ün tekrardan Müslümanlar tarafından fethedilmesi haberi Avrupa'da şok etkisi yaratmıştı. Hittîn yenilgisini haberini ilk Cenovalı gemiciler Avrupa'ya taşımış böylelikle tüm kıtaya yayılmıştır. Batı'nın yardımını isteyen Sûr Başpiskoposu Josias, Sicilya'ya gitmiştir. Sicilya Kralı II. Guillaume'u, Josias'ın yardım çağrısına destek olmuş ve Müslümanların Kudüs'ü ele geçirmelerine ve deniz aşırı ticaretinde üstünlük kazanacaklarına tepki göstermiştir. Guillaume, Avrupa'daki arkadaşlarına mektup göndererek bu durumdan bahsedip bütün imkanlarını kullanarak Haçlı seferine hazırlanmalarını istedi. Doğu'daki dindaşlarına yardım etmek için yola çıkan Guillaume, Amiral Margaritus komutası ile Sicilya Filosu'nu 1188 yılında Suriye kıyısına ulaştılar. Bu filo, Trablus'un Müslümanlar tarafından ele geçirilmesini engellemiş, Sûr ve Antakya şehirlerine de yardım ulaştırmışlardır. Papa VIII. Gregorius'un Haçlı çağrısına ilk olumlu yanıtı Kral II. Guillaume olsa da kısa bir zaman sonra vefat etmiştir. Guillaume'nin vefat etmesi Müslümanlar için bir fırsat olmuştur çünkü yaşasaydı Sicilya donanması III. Haçlı Seferinde önemli bir etkisi olabilirdi. Vefatından sonra çıkan iç karışıklıklar Sicilya kentinin Haçlı seferleriyle olan münasebetini askıya almasına sebep oldu. III. Clemens, ilk önce Alman İmparatoru Friederich Barbarossa ile daha sonra da Fransa ve İngiltere kralları temasa geçerek onları Haçlı çağrısını kabul

ettirerek sefere katılmalarını istemiştir. Krallardan beklediği cevabı alamayınca Sicilya'dan gelen donanma ile Montferrat'ın oğlu Konrad'ın yardımıyla Sûr ve Trablus'u elinde tutmaya çalışmaktaydı. Selâhaddîn-i Eyyûbî, Haçlı ileri gelenlerinin dini amaçlarla çıkarları için kullanıp birbirleri arasındaki bu çıkar yarışı devam ederken Kudüs kralı Guy bir daha Müslümanlara karşı silah kullanmayacağına dair yemin ederek serbest bırakılmıştır. Serbest bırakıldıktan sonra Trablus'a giden Guy, Sûr şehrine de gitmek istese de Konrad, Guy'a şehrin kapılarını kapatmıştır. Çünkü Guy, hükümdarlığını esaret altında olması ve Hittin Savaşı'ndan sonra kaybetmişti. Guy, tekrar eski ihtişamını kazanmak için kendisine ait bir şehir gerekiyordu. Akkâ kuşatmasında eşi ve kızını kaybettiği için bu şehir onun için önemliydi (Çetin, 2021: 90-97).

Akkâ kuşatması, 1189 yılında başlamış olup iki yıl süren bir askeri operasyonla sonuçlanmıştır. Bölgeye deniz yoluyla intikal eden İngiliz ve Fransız monarşilerine bağlı donanmalar, şehri denizden kuşatarak Haçlıların beklenen dış desteğe erişimini sağlamıştır. Kuşatmanın hem denizden hem de karadan sürdürülmesi, Akkâ ile dış dünya arasındaki haberleşme kanallarını bütünüyle ortadan kaldırmıştır. Kuşatma sırasında güçlerinin tükenmekte olduğunu fark eden şehir halkı, Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye herhangi bir haber ulaştıramadan Haçlılara teslim olmak zorunda kalmıştır. Nihayetinde, şehir 12 Temmuz 1191 tarihinde tamamen Haçlıların kontrolüne geçmiştir. Kuşatmanın tamamlanmasının ardından Akkâ, "*İkinci Krallık*" olarak adlandırılmış ve Haçlı yönetiminin başkenti konumuna getirilmiş; böylelikle Haçlılar, stratejik önemi yüksek ve güçlü bir liman kentini egemenlikleri altına almışlardır (Demirkent, 1995: 156).

2.10.1. III. Haçlı Seferine Katılanlar

III. Haçlı Seferi'nde Bizans'ın rolü, önceki seferlerle kıyaslandığında oldukça sınırlı kalmıştır. Alman ordusunun Kudüs'e doğru Anadolu toprakları üzerinden ilerlemesi nedeniyle, Bizans'ın bu seferdeki neredeyse tek muhatabı Alman Kralı Friedrich Barbarossa olmuştur. Ancak Bizans İmparatorluğu, bu sefere doğrudan katılmak istese bile iç meseleler nedeniyle böyle bir imkâna sahip değildi. İmparatorluk, ciddi iç karışıklıklar ve siyasî istikrarsızlıklarla karşı karşıyaydı (Mecit, 2017: 111).

Komnenos Hanedanı tarafından başlatılan yeniden toparlanma süreci, II. Haçlı Seferi sonrasında yaşanan büyük sarsıntı ile sekteye uğramıştır. Komnenos hanedanının ilk üç

hükümdarının siyasî ve askerî alanda elde ettikleri başarılar sayesinde imparatorluğun sınırları önemli ölçüde genişlemişti. Ancak bu genişlemeye rağmen, II. Haçlı Seferi sonrasında Bizans yeni ve derin yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, imparatorluğun III. Haçlı Seferi sürecinde pasif bir konumda kalmasına yol açmıştır (Runciman, 1987: 23).

III. Haçlı Seferi'nin resmî ilanı, 1189 yılında Sûr Başpiskoposu Williams tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak Batı dünyasında Haçlı Seferi çağrıları, bu tarihten çok daha önce, 1187 yılında gerçekleşen Hıttin Savaşı'nın ardından yankı bulmaya başlamıştır. Papa III. Urbanus, bu gelişmelerin ardından 20 Ekim 1187'de vefat etmiş, yerine geçen Papa VIII. Gregorius, Audita tremendi başlıklı genelgesiyle yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulunmuştur. Önceki Haçlı Seferlerinde olduğu gibi, bu sefer de yaşanan yenilginin nedeni olarak Hristiyanların işledikleri günahlar gösterilmiştir (Barber, 2021: 455-456).

Papa'nın çağrısına, Fransa, İngiltere ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli krallıkları olumlu yanıt vermiştir. Ancak bu devletlerin sefere fiilen katılımı zaman almıştır; zira hem İngiltere'de hem de Fransa'da siyasi karışıklıklar söz konusuydu. Bununla birlikte Haçlılar, tamamen desteksiz kalmamıştır. Sicilya Kralı II. Guillaume, Doğu'ya yardım amacıyla Amiral Margaritus komutasında bir filo göndermiştir. Bu yardım, Haçlı kuvvetlerine moral kazandırmış, özellikle Doğu Akdeniz'deki tek Hristiyan direniş noktası olan Sûr'daki kuşatma sırasında büyük önem taşımıştır. Sûr'da Conrad'ın direnişi sürerken, Batı ile Doğu arasındaki ticaretin devamı açısından bu şehre yardım gönderilmesi zorunluluk hâline gelmiştir. Sicilya'dan gelen destek bu sürecin başlangıcı olmuştur (Demirkent, 1995: 146).

Selâhaddîn-i Eyyûbî, Haçlılar arasındaki ayrılıkları ve güç mücadelelerini fark ederek bundan faydalanmak istemiştir. Bu doğrultuda elinde bulunan önemli Haçlı esirlerini serbest bırakmış, böylece Franklar arasında istikrarsızlık yaratmayı hedeflemiştir. Bu esirler arasında en dikkat çekici olanı, Kudüs'ün eski kralı Guy de Lusignan'dır. Guy'ın serbest bırakılması, Haçlılar arasında yeni bir güç dengesizliğine yol açmış ve gelişmeler Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin öngördüğü şekilde karışıklık yaratmıştır (Şeşen, 2024: 91).

İngiltere Kralı I. Richard (Arslan Yürekli), Fransa Kralı II. Philippe Auguste ve Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa III. Haçlı Seferi'ne katılmışlardır. Bunların arasında

Friedrich Barbarossa, II. Haçlı Seferi'ne amcası III. Konrad'ın yanında katıldığı için büyük tecrübe kazanmıştır. Friedrich Barbarossa, 11 Mayıs 1189'da yola çıktı. Macaristan topraklarından ve Bizans'ın Avrupa'daki arazisinden geçip Edirne'ye vardı ve kışı burada geçirdi. 1190 yılının Mart'ında ordusu Çanakkale Boğazı'ndan geçip Anadolu'ya gelmiştir. Friedrich, sefere çıkmadan önce ordusunun geçeceği toprakların hükümdarlarıyla anlaşmaya yapmıştır. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan da Friedrich'in anlaşma yaptığı hakimlerden biriydi. Her ne kadar anlaşma yapmış olsa da Türkler, Alman haçlılarını Anadolu topraklarında serbest bırakmayacaklardı. Friedrich'in ordusu diğer ordulardan büyük ve disiplinliydi. Türkler, ordunun bu özelliğinden dolayı I. Haçlı Seferi'nde uygulanan gerilla taktiğini kullanmıştır. Kullandığı gerilla taktiğinin vur-kaçlarla haçlılarda büyük kayıplar verdirmiş oldular. Haçlılar, Balıkesir ve Alaşehir üzerinden ilerleyip Selçuklu topraklarına girmiş, sonrasında Denizli ve Akşehir'den geçerek 17 Mayıs 1190 tarihinde öncesinde sultanın talimatıyla boşaltılmış olan Konya'ya gelmişlerdir. Konya'ya gelen haçlılar burada istirahat ettikten sonra yeniden yola çıkmış buradan 30 Mayıs gününde Karaman'a, 10 Haziran'da da Silifke'ye varmışlardır. Bunlar yaşanırken seferin seyrini değiştirecek bir olay meydana gelmiştir. İmparator Friedrich Barbarossa'nın cesedi, Göksu nehrinin yakınında bulunmuştur. Bu olay, Alman ordusunu dağılma noktasına getirmiş, askerlerin birçoğu gemilerle Avrupa'ya dönmüş, geri kalanlar ise imparatorun oğlu Friedrich öncülüğünde Antakya'ya sefere çıkmışlardır (Merçil, 1992: 96).

Friedrich Barbarossa'nın ölümü ve Alman haçlı seferinin umulduğu gibi sonuçlanmayınca İngiliz ve Fransız orduları, 4 Temmuz 1190'da yola çıkmışlardır. Haçı kabul etmiş olmaları iki yıl geçmişken yeni sefere çıkıyor olmalarının asıl nedeni, aralarında bir savaşın olmasıydı. Savaş sırasında İngiltere Kralı Henry ölüp, yerine babasına isyan etmiş olan Richard geçince Fransa Kralı Philippe ile birlik olmuş ve savaş sona ermiştir. Böylelikle iki ordu birlikte yola çıkmışlardır. Kış aylarını Sicilya'da geçiren Philippe 30 Mart 1191'de, ardından Richard 10 Nisan 1191'de ordusuyla Filistin'e doğru yola çıkmışlardır. Philippe, 20 Nisan 1191'de Akkâ yakınlarına gelip kuşatmaya katılmıştır. Richard'ın donanması fırtınaya yakalandığı için kuşatmaya geç kalmışlardır. Girit ve Rodos'ta bulunan İngilizler, sonrasında Bizans imparatoruna başkaldıran Kıbrıs adasına çıkıp burayı kuşatmışlardır. İngilizler 8 Haziran 1191'de Akkâ'ya gelerek kuşatmaya katılmış ve şehrin 12 Temmuz'da ele geçirilmesinde büyük etkileri olmuştur (Altan, 2003: 22).

2.10.2. III. Haçlı Seferi Sırasında Haçlılar ile İslam Orduları

III. Haçlı Seferi'nin en büyük amacı, Kudüs'ü Müslümanlardan geri almaktır. Bu nedenle Richard, Akkâ'da durarak vakit kaybetmeyerek Kudüs'e bir an önce gitmek istiyordu. Selâhaddîn-i Eyyûbî ile Richard arasında yaptıkları anlaşmaya Selâhaddîn-i Eyyûbî uyarken Richard uymamıştır. Doğu'da Akkâ kuşatmasındayken Fransız Kralı Philippe ise hastalanmasıyla haçlı yeminini yeterince yerine getirdiğini düşündüğü için Fransa'ya dönmek istiyordu. Philippe ordusunun büyük bir bölümünü bölgede bırakıp 2 Ağustos 1191 tarihinde Avrupa'ya yola çıkmıştır. Böylelikle artık seferin tek lideri, İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard olmuştur. Selâhaddîn-i Eyyûbî ve Richard'ın elçileri esirlerin serbest bırakılması karşılığında ödenecek fidye için görüşmeleri sürmekteydi. Selâhaddîn-i Eyyûbî, kendisinden istenilen ödemeyi yaptıktan kısa süre sonra ilk grup esirleri serbest bırakmış fakat Richard, asillerin hepsinin serbest bırakılmadığını iddia ederek Müslüman esirleri bırakmayıp öldürtmesiyle savaş başlamıştır (Maalouf, 2015: 198).

Richard ordusuyla 22 Ağustos 1191 gününde Yafa şehrine yola çıkmıştır. Güneye doğru yaptığı bu sefer sırasında, lazım olduğunda yiyecek ve asker destek alabileceği donanması da yanındaydı. Ancak Richard'ı yanında ilerleyen sadece donanması değildi; Selâhaddîn-i Eyyûbî liderliğindeki İslam kuvvetleri de haçlılarla paralel ilerliyor ve onları yıpratmaya çalışıyorlardı. En sonunda 7 Eylül günü Arsûf çevresinde iki ordu meydan savaşına tutuşmuştur. Muharebe bir gün boyunca gürmüştü fakat sonuç alınamamıştır. Eyyûbî ordusu, haçlıların güneye doğru ilerleyişini durduramamışken savaşta da sonuç alınamamış olması da haçlıların konum olarak üstün olmasından kaynaklıydı. Böylece haçlılar Kudüs'ü geri alabilecekleri düşüncesi güçlenmiştir. Selâhaddîn-i Eyyûbî ise bu durumdan sonra haçlıların bir sonraki yapacakları hamlelerini izleyip önlem alabilmek için ordusunu Remle'ye yöneltmiştir. Richard, güney istikametindeki ilerlerken ilk önce Yafa'yı ele geçirdi ve ordusunu sağlamlaştırmaya çalışırken Kudüs'e doğru ilerlemek içinde acele etmiyordu. Çünkü Kudüs ülkenin iç kesiminde yer alıyordu ve buraya yapacağı hamle de donanmasıyla olan bağlantısının kopmasına neden olacağını düşünüyordu. Haçlıların böyle yavaş hareket etmesi, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Kudüs savunmasını güçlendirmesi için epeyce vakit kazandırırken. Haçlılar ise Sûr ve Akkâ'da iktidar çekişmesi devam ederken, Kıbrıs'ta da işler karışmış halleydi. Hal böyleyken Richard, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile görüşme kararı almıştır. Bu görüşme esnasında Richard'ın ilk önerisi, Ürdün'ün batısındaki tüm ülkeler, Kudüs ve gerçek haçın kendisine verilmesiydi. Bu öneri Selâhaddîn-i Eyyûbî tarafından

reddedildi. Bu andan itibaren her iki tarafta kendi aralarında da ayrılıklar olmuş ve bunu kullanma fikri ortaya çıkmıştır. Bu görüşmeler sırasında ara ara çatışmalar olmaktadır (İbnü'l-Esîr, 1987: 315-317).

Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yıktırdığı Askalan şehrine gelen Richard, burayı güçlendirmeye çalışmıştır. Richard'ın Askalan'a geldiğini duyan Selâhaddîn-i Eyyûbî hiçbir müdahalede bulunmamış, hatta haçlıların aralarındaki anlaşmazlıkları da bilmesine rağmen savaşa gerek duymamıştır. Richard, Akkâ'da bulunan Konrad'dan yardım istese de Konrad bu teklife sıcak bakmamış ve kabul etmemiştir. Richard, yardım çağrılarına olumlu cevap alamamış ve gün geçtikçe savaş hazinesi de boşalmıştı. Savaş hazinesinin boşalması sebebiyle ordusunda bulunan gönüllüler bunlardan özellikle Fransızlar, Akkâ ve Sûr'a firar etmişlerdir. Richard, gidişatı düzeltmek için Akkâ'da tüm haçlı baronlarının katıldığı bir toplantı düzenlemiş, yeni kral olarak Guy ve Konrad'dan birinin seçilmesini istemiştir (Runciman, 1987: 23-24). Kendisi ise Guy'u desteklemiş fakat diğerlerinden ona hiçbir oy gelmemiştir. Konrad kral olarak seçilmiş ve seçimden kısa bir süre sonra Haşhaşiler tarafından öldürülmüş, bu ani ölümden sonra Richard'ın yeğeni Henry kraliçe Isabella ile evlenerek yeni kral olmuştur. Richard, sefere çıkmadan önce Kıbrıs'ı Guy'a vermiş böylelikle Kıbrıs'ın karışıklığından kurtulmuştur. Richard'ın bir sonraki amacı Selâhaddîn-i Eyyûbî ile anlaşmaya varmaktır. Ancak Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yeğenleri arasında bir isyan çıktığı söylentileri, Richard'ı harekete geçirmiş ve bundan yararlanmak için Daron şehrini alarak buradaki halkı kılıçtan geçirmiştir. Buna karşılık Selâhaddîn-i Eyyûbî, Richard'ın kısa bir sürede olsa şehirden ayrılması Yafa'ya saldırıp burayı ele geçirmesini sağlamıştır. Fakat birlikte iç kale ele geçirilememiştir (İbnü'l-Esîr, 1987: 319).

Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Yafa'yı ele geçirdiği haberini alan İngiliz Kralı Richard, donanmasıyla 22 Ağustos günü Yafa'ya hareket ederek şehri yeniden kontrol altına almıştır. Şehrin bu denli kısa sürede el değiştirmesi, yeniden başlayan müzakerelerde Askalan krizi olarak bilinen durumu gündeme getirmiştir. Selâhaddîn-i Eyyûbî, müzakereler sırasında Richard'a, ele geçirdiği şehirlerin onda kalmasını ancak Askalan'ın Müslümanlara bırakılmasını teklif etmiştir. Ancak Askalan'ın stratejik önemi nedeniyle Richard bu teklifi reddetmiştir. Selâhaddîn-i Eyyûbî, Richard'ın teklifi kabul etmesini sağlamak amacıyla 5 Ağustos 1192'de ordusuyla saldırıda bulunmuş, fakat Richard direniş göstermiş ve Kudüs'e geri çekilmiştir. Öte yandan, Richard'ın da müzakere edecek yeterli güç ve kaynakları bulunmamaktaydı. Tüm bu gelişmelerin ardından, İngiliz Kralı Richard ile Eyyûbî

hükümdarı Selâhaddîn-i Eyyûbî, 2 Eylül 1192 tarihinde beş yıllık bir sulh antlaşması imzalamışlardır. Antlaşma uyarınca Haçlıların ele geçirdiği bölgeler onlara bırakılacak, Askalan ise tahkimatları yıkılmak şartıyla Müslümanlara devredilecektir. Bu durum, Selâhaddîn-i Eyyûbî açısından önemli bir diplomatik başarı olarak değerlendirilmiştir. Antlaşma ile Müslümanlar ve Hristiyanlar, karşılıklı olarak serbest geçiş ve ticaret yapma imkânına sahip olacak; Hristiyan şövalyeler ise silahsız bir biçimde Kudüs'ü ziyaret ederek hac görevlerini yerine getirebilecektir. Anlaşmanın hemen ardından, Richard 9 Ekim 1192'de Akkâ'dan denize açılarak ülkesine dönmüş ve böylece III. Haçlı Seferi'nin sona ermesi sağlanmıştır (Çetin, 2021: 104).

2.10.3. III. Haçlı Seferi'nin Sonuçları

Eyyûbîler ile Haçlılar arasındaki mücadelede bazı kritik dönüm noktaları mevcuttur. Bunların ilki, Hittîn Savaşı'nda Kudüs Haçlı Krallığı'nın askeri gücünün büyük ölçüde yok edilmesidir. Bu savaşa kadar yaşanan çatışmalarda taraflar zaman zaman üstünlük sağlarken, Hittîn Savaşı kesin ve net bir sonuç doğurmuştur. Haçlılar için ikinci önemli darbe ise Kudüs'ün Müslümanlar tarafından geri alınmasıdır. Kudüs'ün fethinden sonra gerçekleştirilen askeri başarılar, bölgedeki Haçlı varlığının önemli ölçüde zayıflamasına ve birçok şehir ile kalenin Müslümanların eline geçmesine neden olmuştur. Kutsal Şehir Kudüs'ün Müslümanların kontrolüne geçmesi, Avrupa'da büyük bir tepki yaratmış ve bu durum yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesiyle karşılık bulmuştur (Morissan, 2005: 55).

En önemli hedefi Kudüs'ü kurtarmak olan III. Haçlı Seferi'nin, Hristiyanlar açısından tek başarısı, Eyyûbîler'in fetihlerini durdurmak olmuştur. Özellikle Akkâ'nın alınması, haçlıların Yakın Doğu'daki varlığının İkinci Krallık adı altında yüz sene daha devam etmesini sağlamıştır. Bununla birlikte haçlıların ilk seferde ele geçirdikleri toprakların daha büyük bir kısmı Müslümanların elindeydi. İkinci krallığın toprakları, Yafa'dan Sûr'a kadar olan yüz elli kilometrelik bir sahil kıyısı kalmıştır. III. Haçlı Seferi'nin başka bir sonucu ise Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki ticari faaliyetlerin artması olmuştur. Fransızların, Akkâ'nın ele geçirilmesinin ardından bölgedeki etkinliklerini sonlandırdıkları söylenebilir. Bölgedeki direnişi sürdüren ve ısrarcı davranan İngiliz kralı Aslan Yürekli Richard ise Akkâ'daki sert çatışmalar ve hiç ulaşamadığı Kudüs'e yönelik girişimleriyle hatırlanmaktadır. Akkâ'nın fethinden sonra iki kez Kudüs'e yürüyüş girişiminde bulunmuş ancak bu hedefini gerçekleştirememiştir. 1192 yılına kadar devam eden bu dönemdeki rutin

çatışmaların ardından, Haçlılar ile Müslümanlar arasında barış anlaşması imzalanmış ve böylece III. Haçlı Seferi sona erdirilmiştir (İbnü'l-Esîr, 1987: 322).

2.11. IV. Haçlı Seferi (1202-1204)

III. ve IV. Haçlı Seferleri arasında geçen dönemde, III. Haçlı Seferi sırasında Kilikya 'da boğularak ölen Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın oğlu VI. Heinrich'nin yükselişi ve Bizans'a karşı düşmanca davranışları görülecektir. 1195'te Isaakios Angelos'un yerine kardeşi III. Aleksios'u geçmiştir. Doğu'daki olaylara direk karışma fırsatı bulmak için Philippe'nin kör edilen kardeşi prenses İrini ile evlenmiş ve IV. Haçlı Seferi'ni de hazırlamıştır. Çünkü Avrupa, Bizans İmparatorluğu'nu yıkmak ve İstanbul Patrikliğini Roma'nın çatısı altına almak istiyorlardı (Bailly, 2006: 264).

III. Innocentius, kendisinden daha önce papalık yapanlar gibi III. Aleksios ile müzakere yapmıştır. Çünkü Doğu Kilisesi ona boyun eğmesini ve Roma Hristiyanlığını da merkez haline getirmeyi istiyordu. Doğu'daki Frank devleti gücünü yitirdiği için yardımı Batı'dan alıp Kudüs'ü tekrar zapt edeceklerdi. Fakat Innocentius, bu seferden anlayacak ki sefere katılan imparatorların aslında pek de istekli olmadıklarını ve aralarındaki sürtüşmelerinden dolayı memnuniyetsizlik yaşayacaktır (Runciman, 2008: 96).

IV. Haçlı Seferi başlamadan önce Selçuklu Devleti hükümdarı II. Kılıç Arslan yaşlanınca oğulları arasında paylaştırdı; bu paylaşımdan sonra sultanın oğulları babalarının sözlerine itimat etmeyip onu zayıf duruma düşürdüler. Bir taht mücadelesi başlamış hatta Melihsah kendini sultan ilan etmiştir. Fakat sultanlığını kimse tanımamıştır. Sultan II. Kılıç Arslan, Ağustos 1192'de hastalandı ve 80 yaşındayken vefat etti. (Kesik, 2018: 382) Vefatının ardından veliahtı olarak seçtiği en küçük oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçti. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultanlığı diğer kardeşleri tarafından kabul edilmemiş olsa da 4 yıl süren bir taht mücadelesi sonucunda I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hükümdarlığı son bulmuş yerine II. Rükneddin Süleyman şah geçmiştir (İbnü'l-Esîr, 1979: 83).

Selâhaddîn-i Eyyûbî, 1193 yılında vefat etmesinin ardından çok geniş bir alanda yürütülen Yakın Doğu'daki toparlanma süreci artık taarruz dönemine geçiş yapmıştır. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin vefatından sonra diğer haneden üyeleri ülkeyi kendi aralarında paylaşmış ve

böylelikle Selâhaddîn-i Eyyûbbî'nin kurduğu İslâm birliği parçalanmıştır. Her ne kadar ülke hanedan üyeleri arasında paylaşılsa da Haçlılar, Müslümanlarla yeniden savaş yapmayı göze alamamıştır (Çetin, 2021: 235).

Bu barış dönemi, haçlıların işine yaramıştır. Kral Henry Akkâ'daki konumunu güçlendirmiş, düzenini yeniden kurmuştur. 1194'te Kıbrıs hâkimi Guy'un ölümünden hemen sonra yerine geçen Amaury, Akkâ Krallığı ile iyi ilişkiler kurmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte Amaury, 1197'de Alman İmparatoru VI. Heinrich'in hakimiyetini kabul etmiştir. Çünkü imparatorun yeni bir haçlı seferi başlatacağını biliyordu. İmparator da Amaury' e taç giydirerek onu kral ilan etmiştir. Böylece yakın Doğu'da “*kral*” unvanını kullanan iki Hristiyan lider ortaya çıkmış oldu (İbnü'l-Esîr, 1987: 323).

III. Haçlı Seferi'nin hemen ardından, başarısızlıkla sonuçlanan yeni bir seferin gündeme gelmesi, Avrupa'nın Kudüs'ü yeniden ele geçirme arzusundan vazgeçemediğini açıkça göstermektedir. Yeni bir Haçlı Seferi'nin başlatılması artık an meselesiydi. Her Haçlı Seferi'nde olduğu gibi, bu süreçte de en etkili figür Papa olmuştur. 8 Ocak 1198 tarihinde, VI. Heinrich tarafından başlatılan Haçlı Seferi henüz devam ederken, Papalık makamına gelen III. Innocentius, Haçlı hareketinin en hırslı ve etkin papalarından biri olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde Papalık, Almanya ile güç mücadelesi içerisindeydi ve Almanların son dönemde kazandığı üstünlük, Papalığın siyasi otoritesini ciddi biçimde sarsmıştı. III. Innocentius ise bu otoriteyi yeniden tesis etmenin en etkili yolunun Kutsal Topraklar üzerinde kurulacak bir üstünlükten geçtiğinin farkındaydı. Ancak Avrupa siyasi ve ekonomik olarak bu iktidara tam anlamıyla karşılık verecek durumda değildi. Bununla birlikte, İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard, III. Haçlı Seferi'nden ülkesine döndükten sonra yeni bir sefere çıkma konusunda son derece istekliydi. Hatta I. Richard'ın, sefer sonrasındaki hedeflerinden biri de Bizans üzerine bir askerî harekât düzenlemektir. Bu düşünce, Haçlı hareketinin yalnızca dinî değil, aynı zamanda siyasî ve stratejik hedeflerle de şekillendiğini göstermektedir (Nicolle, 2013: 28).

Haçlılar arasındaki iç çekişmeler ve Selâhaddîn-i Eyyûbbî'nin vefatını takiben Müslümanlar arasındaki siyasi istikrarsızlık, Batı Avrupa'da bir süreliğine göreceli rahatlama sağlamıştır. Alman İmparatoru VI. Heinrich, Kudüs'ü yeniden ele geçirerek Avrupa'daki konumunu pekiştirmeyi amaçlayan yeni bir Haçlı seferi organize etmiştir. Bu bağlamda Alman Haçlı ordusu Şam yönüne doğru ilerlemiş ve 1197 yılında öncü birlikleri Akkâ'ya ulaşmıştır.

Böylece Müslümanlar arasındaki uzun süredir devam eden barış dönemi sona ermiştir. VI. Heinrich, Alman Haçlı ordusunun gelişini uygun görmemiş ve Selâhaddîn-i Eyyûbî ile dikkatli bir diplomatik yaklaşım izlenmesi gerektiğini düşünmüştür; ancak ordunun izinsiz hareket etmesiyle, Haçlı birlikleri İslâm topraklarına girmiştir. Haçlıların ilerleyişinin duyulması üzerine el-Âdil, Akkâ'dan uzaklaşarak güney yönüne hareket etmiş ve Yafa'ya yönelmiştir. Yafa, o dönemde güvenliği tam olarak sağlanmış bir şehir olmamakla birlikte resmi olarak Kıbrıs hâkimi Amaouri'ye bağlı durumdaydı. VI. Heinrich, Müslümanlarla doğrudan temasta bulunma planları doğrultusunda Yafa'nın kontrolünü Amaouri'den talep etmiş ve bu talep kabul edilmiştir. Şehrin hakimiyetindeki bu hızlı değişiklik, Akkâ'ya ulaşmış ve VI. Heinrich şehrin savunması için hazırlıklar yaparken vefat etmiştir. Hazırlıksız yakalanan Haçlılar, durumu hızla çözmek amacıyla Kralın eşi İzabel, Hospitalierler, Şam'daki Haçlı kontları ve Papa III. Innocent'in onayı ile Kıbrıs Kralı Amaury ile evlendirilmiştir. Bu evlilik hem Kıbrıs ve Haçlı taçlarının birleştirilmesini hem de güçlendirilmiş bir siyasi yapının oluşturulmasını sağlamıştır. Amaury, Müslümanların şehirleri ele geçirmesinden duyduğu rahatsızlığa rağmen, mevcut barışın bozulmasını istememiştir (İbnü'l-Esir, 1987: 112-114).

8 Ocak 1198 tarihinde papalık makamına seçilen III. Innocentius, tüm Hristiyanların Roma'nın ruhani otoritesi etrafında birleşmesini savunan güçlü bir ideolojik yaklaşıma sahipti. Ona göre papalık, tüm dünyevi iktidarların üstünde bir konumda olmalıydı. Selefî Papa Coelestinus gibi, Bizans İmparatorluğu ile kiliselerin birleşmesini hedefleyen görüşmeler başlatmıştı. Ancak Bizans Ortodoks Kilisesi, Roma'nın üstünlüğünü kabul etmemekteydi. Yakın geçmişte Hristiyan dünyasının en güçlü devleti konumundaki Bizans'ta ise siyasi istikrarsızlık hâkimdi. Komnenos Hanedanı devrilmiş ve iktidar Angelos ailesine geçmiştir. Ancak Angelos hanedanına mensup imparatorlar, zayıf yönetimleriyle dikkat çekmişlerdir. Daha önceki Haçlı Seferleri'nin başarısızlıklarından sorumlu tutulan Bizans'a yönelik Avrupa kamuoyundaki olumsuz algı giderek yaygınlaşmıştır (Altınay, 2007: 62).

Haçlı Devletleri Müslümanlarla arasındaki sağlanan barışın yıllar boyu devamlılığını sağlamışlardır. III. Innocentius, papa olduktan sonra Doğu bölgesinde kurulan Haçlı Devletlerinin başka devletlerden destek almadan uzun süre orada varlıklarını sürdürebileceklerini düşünmemekteydi. Onlara destek olma amacıyla bir yeni Haçlı Seferi düzenlenmesini isteyen III. Innocentius, I. Haçlı Seferi'nde ünlü vaiz Pierre l'Ermite'in

yaptığı gibi bu seferde de Neuillyli Foulque adında bir gezgin vaiz yapmış böylelikle Fransa'da Haçlı çağrısı yayılmıştır. Bu vaiz, kontları ve dükleri sefere katılımlarını sağlayacak boyutta vaatlerde olması hemen hazırlıkların başlamasına sebep olmuştur. Seferin reisi olarak Thibaut seçilmiş ve seferin yönü İslam'ın merkezi olan Mısır üzerine yapılması kararı alınmıştır. Her ne kadar I. Haçlı Seferi hazırlıkları gibi olmasını istese de o sefer kadar başarı sağlanamadığı görülecektir (Villehardouin, 2008: 9-11).

2.11.1. IV. Haçlı Seferi'nin Bizans Devleti ile İlişkisi

IV. Haçlı Seferi çağrısı, 1095'teki I. Haçlı Seferi kadar büyük bir etki yaratmasa da Yakın Doğu'ya yönelik bir sefer için yeterli sayıda katılımcı toplamayı başarmış görünüyordu. Ancak ciddi bir sorun vardı: Haçlı ordusu Yakın Doğu'ya nasıl ulaşacaktı? Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu siyasi ve askeri zayıflık nedeniyle Balkanlar ve Anadolu üzerinden geçen kara yolu güvenli olmaktan çıkmıştı. Dahası, daha önceki seferlerde özellikle II. ve III. Haçlı Seferi'nde Anadolu üzerinden ilerleyen birlikler, Selçuklu Türkleri tarafından ağır kayıplara uğratılmıştı. Bu sebeple tek güvenli alternatif deniz yoluydu. Ancak geniş bir orduyu taşıyabilecek büyüklükte bir filo sahip olan tek kişi Flandre kontuydu. Diğer hiçbir soylunun böyle bir imkânı yoktu (Michaud, 2011: 46-47).

IV. Haçlı Seferi'nin yönünü Konstantinopolis'e çevirmesinde en büyük rolü oynayan aktör, hiç kuşkusuz Venedik'tir. Venedik ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ilişkiler, I. Aleksios Komnenos döneminde şekillenmeye başlamıştır. 1082 yılında, Sicilya Normanlarına karşı bir ittifak kurma amacıyla Venedik'e çeşitli ticari ve siyasi imtiyazların tanınmasıyla başlayan bu ilişki, zamanla karmaşık ve dalgalı bir seyir izlemiştir (Kaleli, 2011: 258).

Bizans'ın Venedik'e verdiği bu imtiyazlar, sadece iki taraf arasındaki ilişkileri belirlemekle kalmamış, aynı zamanda Haçlı Seferleri sürecinde şekillenen güç dengeleri üzerinde de belirleyici olmuştur. Özellikle III. Haçlı Seferi sonrasında, Kutsal Roma-Germen İmparatoru VI. Heinrich'in planladığı IV. Haçlı Seferi, doğrudan Bizans'a yönelme potansiyeli taşıyordu. Bu planın temelinde, Friedrich Barbarossa'nın III. Haçlı Seferi sırasında Bizans topraklarından geçerken yaşadığı olumsuzluklar yatmaktaydı. Barbarossa, bu deneyimlerin etkisiyle oğlu VI. Heinrich'e yazdığı mektupta, Bizans'a karşı bir sefer düzenlemesi için donanma hazırlığı yapılmasını emretmiştir. Ancak Friedrich Barbarossa, bu seferi

başlatamadan hayatını kaybetmiş ve onun ölümü en çok Bizans İmparatorluğu ile Papalık tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ne var ki bu geçici rahatlama uzun sürmemiştir. Almanya’da yaşanan taht mücadeleleri nedeniyle VI. Heinrich doğrudan sefere katılmasa da babasından miras aldığı Bizans karşıtı tutumu sürdürdüğü ve bu doğrultuda bazı askeri ve diplomatik adımlar attığı anlaşılmaktadır (Demirkent, 1995: 252).

Yapılan istişareler neticesinde seferin hedefinin Mısır olması kararlaştırıldı. Zira Mısır, Müslümanların ekonomik gücünün merkeziydi. Bu bölgenin ele geçirilmesi hem İslam dünyasına büyük bir darbe vuracak hem de Kudüs’ün yeniden fethedilmesini kolaylaştıracaktı. Ayrıca Doğu Akdeniz’deki ticari üstünlük de Avrupa lehine değişecekti. Papa III. Innocentius, bu müzakereler süresince inisiyatifi elinde tutmayı başarmıştı. Ancak seferin başkomutanı olarak kabul edilen Thibaut de Champagne’in ani ölümü, planları sekteye uğrattı. Yerine, Doğu’daki Latinler arasında etkili bir nüfuza sahip olan Boniface de Montferrat seçildi. Bu gelişme, seferin Papa’nın denetiminden çıkmasına ve farklı bir yöne evrilmesine zemin hazırladı (İbnü’l-Esîr, 1987: 325).

Boniface, 1201 kışında Almanya’ya giderek, Kutsal Roma İmparatoru VI. Heinrich’in kardeşi Philipp von Schwaben ile görüştü. Philipp, Kudüs’ten ziyade Bizans ile ilgileniyor ve kardeşinin ölümünden önce geliştirdiği Bizans politikasını sürdürmeyi amaçlıyordu. Bu sırada Bizans tahtından indirilip hapsedilen eski imparator Isaakios Angelos’un oğlu Aleksios, Almanya’ya gelerek Philipp’ten tahta geçebilmek için destek talebinde bulundu. Philipp ise bu fırsatı, Bizans’ın iç işlerine müdahil olmak amacıyla değerlendirmek istiyordu. Öte yandan elinde büyük bir ordu bulunan Boniface için de Mısır seferinden önce Bizans tahtında dost bir imparatorun yer alması makul bir strateji olarak görünmekteydi. Böylece Haçlı Seferi’nin yönünün Bizans’a çevrilmesi fikri ilk kez bu noktada gündeme geldi (Altınay, 2007: 69).

1202 yılına gelindiğinde Haçlılar Venedik’e gelmeye başlamış, orduyu San Niccolo di Lido Adası’na yerleşmişlerdir. Ordunun buraya yerleşmesi için belirli görüşmeler sağlayan Haçlılar burada istediklerini bulabileceklerini düşünerekten Venediklilerin isteklerini kabul etmiştir. Daha sonrasında Haçlılar, yeterince Haçlı’nın kendileriyle birlikte oraya gelmediğini görünce Venediklilerle anlaşmazlığa düşmüş ve gelemeyenlerin faturası da orada bulunan Haçlılar tarafından ödenmesi istenmiştir. Bir yandan da Mısır’ın yönetimini elinde bulunduran el-Âdil ise diplomatik temaslarını sürdürmekteydi. Çünkü Mısır,

Venedik'in önemli ticari ayrıcalıklara sahip olduğu bir bölgeydi ve bölgeye düzenlenecek bir Haçlı Seferi, bu imtiyazların kaybına yol açabilirdi. Bu nedenle Venedik, Mısır'ın mevcut siyasi düzeninin korunmasını istiyordu. Bunlardan ziyade aslında asıl amaç, İstanbul'u ele geçirmektir. Bu sırada askerî lider Enrico Dandolo, Haçlılara bir teklif yaptı. Venedik uzun yıllardır Dalmaçya bölgesini almak için Macarlarla çatışma içerisinde olmasına rağmen ele geçirememiştir. Teklifte tam bu duruma yapıldı; Haçlılar yardım ederse Venedikliler Haçlıların onlara karşı olan borçlarını erteleyecekti. Haçlılar Hristiyan bir şehre saldırmanın doğru olmayacağını düşünse de bu durumda kabul etmeme şansları da yoktu. Venediklilerle birlikte sefere başlayan Haçlılar, şehre saldırmış ve şehir düşmüştür. Bu durum devam ederken Aleksios'tan gelen bir haberde amcasının yerine kendisinin Bizans tahtına çıkarılmasına yardım etmeleri halinde Venediklilere olan borcunu ödeyeceğini söylemiştir. Bu teklif Batı'da büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Haçlılar ile Venedikliler arasında bu konu tartışma haline gelmiştir. Enrico Dandolo'nun ilk baştan beri Kudüs yerine İstanbul'a sefer yapma planı artık Haçlılar tarafından kabul edilmiştir (Runciman, 2008: 96-101).

2.11.2. IV. Haçlı Seferi'nin Başlaması

Papa III. Innocentius'un 15 Ağustos 1198 tarihinde yaptığı çağrı ile IV. Haçlı Seferi süreci resmen başlamıştır. Ancak bu çağrıya verilen ilk tepkiler hayal kırıklığı yaratmıştır. Avrupa'da devam eden siyasal ve toplumsal karışıklıkların yanı sıra, ilgisizliğin bir diğer nedeni Papalığın bu kez seferin sevkıyat, finansman, askerî yapılanma ve komuta zincirini bizzat üstlenmek istemesiydi. Önceki seferlerde de Papa'nın fermanı ile hareket edilmiş ve seferlere din adamları eşlik etmişti; fakat bu defa her konuda mutlak yetkiyi Papalık makamının üstlenmesi, özellikle krallar açısından kabul edilmesi zor bir durumdu (Villehardouin, 2001: 37).

Her Haçlı Seferi'nde olduğu gibi bu süreçte de halkı sefere katılmaları için motive eden etkili bir vaiz figürü ön plana çıkmıştı. Seferin başlatılması için tek eksik olan unsur mali kaynaktı. Soyluların sefere katılımı sağlansa bile gerekli finansmanı oluşturmak oldukça zordu. Bu zorluğu artıran başka bir etken ise III. Haçlı Seferi'nde olduğu gibi kara yolu yerine deniz yolunun tercih edilmesiydi. Bu tercihle birlikte, seferin lojistiği çok daha maliyetli hâle gelmişti (Demirkent, 1995: 169).

Bu doğrultuda Papalık, Avrupa'daki kiliselere bağış sandıkları yerleştirerek ve kilise gelirlerinin %10'unu vergilendirerek sefer için kaynak toplamaya çalıştı. Oysa III. Haçlı Seferi'nde bu harcamalar doğrudan kraliyet hazinelerinden karşılanmıştı. Dördüncü Sefer için aynı mali güvenceler sağlanamadı. Buna rağmen Haçlılar, seferi deniz yoluyla gerçekleştirme konusunda kararlılıklarını korudular. Ancak donanım eksikliği nedeniyle, gemi yapımında en ileri devlet olan Venedik'in desteğine ihtiyaç duydular. Bir kısım Haçlı ise Marsilya ve diğer limanlardan gemilere binerek sefere katılma yolunu seçti (Usta, 2016: 229).

Venedik, kendilerine vaat edilen ödemelerin yapılamaması üzerine Haçlıları malzeme ve gemi desteğini kesmekle tehdit etmeye başladı. Bu noktada, seferin hedefi olan Mısır'ın stratejik önemi bir kez daha gündeme geldi. II. Haçlı Seferi'nden itibaren, özellikle Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Mısır'ı ele geçirmesiyle birlikte, Müslümanlara karşı yürütülecek askerî harekâtların öncelikli hedefinin Mısır olması gerektiği anlaşılmıştı. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kurduğu güçlü devletin anahtarı Mısır olarak görülmekteydi ve bu coğrafya kontrol altına alınmadan kalıcı bir başarı elde edilmesi mümkün değildi (Cobb, 2018: 117). Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Mart 1193'te vefat etmesiyle birlikte, Eyyûbî coğrafyasında çeşitli iç karışıklıklar ve isyanlar patlak verdi. Bu gelişme, Avrupa açısından beklenen askerî müdahale fırsatını doğurmuştu. Ancak burada dikkat çekici olan, Haçlı kuvvetleri ile Venedik'in Mısır'a ilişkin beklentilerinin farklılık göstermesiydi. Venedik daha çok ticaret yolları ve siyasi kazançlara odaklanırken, Haçlılar açısından Mısır, kutsal toprakların ele geçirilmesinde stratejik bir adımdı (Nicolle, 2013: 14).

2.11.2. İstanbul Haçlılar Tarafından Ele Geçirilmesi

Haçlılar, Dalmaçya kıyısındaki Zara kentinde bulundukları sırada, Bizans tahtından indirilerek hapsedilen II. Isaakios Angelos'un oğlu Aleksios'tan bir elçi gelerek önemli bir teklifte bulundu. Buna göre Aleksios, eğer Haçlılar kendisini Bizans tahtına çıkarmaya yardımcı olurlarsa, Venedik'e olan tüm borçlarını ödemeyi, Mısır seferi süresince ordunun ikmal ve iâşesini sağlamayı ve sefere on bin askerle katılmayı taahhüt etmekteydi. Bu teklifin kabul edilmesinin ardından Aleksios, 25 Nisan 1203 tarihinde Zara'ya gelerek burada imparator ilan edildi (Michaud, 2011: 86-87).

Aleksios imparator olduktan hemen sonra topluca hareket ederek İstanbul'a geldiler. Galata'da karaya çıkan Haçlılar, Haliç surlarına saldırmaya başlamıştır. Bu hücum karşısında Bizans askerleri iyi bir direniş gösterse de daha fazla dayanamamış ve şehir Temmuz ayında birinci kez alınmasıyla III. Aleksios kaçtı. İmparatorun kaçmasının ardından ortaya çıkan otorite boşluğu, Bizans bürokrasisini harekete geçirdi. Bürokratlar, bir karşı hamle olarak II. Isaakios'u hapisten çıkararak yeniden tahta oturtular. II. Isaakios ile oğlu IV. Aleksios ortak kararla hükümdarlığı paylaşmışlardır. (Bailly, 2006, s.264) Bu gelişme hem Haçlılar hem de genç Aleksios için beklenmedik bir durumdu. Böylece, Haçlıların İstanbul'a yönelik saldırılarının gerekçesi olan "*meşru varisi tahta çıkarma*" iddiası ortadan kalkmış oluyordu. Zira artık tahtta, genç Aleksios'un babası ve meşru hükümdar kabul edilen bir figür bulunmaktaydı. Ancak genç Aleksios'un Haçlılara vermiş olduğu taahhütler oldukça ciddiydi. Venedik'e olan borçları ödeyeceğine, Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü tanıyacağına ve Haçlı seferine on bin askerle katılacağına dair söz vermişti. Bu gelişmelerin ardından, 1 Ağustos 1203 tarihinde genç Aleksios, Ayasofya'da IV. Aleksios unvanıyla, babasıyla birlikte müşterek imparator ilan edildi. Ne var ki, IV. Aleksios verdiği vaatleri yerine getirmekte başarısız oldu. Latinlerin İstanbul'a girmesi büyük bir hoşnutsuzluk yaratmış, halkın öfkesi giderek büyümüştü. Sonunda, Ocak 1204'te büyük bir isyan patlak verdi. IV. Aleksios, danışmanı Murtzuphlos tarafından tutuklanarak boğduruldu. Kısa süre sonra II. Isaakios da hayatını kaybetti. Böylece Murtzuphlos, V. Aleksios adıyla tahta çıktı. Bu olay, Haçlılar tarafından doğrudan bir meydan okuma olarak algılandı. Papa III. Innocentius ise yayımladığı bildiride, Bizans'a yalnızca kutsal seferin engellendiği durumlarda saldırılması gerektiğini ifade etti. Mart 1204'te Haçlılar arasında yapılan anlaşmaya göre, şehir ele geçirildikten sonra imparator olarak seçilecek kişiye ganimetin dörtte biri verilecek, geri kalanı Haçlılar ve Venedikliler arasında paylaşılacaktı. İmparator, altı Haçlı ve altı Venedik temsilcisinden oluşan bir konsey tarafından seçilecek; eğer imparator Frank kökenliyse, patrikliği bir Venedikli üstlenecekti. Bu anlaşmanın ardından, Haçlıların 6 Nisan 1204'te başlattığı ilk saldırı püskürtüldü. Ancak 13 Nisan'da gerçekleştirilen genel taarruz durdurulamadı ve Bizans İmparatoru Konstantinos döneminden beri zapt edilemez olarak bilinen, yüzyıllar boyunca saldırılara karşı direnen İstanbul, Haçlıların eline geçti. V. Aleksios, ailesi ve üst düzey devlet görevlileri ise imparatorluğun Anadolu ve Trakya'daki topraklarına kaçtı (İbnü'l-Esîr, 1987: 326).

2.11.3. IV. Haçlı Seferi'nin Sonuçları

Hristiyan dünyasının en güçlü devleti konumundaki Bizans İmparatorluğu ve onun görkemli başkenti İstanbul, IV. Haçlı Seferi sırasında ağır bir tahribata uğramış ve şehirde bir Latin egemenliği kurulmuştur. Yüzyıllar boyunca Haçlı liderlerinin düşlerini süsleyen İstanbul, nihayet Latin güçlerinin eline geçmiştir. Ancak bu işgalin uzun vadeli etkileri, Hristiyan dünyası açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Zira Bizans, yalnızca siyasi ve ekonomik gücüyle değil, aynı zamanda coğrafi konumunun sağladığı stratejik avantajla da Hristiyanlığın önemli bir savunucusu niteliğindeydi. Güneyden gelen Müslüman akınlarına ve kuzeydeki güçlerin tehditlerine karşı bir tampon bölge işlevi görerek, Hristiyan dünyasının korunmasında kilit rol oynamaktaydı. Haçlıların Bizans'a vurduğu bu büyük darbe, Anadolu'daki siyasi dengeleri de köklü biçimde değiştirmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti, Bizans'ın zayıflamasından faydalanarak Anadolu'ya daha güçlü bir şekilde nüfuz etmeye başlamış; Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında yer alan stratejik liman kentlerini fethederek bölgesel ticarete önemli bir aktör hâline gelmiştir. Bu gelişmeler, sadece Anadolu'nun değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz'in siyasi ve ekonomik yapısının da dönüşümüne zemin hazırlamıştır (Başkan, 2022: 151).

2.12. V. Haçlı Seferi (1217-1221)

1095 yılında Avrupa'da Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşuyla birlikte, Katolik Kilisesi, kendi toprakları üzerinde mutlak söz sahibi konumunu pekiştirerek kısa sürede gücünün zirvesine ulaşmaya başlamıştır. Haçlılar Çağı'nda papalar, “*aforoz*” tehdidini bir baskı aracı olarak kullanarak kralları ve halkları Haçlı Seferlerine yönlendirebilmişlerdir. “*Tanrı adına savaş*” sloganı etrafında kitleleri harekete geçirmek için Avrupa'nın en ücra bölgelerine kadar vaizler gönderilmiş; bu sayede farklı etnik ve kültürel yapılara sahip halklar arasında, ortak bir dinî kimlik temelinde “*Avrupalı Hristiyan*” bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır (Çelik, 2018: 117).

XIII. yüzyılın başlarından itibaren, kilise kurumlarının resmî mühür kullanımını sistematik hâle getirmesiyle birlikte, kralların mutlak otoritesi Papalık karşısında belirgin biçimde zayıflamıştır. Bu süreç, Avrupa siyasetinde ve dinî otorite algısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Özellikle Albililer'e ve Baltık coğrafyasındaki İskandinav topluluklara karşı yürütülen Haçlı Seferleri; Engizisyon Mahkemelerinin dinî gerekçelerle uyguladığı sert

yargı ve işkence süreçleri; ayrıca kutsal toprakları ele geçirme hedefiyle düzenlenen IV. Haçlı Seferi ordularının Hristiyan bir devlet olan Bizans'a yönelik saldırıları, Papalığın Avrupa kamuoyu nezdindeki itibarını önemli ölçüde zedelemiştir. Bu gelişmeler, Papalığın hem siyasi hem de dini otoritesinin sorgulanmasına zemin hazırlamış ve Batı Avrupa'daki güç dengelerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Özellikle Innocentius'un uygulamaları, dönemin dindar Hristiyan toplulukları arasında ciddi şekilde sorgulanmaya başlanmış; Haçlı ordularının işlediği barbarlıkların duyulması, kiliseye duyulan güveni sarsmış ve halkın Papalığa olan öfkesi her geçen gün artmıştır (Şeşen, 1995: 209-232).

IV. Haçlı Seferi sonucunda İstanbul'un ele geçirilmesi ve Roma Kilisesi'nin Doğu Kilisesi üzerindeki hâkimiyetini tesis etmesi, başlangıçta hem halk kesimleri hem de dinî çevreler tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak Papa III. Innocentius'u asıl öfkeliendiren durum, kendi otoritesi ve hukuku göz ardı edilerek Bizans'ın paylaşılması ve patriklik makamına papalık değil, Venedikliler tarafından bir ismin atanması olmuştur. Oysa Innocentius, bu seferi çağırırken papalığın dünyevi tüm otoritelerin üstünde olması gerektiğini vurgulamış, I. Haçlı Seferi'nde olduğu gibi seferin doğrudan kilise öncülüğünde gerçekleşmesini istemişti. Geldiği noktada ise papalık tamamen devre dışı bırakılmıştı (Çelik, 2018: 117).

Bu gelişmelerden sonra, Papa III. Innocentius, Avrupa'daki krallar ve soylular üzerinde Papalığın otoritesini yeniden tesis etme amacıyla yeni bir Haçlı Seferi hazırlıklarına girişmiştir. Söz konusu seferin hedefi Müslümanlar değil, Katolik inancına karşı çıkan ve Fransa'nın Albi kentinden yayılan Albigensiyenler (Albililer) olmuştur. Albililer, Papalığın öğretilerine karşı çıkarak, gerçek Hristiyanlığın yalnızca fakirlik, saflık ve dünyevi iktidardan uzak durmakla mümkün olabileceğine inanıyorlardı. Papa Innocentius, 1208 yılında tüm Hristiyan dünyasını Albililere karşı silahlı mücadeleye çağırmıştır. Albililer özellikle Güney Fransa'da etkin konumdaydı; ancak bu bölgedeki yerel kontlar, Papalığın çağrısına uymayarak toplu katliamları reddetmişlerdir. Bunun üzerine Papa, Kuzey Fransa'daki soyluları sefer için görevlendirmiştir. Kuzeyli soylular, çağrıya olumlu yanıt vererek 1209 yılında Güney Fransa'ya saldırmış ve böylece Hristiyan dünyası içinde son derece kanlı, yaklaşık yirmi yıl sürecek bir iç savaş başlamıştır (Çetin, 2021: 120).

2.12.1. V. Haçlı Seferi'nden Önce Yakın Doğu

Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin 1171 yılında Fatımî Hilafetine son vermesiyle birlikte İslâm dünyasında çift başlı dinî otorite ortadan kalkmış ve hilâfetin meşru temsilcisi olarak Abbasî Halifeliği yeniden öne çıkmıştır. Bu gelişme, İslâm ümmeti açısından birlik idealine yönelik sembolik bir kazanım olsa da Abbasî halifelerinin fiilî otoritesi sınırlı kalmış; İslâm coğrafyasında devletler ve liderler üzerindeki etkileri büyük ölçüde temsil düzeyinde kalmıştır. Nitekim V. Haçlı Seferi sırasında hilâfet makamında bulunan ve kırk beş yıl görev yaparak Abbasîler arasında en uzun süre halifelik yapan Nasır Lidinillah (1180–1225), bu süreçte İslâm dünyasında dikkate değer bir siyasî güç tesis edememiştir. Öte yandan, Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in Oğuz isyanı sırasında esir düşmesinin ardından, Harezm bölgesinin valisi olan Kızıl Arslan Atsız, bağımsızlığını ilan etmiş ve Aral Gölü'nün doğusunda 1157 yılında Harzemşahlar Devleti'nin temelini atmıştır. Kuruluşundan itibaren genişlemeci bir siyaset benimseyen Harzemşahlar, Abbasî Halifeliği ile sık sık gerilim yaşamış ve devletin bazı sultanları, hilâfeti tamamen ortadan kaldırmayı dahi hedeflemişlerdir (Yıldız, 1988: 31-48).

V. Haçlı Seferi başlamadan önceki on dört yılda Yakın Doğu bölgesinde yaşanan olaylara bakıldığında barış sağlandığı söylenebilir. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin vefat ettikten sonra hükümdarlığa kardeşi el-Âdil geçmiş ve Haçlılara karşı bir savaşa girişmeden uzun yıllar devleti yönetmiştir. El-Âdil, Selâhaddîn-i Eyyûbî döneminde Haçlılarla yapılan anlaşmaları devam ettirmiş böylelikle aralarındaki ticari ve ekonomik faaliyetleri sürdürerek her iki bölgenin de faydalanmasını sağlamışlardır. Her iki tarafında karşılıklı olarak ilerlettikleri bu refah durum yeni bir Haçlı seferinin oluşmamasını sağlamıştır (Kılıç, 2007: 413-415).

1171 yılında Mısır'da Eyyûbîler Devleti'ni kurarak bölgede Haçlıların etkinliğini önemli ölçüde kıran Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin 1193 yılındaki vefatının ardından, yönetim ailesi arasında bölünmüştür. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin büyük oğlu el-Efdal, Suriye ve Filistin'de; ortanca oğlu el-Azîz Osman, Mısır'da; küçük oğlu ez-Zâhir Gazi ise Halep'te sultanlıklarını ilan etmişlerdir. Aynı süreçte, Eyyûbî hanedanına mensup kişilerin başında bulunduğu birçok yarı özerk beylik de ortaya çıkmıştır (Çelik, 2018: 125-126). Yeni Eyyûbî sultanı, Haçlılarla ilişkilerde daha ılımlı bir siyaset benimseyerek Selâhaddîn-i Eyyûbî döneminde yapılan barış antlaşmasını yenilemiştir. Avrupa'dan yeni Haçlı seferlerinin düzenlenmesini engellemek amacıyla özellikle İtalyan tüccarlar başta olmak üzere Avrupalı tüccarlara geniş

ticaret imtiyazları tanımıştır. Bu barışçı siyaset anlayışı döneminde Eyyûbîler, 1208 yılında Güneydoğu Anadolu’da Ahlat’a kadar ilerlemiş, 1215 yılında ise Yemen’i topraklarına katmışlardır (İbnû'l-Esîr, 1987: 120-132).

2.12.2. V. Haçlı Seferi Çağrısı

Papa III. Innocentius, papalığın sarsılan otoritesini yeniden tesis etmek, kutsal toprakları Müslümanların elinden geri almak, Hristiyan dünyasını Roma’nın mutlak otoritesi altında birleştirmek ve en önemlisi, kutsal papalık makamını her şeyin üstünde tutmak amacıyla, bir konsil toplama kararı almıştır. Bu girişim, ilk Haçlı Seferi’nin başlatılmasında önemli rol oynayan Papa II. Urbanus’un izlediği stratejiyi hatırlatmaktadır. (Çelik, 2018: 127-128) III. Innocentius, düzenlemeyi planladığı yeni Haçlı Seferi’nin meşruiyetini ve kararlılığını sağlamak adına, bu konsilde gerekli kararların alınmasını hedeflemiştir. Çünkü konsillerde alınan kararlar hem bağlayıcılığı yüksek hem de Hristiyan dünyasında büyük bir harekete geçirici güç olarak kabul edilmekteydi (Aydın, 1998: 350).

Papa III. Innocentius, topladığı konsilde din adamları ve soylulara hitaben yaptığı coşkulu konuşmasında, yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesinin zaruriyetini dile getirmiş; bu girişimin ilâhî bir iradeye dayandığını vurgulamıştır. Seferin Tanrı’nın bir buyruğu olduğunu belirten Papa, bu mücadeleye katılanların tüm günahlarının bağışlanacağı vaadinde bulunmuştur. Papa’nın çağrısı yalnızca şövalyeler, aristokratlar ve şehirli kesimle sınırlı kalmamış; aynı zamanda yoksulları, güçsüzleri, hatta çocukları ve gençleri dahi bu seferberliğe katılmaya teşvik etmiştir. “*Tanrı adına savaş*” sloganıyla halkı sefer için örgütleyen vaizler, verdikleri vaazlarda çeşitli mucizevi olayları aktarmış; bu yolla geniş kitleleri etkilemeyi amaçlamışlardır. Geçmiş yüzyıllardan itibaren süreklilik gösteren dinsel heyecan ve ideolojik bağlılık, Papa III. Innocentius’un siyasi emellerine duyulan şüpheleri gölgede bırakmış ve Avrupa halkları bir kez daha aynı inançla Haçlı Seferi çağrısına koşmuştur (Çelik, 2018: 129-130).

IV. ve V. Haçlı Seferleri arasındaki dönem, Avrupa’da ardışık Haçlı seferi çağrıları ile belirginleşmiştir. Bu bağlamda önce Papa III. Innocentius, ardından halefi Papa Honorius, Papalık önderliğinde kutsal topraklara yeni bir sefer düzenlenmesi amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır (Demirkent, 2002: 1149-1150). Bu bağlamda 1215 yılında Roma’da toplanan IV. Lateran Konsili, Haçlı Seferleri tarihinin kritik dönemeçlerinden biri

olarak özel bir önem taşımaktadır. Konsilde, önceki seferlerde olduğu gibi sefere katılacak bireylere çeşitli ayrıcalıklar tanınmış; günahlarının bağışlanacağı ilan edilmiş, seferin finansmanını sağlamak amacıyla yeni vergiler getirilmiş ve Müslümanlara askeri malzeme satışına yasak getirilmiştir. Bu çağrıya, Avusturya Dükü V. Leopold, Macar Kralı II. Andreas ve Alman İmparatoru II. Friedrich başta olmak üzere, farklı derecelerdeki birçok Avrupa asilzadesi olumlu yanıt vermiştir. Buna karşın, haçlı yemini edenler arasında yer almasına rağmen II. Friedrich, Doğu'dan gelen yardım çağrılarını kayıtsız kalmış ve sefer süresince ilgili bölgeye intikal etmemiştir. IV. Lateran Konsili'nin bu kararları, Haçlı Seferleri'nin örgütsel ve ideolojik temellerinin pekiştirilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (Demirkent, 1996: 538-540).

2.12.3. V. Haçlı Seferi'nin Başlaması

Haçlılar tarafından ele geçirilen Doğu Akdeniz liman kentlerinde Pisa ve Cenova tüccarlarının ticari üstünlük sağlamaları, Venedik açısından ciddi bir rekabet ve ekonomik tehdit unsuru oluşturmuştur. Bu durum karşısında Venedikliler, ticari çıkarlarını korumak ve güçlendirmek amacıyla rotalarını Mısır'a çevirmişlerdir. Eyyübîler ile gerçekleştirilen diplomatik temaslar sonucunda Venedik tüccarlarına Mısır limanlarında önemli ticari ayrıcalıklar tanınmıştır. Ardından, İstanbul'da kurulan Latin Krallığı'nın yönetim seçimlerinde Venedikliler kendi çıkarlarına hizmet edecek bir adayın tahta çıkmasını sağlamış ve böylece Doğu Akdeniz'de siyasi nüfuzlarını da pekiştirmişlerdir. Bununla birlikte İstanbul ve çevresindeki Bizans topraklarında özellikle Ege adalarında geniş kapsamlı bir ticari hâkimiyet kurmayı başarmışlardır. Bu süreçten sonra Venedik'in ekonomik ve stratejik hedefleri, Mısır ve İskenderiye üzerinde yoğunlaşmıştır (Heyd, 2000: 366).

Venedik ve diğer İtalyan şehir devletlerinin temel amacı, elde ettikleri ticari ve siyasi ayrıcalıkların ötesine geçerek bölge üzerinde doğrudan bir yönlendirme gücü ve egemenlik kurmaktır. Kudüs'ün ele geçirilmesi, bu devletler açısından ikincil bir hedef konumundaydı. Bununla birlikte kamuoyu desteğini sağlamak ve halkı sefer fikrine yönlendirmek amacıyla “*Kudüs'ün kurtuluşu için öncelikle Mısır'ın fethi gerekmektedir*” düşüncesi yaygın bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu söylem sonucunda, V. Haçlı Seferi'nin hedefi Mısır olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Avusturya Dükü V. Leopold ile Macar Kralı II. Andreas'a bağlı Haçlı birlikleri Eylül 1217'de yola çıkmış ve Ekim ayında deniz yoluyla

Akkâ'ya ulaşmıştır. Akkâ Kralı Jean de Brienne, Haçlı kuvvetlerinin varlığından faydalanmak amacıyla 3 Kasım 1217'de Kudüs yönüne ilerleyerek bazı kaleleri ve şehirleri hedef almış ancak kısa süre sonra ordusuyla birlikte Akkâ'ya geri dönmüştür. Bu süreçte Macar Kralı II. Andreas, sefer görevini tamamladığını belirterek Avrupa'ya dönme niyetini açıklamıştır. Andreas'ın temel amacı, bazı kutsal emanetleri elde etmek ve dinî sorumluluklarını yerine getirmekle sınırlı kalmıştır. Avrupa'ya dönüşünde Anadolu güzergâhını tercih eden Andreas, Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus ile bir anlaşma yaparak ordusunun güvenli geçişini sağlamış, ardından İstanbul üzerinden ülkesine dönmüştür (Çetin, 2021: 121-123).

1218 yılında Avrupa'daki haçlı birliklerinin geri kalan kısmı da Akkâ'ya ulaşmaya başladı. Burada yapılan toplantıda, seferin Mısır üzerine yapılması kararlaştırıldı. Resmî gerekçe Kudüs'ün fethini kolaylaştırmak olsa da İtalyan şehir devletlerinin asıl hedefi Mısır'ın zengin liman kentleriydi. Eyyûbî Sultanı el-Âdil, Mısır'ın hedef alındığını öğrenince Suriye'de bir ordu topladı. Oğlu ve Mısır valisi el-Kâmil ise Dimyat yakınlarında savunma hattını kurdu. Haçlılar, gerçekleştirdikleri ardışık saldırılarla önce Dimyat'ın limanını ele geçirdiler. Ancak şehre doğrudan saldırmadılar; bunun yerine uzun bir kuşatma başlattılar. Kuşatma bir yılı aşkın süre devam etti. Nil Nehri'nin zaman zaman taşması ve iklim şartları kuşatmanın seyrini hem haçlılar hem de Müslümanlar açısından zorlaştırdı. 1219 yazı ise kurak geçti. Bu şartlar altında el-Kâmil, haçlıları Dimyat önünden uzaklaştırmanın mümkün olmadığını anlayarak Eylül 1219'da bir barış teklifi sundu. Bu teklife göre, haçlılar kuşatmayı kaldırıp Mısır'dan çekilirlerse Kudüs, Celile bölgesi ve “*Gerçek Haç*” kendilerine teslim edilecekti. El-Kâmil'in teklifi haçlılar arasında görüş ayrılıklarına yol açtı. Akkâ Kralı Jean de Brienne, baronlar ve İngiliz, Fransız, Alman haçlılar bu teklife olumlu yaklaştılar; Kudüs'ü savaştan elde edebilecek olma ihtimali onlar için cazipti. Ancak Kardinal Pelagius ve İtalyan haçlılar teklife karşı çıktılar. Pelagius'a göre Kudüs'ün surları bulunmadığından, Mısır Müslümanların elindeyken şehri korumak mümkün değildi. İtalyanlar ise Kudüs'ün ekonomik değeri olmadığını düşünerek teklife tamamen karşı çıktılar. Sonuç olarak el-Kâmil'in teklifi reddedildi ve kuşatma sürdürüldü. Bu süreçte Dimyat'ta büyük bir salgın hastalık yayıldı hem şehir garnizonu hem de halk ağır kayıplar verdi. Nihayet, bir keşif birliği şehrin dış surlarının savunmasız olduğunu haber verdiğinde, haçlılar 5 Kasım 1219'da neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan Dimyat'a girdiler. Şehrin bir kısmı katledildi, geri kalan halk köle olarak satıldı. Dimyat'ın yönetimi Akkâ Kralı Jean de Brienne'e verildi (Merçil, 1992: 350-351).

1221 yılının 20 Temmuz'unda Haçlı kuvvetleri, stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan Şarımşah bölgesini işgal etmişlerdir. Bölgeyi yakından tanıyan Akkâ Kralı Jean de Brienne, Nil Nehri'nin taşkın döneminde bulunulduğunu hatırlatarak ordunun ilerlemeden önce beklemesi gerektiğini savunmuştur. Ancak Kardinal Pelagius, bu uyarılara rağmen ordunun ilerleyişini sürdürme emri vermiştir. 24 Temmuz'da Bahr es-Sağır mevkiine ulaşan Haçlı ordusu, burada Eyyûbî kuvvetleriyle karşı karşıya gelmiştir. Nil Nehri'nin taşması sonucu Haçlı ordusu coğrafi koşullar bakımından son derece dezavantajlı bir duruma düşmüştür. Bu doğal koşullardan yararlanan Eyyûbî ordusu, kesin bir zafer elde edememekle birlikte Haçlılara ağır kayıplar verdirmiştir. Savaşın seyri Haçlı ordusunun aleyhine dönünce, Kardinal Pelagius barış teklifinde bulunmak zorunda kalmıştır. (Çetin, 2021: 123) İmparator II. Friedrich'in de onayladığı bu anlaşma doğrultusunda Dimyat yeniden Eyyûbîlerin yönetimine geçti ve taraflar arasında sekiz yıllık bir ateşkes ilan edildi (Kanat ve Burçak, 2018: 169).

2.12.4. V. Haçlı Seferi'nin Sonuçları

Papa III. Innocentius, Hristiyan bir devlet olan Bizans'a yönelik olarak gerçekleştirilen IV. Haçlı Seferi'ne sessiz kaldığı gibi, binlerce çocuğun Haçlı ideali uğruna yok oluşuna da kayıtsız kalmıştır. V. Haçlı Seferi'ne Avrupalı Hristiyanların geniş katılımını sağlamak amacıyla bu masum çocukların Mesih adına hayatlarını feda etmeleri dahi Papa tarafından araçsallaştırılmıştır. Papa, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ölümünden sonra, bölgedeki otorite boşluğundan faydalanarak, onun halefi olan ve kendisince zayıf bir lider olarak görülen Eyyûbî Sultanı el-Âdil'in yönetiminde bulunan Mısır, Filistin ve Şam'ı ele geçirmek amacıyla V. Haçlı Seferi'ni başlatmıştır. XIII. yüzyılda Haçlılar açısından, İslâm coğrafyasında Kudüs'ten ziyade Mısır'ın fethi daha öncelikli bir hedef haline gelmiştir (Çelik, 2018: 205).

1217 yılında Kudüs Kralı unvanını taşıyan Jean de Brienne komutasındaki Macar, Avusturya ve Kıbrıs'tan gelen Haçlı kuvvetleri, Filistin'deki Müslüman topraklara düzenledikleri saldırılarda yağma hareketleri dışında önemli bir başarı elde edememiştir. V. Haçlı Seferi'ni önceki seferlerden ayıran en dikkat çekici özelliklerden biri ise Müslümanları Hristiyanlaştırma çabalarının açık bir şekilde ön plana çıkması olmuştur. Haçlı kuvvetlerinin Dimyat'ı ele geçirmesinin ardından, Mısır Eyyûbî Sultanı el-Kâmil, ordularının sayıca üstün

Haçlılara karşı Mısır'ı koruyamayacağı endişesiyle silahlı mücadele yerine diplomatik çözümlere yönelmiştir. Bu çerçevede, herhangi bir askerî çatışmaya gerek kalmaksızın Kudüs ve Filistin'deki birçok bölgenin Haçlılara bırakılmasını defalarca teklif etmiş; ancak bu barış girişimleri, Haçlılar tarafından dikkate alınmamıştır (İbnü'l-Esîr, 1987: 284).

V. Haçlı Seferi, 8 Eylül 1221 tarihinde Haçlı ordularının gemilerle Mısır'dan çekilmesiyle fiilen son bulmuştur. Söz konusu sefer, ciddi insan gücü ve maddi kaynak kayıplarına yol açmış, ancak buna rağmen somut bir başarı elde edilememiştir. Bu başarısızlığın temel nedenleri arasında, Haçlı kuvvetlerinin Mısır coğrafyasına ilişkin bilgi eksiklikleri ile diplomatik alandaki beceri yetersizlikleri öne çıkmaktadır. Seferin sonuçsuz kalmasının ardından, Haçlı yemininde bulunmasına karşın sefere fiilen iştirak etmeyen Alman İmparatoru II. Friedrich başlıca sorumlu olarak gösterilmiştir. Aynı zamanda, seferin ruhani liderliğini üstlenen Kardinal Pelagius da ağır eleştirilere maruz kalmıştır. II. Friedrich'e yöneltilen bu suçlamalar, onu yaklaşık yedi yıl sonra yeni bir Haçlı Seferi düzenlemeye sevk etmiştir. Bununla birlikte, V. Haçlı Seferi'nden en olumsuz şekilde etkilenen gruplar arasında, Mısır'da yaşayan yerli Hristiyan cemaatler ile bölgedeki ekonomik faaliyetleri sekteye uğratan İtalyan tüccarlar yer almaktadır (Altınay, 2007: 98).

1.13. VI. Haçlı Seferi (1228-1229)

VI. Haçlı Seferi, Hristiyan dünyasının beklentilerini karşılamayan bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Seferin başında yer alan hükümdar, Haçlı orduları tarafından istenmeyen bir lider olarak görülmüş; dolayısıyla onun elde ettiği başarılar Hristiyan kamuoyu açısından sembolik bir değer taşımamıştır. Kudüs yeniden ele geçirilmiş olmasına rağmen şehir Haçlılar için önceki dönemlerdeki kutsallığını ve ihtişamını yitirmiştir. Dönemin hâkim düşüncesine göre hem ruhani hem de dünyevi iktidar yetkileri, Aziz Petrus'un yeryüzündeki vekili kabul edilen Papa'nın elinde toplanmaktaydı. Papa, bu yetkiyi kilisenin çıkarlarını korumak ve kilisenin düşmanlarına karşı kullanılmak üzere hükümdarlara devretmekteydi. Ancak bu dönemde hem kilise kurumunun hem de siyasi otoritelerin meşruiyeti ciddi biçimde sarsılmış, Papalığın Hristiyan dünyası üzerindeki mutlak etkisi zayıflamaya başlamıştır (Çetin, 2021: 127).

Alman İmparatoru II. Friedrich, 1215 yılında Haçlı Seferi'ne katılacağına dair yemin etmesine rağmen, ülkesinde yaşanan siyasal istikrarsızlıkları gerekçe göstererek V. Haçlı Seferi'ne fiilen katılmamıştır. Bu tutum, seferin başarısızlıkla sonuçlanmasında belirleyici unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak Friedrich'in sefere bakış açısı, Papalık makamının hedefleriyle temelden farklılık arz etmekteydi. Zira imparator, Papalığın dünyevi otoritesini reddediyor ve kendisini bütün Hristiyan âleminin meşru hükümdarı olarak konumlandırıyordu. Bu bağlamda Yakın Doğu'daki Haçlı devletleri üzerinde siyasal ve idari egemenlik kurma hakkının da yalnızca kendisine ait olduğunu düşünmekteydi (Demirkent, 2007: 188-190) (Demirkent, 1996: 525-546).

Akkâ Kralı Jean de Brienne'in kızıyla gerçekleştirdiği evlilik bu bağlamda stratejik bir adım olarak değerlendirilmelidir; zira bu evlilik aracılığıyla Friedrich, Doğu'daki imparatorluk iddiasına hukuki bir dayanak kazandırmayı hedeflemiştir. Buna karşılık Papa, son yirmi yıl içerisinde düzenlenen iki Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasının Roma Kilisesi'nin itibarını ciddi biçimde zedelediğini düşünmekteydi. Bu itibar kaybı, kilisenin ruhani otoritesinin sorgulanmasına yol açmıştır. Her ne kadar İstanbul'daki Bizans Kilisesi Roma otoritesi altına alınmış olsa da Müslümanlara karşı kayda değer bir askerî başarı elde edilememiştir. Tüm bu gelişmeler, Roma Kilisesi'ni ivedilikle yeni bir Haçlı seferi düzenlemeye yöneltmiştir. VI. Haçlı Seferi, ruhani ve dünyevi otoritenin temsilcisi olan iki ayrı gücün, aynı hedef doğrultusunda ancak farklı saiklerle hareket ettiği bir sefer olarak tarihe geçmiştir. Ancak bu iktidar ayrılığı, seferin henüz ilk aşamalarında ciddi bir krizin doğmasına neden olmuş ve nihayetinde sürecin seyrini belirlemiştir (Runciman, 1989: 179).

VI. Haçlı Seferi, 1215 yılında haçlılık yemini etmiş olmasına karşın, ülkesinde yaşanan siyasal istikrarsızlıkları gerekçe göstererek Beşinci Haçlı Seferi'ne katılmayan Alman İmparatoru II. Friedrich tarafından başlatılmıştır. Friedrich, Akkâ Prensesi ile gerçekleştirdiği evlilik neticesinde kazandığı “*Akkâ Kralı*” unvanını meşruiyetinin temeline yerleştirerek hem Doğu'daki iddialarını güçlendirmeyi hem de tüm Hristiyan dünyasının meşru imparatoru olma iddiasını pekiştirmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda, 15 Ağustos 1227 tarihinde sefere çıkacağını ilan etmiş, ordusunun bir kısmını Brindisi Limanı üzerinden Akkâ'ya göndermiştir. Ancak kendisi, hastalığını ileri sürerek sefere katılımını ertelemiştir. Mart 1227'de Papa III. Honorius'un vefatının ardından papalık makamına seçilen IX. Gregorius, Friedrich'in bu tutumunu bir itaatsizlik göstergesi olarak değerlendirmiş ve imparatoru aforoz etmiştir. Bu gelişme, Papalık ile Kutsal Roma İmparatorluğu arasındaki

ilişkileri derin bir krize sürüklemiştir. Zira aforoz edilmiş bir hükümdarın Haçlı Seferi'ne katılması, seferin Roma Kilisesi adına yürütülmesi bakımından teolojik ve hukuki açıdan meşru kabul edilemezdi. Buna karşın II. Friedrich, Papalık otoritesini tanımadığı gibi, Haçlı Seferi'nin yürütülmesinde nihai yetkinin kendisine ait olduğunu savunarak bu yaklaşımı açıkça reddetmiştir (Çetin, 2021: 126-128).

Papa, imparator II. Friedrich'in taşıdığı siyasi hedeflerin farkındaydı; seferin Kilise'nin otoritesi altında, kutsal haç adına gerçekleştirilmesi gerektiğini savunuyordu. Buna karşılık Friedrich, dünyevi iktidarını pekiştirmek amacıyla sefere çıkmakta kararlıydı. Bu dönemde hastalığını öne sürerek seferi ertelemesi, Papa IX. Gregorius'a en güçlü manevi yaptırım olan aforozu uygulama imkânı tanımıştı; zira papa, siyasi yetkiyi imparatorla paylaşmaya niyetli değildi. Friedrich ise bu aforoz kararını dikkate almadı. Tam bu süreçte, Mısır Eyyûbî Sultanı el-Kâmil'den gelen bir çağrı, seferin seyrini değiştirdi. El-Kâmil, Haçlılara karşı desteği karşılığında Kudüs'ün teslimini teklif etmişti. Bu teklif, Friedrich için büyük bir fırsat anlamına geliyordu. Ancak sefere çıkmadan önce iyileşmeyi beklediği sırada Yakın Doğu'daki meşruiyetini etkileyen önemli bir gelişme yaşandı: Eşi, Akkâ Prensesi Jolande, geride bir bebek bırakarak vefat etti. Bu durum, II. Friedrich'in Akkâ tahtındaki meşru haklarını kaybettiği anlamına gelmekteydi. Böylece II. Friedrich hem aforoz edilmiş hem de krallık unvanını yitirmişti. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, 28 Haziran 1228 tarihinde Brindisi Limanı'ndan yola çıktı. Böylece tarihte ilk kez bir Haçlı Seferi, papalığın otoritesine ve aforoz kararına karşı çıkan, deyim yerindeyse "*laik*" bir hükümdarın önderliğinde başlamış oldu (Cübeyr, 2003: 63-66).

II. Friedrich henüz aforoz edilmeden önce dahi, Yakın Doğu'daki Haçlı baronları onun Akkâ'daki siyasî işleyişe sürekli olarak müdahalede bulunmasından rahatsızlık duymaktaydılar. Buna rağmen Friedrich, 21 Temmuz 1228 tarihinde Kıbrıs'a ulaştığında, bu tepkileri dikkate almamış; hatta bazı nüfuzlu Haçlı baronlarının elinde bulunan iktaları geri talep edecek kadar ileri gitmiştir. Bu gerilimler, taraflar arasında yürütülen müzakereler sonucunda geçici olarak giderilmiş ve Friedrich nihayet Akkâ'da karaya çıkmıştır. Ancak bu noktada II. Friedrich'in durumu, oldukça tartışmalı bir nitelik arz etmektedir. Zira o dönemde ne resmî anlamda Hristiyan kabul edilmekteydi ne de Akkâ tahtı üzerinde meşru bir hak iddia edebilecek bir konumdaydı. Üstelik yürütmekte olduğu sefer, papalık tarafından tanınmayan ve dolayısıyla ruhani meşruiyetten yoksun bir girişimdi. Friedrich'in

yanında yer alan yegâne güçler, kendi askerî kuvvetleri ile Alman Şövalye Tarikatı'nın mensuplarıydı (Runciman, 1987: 80).

II. Friedrich'in VI. Haçlı Seferi'ne çıkmasında etkili olan önemli unsurlardan biri, Mısır Eyyûbî Sultanı el-Kâmil'in kardeşi el-Muazzam'a karşı askerî destek talebinde bulunması ve bu desteğin karşılığında Kudüs'ü teslim etmeyi önermesi olmuştur. Ancak geçen süre zarfında el-Muazzam hayatını kaybetmiş, böylece Müslümanlar arasındaki güç dengesi el-Kâmil lehine değişmiştir. Bu gelişme, II. Friedrich'in askerî desteğine duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte, Akkâ'da bulunan Haçlı ordusunun varlığı el-Kâmil için göz ardı edilemeyecek bir tehdit unsuru teşkil ediyordu; dolayısıyla Friedrich'in Kudüs'ün devrine ilişkin tekliflerine açık bir ret yerine, diplomatik açıdan kaçamak ve muğlak cevaplar vermeyi tercih etmiştir. Kudüs, II. Friedrich açısından yalnızca sembolik değil, aynı zamanda politik bir zorunluluk arz etmekteydi. Papa'nın ve Haçlı aristokrasisinin tüm muhalefetine rağmen sefere çıkmış olan imparator, eğer herhangi bir kazanım elde edemeden geri dönerse, siyasi ve manevi meşruiyetini tamamen yitirme riskiyle karşı karşıya kalacaktı. Askerî yolla Kudüs'ü ele geçirmenin mümkün olmadığını bilen Friedrich, bu nedenle el-Kâmil'in desteğini kazanmak için diplomatik yolları zorlamıştır (Runciman, 1987: 92).

El-Kâmil, Kudüs'ün Hristiyanlara devredilmesinin Mısır'da dini olarak bir ayaklanmaya yol açabileceği endişesini taşımakta ve bunun kendi iktidarını zayıflatabileceğini öngörmekteydi. Buna karşılık, II. Friedrich, el-Kâmil üzerindeki baskıyı artırmak amacıyla ordusunu güneye doğru sevk etmiştir. Aynı dönemde, el-Kâmil, Mengüberti birliklerinin Suriye'ye ilerlediğine dair haberler almıştır. Bu gelişmeler, el-Kâmil'i Friedrich ile müzakere masasına yeniden oturmaya zorlamıştır. Nihayetinde, 18 Şubat 1229 tarihinde imzalanan antlaşma uyarınca, Haçlılar Kudüs, Beytüllahim ve Nasıra şehirlerinin yanı sıra Celile ve Sayda bölgelerindeki bazı toprakları ele geçirmiştir. Buna karşılık, Kudüs'teki Kubbetü's-Sahra, el-Aksa Camii ve Harem-i Şerif, Müslümanların denetiminde kalacak ve bu kutsal alanlarda serbestçe ibadet etme hakları güvence altına alınacaktır (Demirkent, 2004: 207) (Usta, 2008: 247-250).

2.13.1. Kudüs'ün Haçlılar Tarafından Ele Geçirilmesi, Müslüman ve Hristiyan Dünyası

Kudüs'ün herhangi bir askerî çatışma yaşanmaksızın Hristiyanlara teslim edilmesi, İslam dünyasında büyük bir infiale yol açtı. Sultan el-Kâmil, en sadık mensupları tarafından dahi ağır şekilde eleştirildi ve hatta hakarete uğradı. Başta Şam olmak üzere birçok Müslüman şehirde yas ilan edildi. El-Kâmil'in, Kudüs'ü Hristiyanlara teslim ederken eşzamanlı olarak Şam gibi bir İslam kentini kuşatma altında tutması, halk nezdinde bir ihanet olarak algılandı. Bu kuşatma ise kısa süre sonra şehrin el-Kâmil'in kontrolüne geçmesiyle sonuçlanacaktı. Hristiyan dünyası açısından Kudüs'ün yeniden ele geçirilmesi sembolik olarak büyük bir kazanım olmakla birlikte, elde edilen bölgelerin savunula bilirliliği son derece zayıftı. Bu toprakların korunması, neredeyse tamamen Müslüman tarafının iyi niyetine ve siyasi istikrarına bağlıydı. Bu nedenle II. Friedrich'in Yakın Doğu'daki faaliyetleri, Hristiyan dünyasında kalıcı bir başarı olarak değerlendirilmedi. Öte yandan Kudüs patriği, Friedrich'in şehirde bulunduğu sürece tüm ibadetleri ve dinî ayinleri yasaklama kararı aldı ve onun taç giyme törenine de katılmadı. Nitekim Doğu'daki Haçlı baronlarının hiçbirisi bu törene ilgi göstermedi. Sonuç olarak II. Friedrich, Kudüs Krallığı tacını kendi elleriyle başına koymak zorunda kaldı (Runciman, 1989: 263-264).

2.13.2. VI. Haçlı Seferi'nin Sonuçları

VI. Haçlı Seferi, Müslümanlar ile Haçlılar arasında doğrudan bir askerî çatışma yaşanmadan, Kudüs ve çevresindeki bazı bölgelerin yeniden Haçlıların kontrolüne geçmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak bu gelişme, Hristiyan dünyasında kapsamlı bir zafer olarak değerlendirilmemiştir. II. Friedrich, aforoz edilmiş bir hükümdar sıfatıyla Yakın Doğu'ya gelmiş, kendisini Kudüs Kralı ilan etmiş ve bu süreçte ne Papalık makamına ne de bölgedeki Haçlı aristokrasisine danışmaksızın Eyyübî Sultanı el-Kâmil ile doğrudan diplomatik bir antlaşma imzalamıştır (Carnotensis, 2009: 269-272).

2.14. VII. Haçlı Seferi (1248-1254)

VI. ve VII. Haçlı Seferleri arasında geçen dönem, Asya steplerinden gelen Moğolların Yakın Doğu'daki siyasî dengeleri kökten sarsacak büyük bir istila hareketine sahne olmuştur. Cengiz Han önderliğindeki Moğollar, XIII. yüzyılın başlarında Hindistan ve bazı güney

bölgeleri dışında Orta ve Doğu Asya'nın büyük bölümüne hâkim olmuşlardı. Bu istilalardan kaçan grupların neden olduğu göç dalgaları, başta Anadolu olmak üzere Orta Doğu'nun siyasî ve demografik yapısında önemli değişikliklere yol açtı (Kanat ve Burçak, 2018: 178).

VI. Haçlı Seferi sonrasında Haçlı devletleri ile Müslümanlar arasında görece bir barış dönemi yaşandı. Eyyûbîler her ne kadar kendi içlerinde taht mücadelelerine girişmiş olsalar da Doğu Akdeniz'deki Haçlı limanlarının sağladığı ekonomik fayda nedeniyle bu anlaşmaları bozacak bir tutum sergilemediler. 1229 yılı itibarıyla Eyyûbîler, Mısır Meliki el-Kâmil'in önderliğinde birleşmiş; hanedanın diğer üyeleri onun otoritesini kabul ederek kendi bölgelerinde hüküm sürmeye devam etmişlerdir. Bu sırada Moğol istilasından kaçan Harezmsah hükümdarı Celaledin Mengüberti'nin 1230 yılında Eyyûbîlere ait Ahlat'ı ele geçirmesi, Şam Meliki el-Eşref ile Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad arasında bir ittifak kurulmasına neden oldu. 10 Ağustos 1230'da Yassıçemen'de yapılan savaşta Celaledin ağır bir yenilgiye uğradı (Merçil, 1992: 150).

Sultan Alâeddin Keykubad, Yassıçemen Savaşı'ndan sonra bölgedeki asayiş sağlamak ve Moğol saldırılarının yarattığı tahribatı onarmak amacıyla bir sefere çıktı. Ancak bu sırada ele geçirdiği bazı şehirler Eyyûbîlere ait olduğundan, bu durum tepkiyle karşılandı. Mısır Meliki el-Kâmil'in liderliğinde birleşen Eyyûbîlerle Selçuklular arasında 1234 yılında Harput'ta yapılan savaş Selçukluların zaferiyle sonuçlandı. Ardından Güneydoğu Anadolu'da birçok bölge Selçuklu hâkimiyetine geçti. Fakat Eyyûbîler ertesi yıl düzenledikleri seferle kaybettikleri toprakların çoğunu geri aldılar. Bu iç mücadeleler, Moğolların lehine bir ortam oluşturunuyordu. Sultan Alâeddin Keykubad ise Moğol tehlikesine karşı, onların hükümdarına bağlılık bildirmiş ve böylece ülkesini geçici de olsa istiladan korumayı başarmıştı (Kanat ve Burçak, 2018: 180-183).

Avrupa'da bu dönemde yeni bir haçlı seferi düşüncesi etrafında iki farklı görüş öne çıkmıştı. Papa IX. Gregorius hemen yeni bir sefere çıkılması gerektiğini savunurken, Alman İmparatoru II. Friedrich, Müslümanlarla savaşın faydasız olduğunu, aksine barışın sürdürülmesi gerektiğini düşünüyordu. Ancak Papa'nın çağrısına olumlu yanıt veren, başta Fransız asilleri olmak üzere bir grup haçlı, 1 Eylül 1239'da Navarre Kralı Thibaut'un komutası da Akkâ'ya ulaştı (Runciman, 1987: 290).

Salih Necmeddin Eyyûb, 1240 yılında Mısır tahtına geçtikten sonra, Şam hâkimi İmâdeddin İsmâil'in otoritesini tanımamıştır. Taraflar arasında uzun süren mücadelelerin ardından, 1243 yılında bir uzlaşma sağlanmasına karar verilmiştir. Yapılan diplomatik görüşmeler sonucunda, her iki tarafı bağlayıcı bir anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma uyarınca, Şam, Hıms ve Halep şehirlerinde Salih Necmeddin Eyyûb'un sultanlığı resmen tanınmıştır (Basuğuy, 2017: 98).

1243 ve 1244 yıllarında Haçlılar, Eyyûbîler arasındaki taht mücadelelerine müdahil olmuşlardır. 1229 yılında Kudüs'ü İmparator Friedrich'e teslim eden el-Kâmil'e karşı çıkan ve İslam dünyasında yüksek itibar gören en-Nâsir, bu kez Mısır'da hüküm süren es-Sâlih'e karşı Haçlılardan yardım talep etmiştir. Kudüs'ün savunulamayacağını öngören Haçlılar şehri teslim etmek durumunda kalmış; böylece Kudüs, Mısır Eyyûbîler'in kontrolüne geçmiştir. Bu gelişme, Haçlılar ile diğer Eyyûbî gruplar arasında daha sıkı bir ittifakın tesis edilmesine olanak sağlamıştır. 1244 yılında Akkâ Krallığı ordusu, Şam, Kerek ve Hıms'taki Eyyûbî birlikleriyle birleşerek Gazze civarında Mısır ordusuna karşı harekete geçmiştir. Mısır kuvvetlerine Baybars komuta etmekteydi. Haçlı ordusu, bazı Müslüman emirlerden destek almış olsa da Mısır ordusu karşısında ağır bir mağlubiyet yaşamış; bu durum, Haçlılar açısından Hittin Savaşı'ndan sonraki en büyük güç kaybı olarak kaydedilmiştir (Demirkent, 2004: 206-208).

2.14.1. VII. Haçlı Seferi Çağrısı

Fransa Kralı IX. Louis, yakalandığı hastalıktan kurtulur kurtulmaz hiçbir zaman kaybetmeden Haçlı Seferi hazırlıklarına başlamıştır. İlk olarak, Fransa'daki idarî işlerini düzene koymuş; ardından seferin finansmanı için çeşitli kaynaklardan gelir elde etme yoluna gitmiştir. Kişisel harcamalarını azaltmış, mahkemeler tarafından verilen para cezalarının oranını artırmış, Yahudilere ait mal varlıklarına el koymuş ve şehir halkına yeni vergiler tahsis etmiştir (Sırma, 2013: 150).

1246 yılında, Haçlı ordusunu taşımak amacıyla Cenova ve Marsilya ile toplam 36 gemilik bir filo için anlaşma imzalamıştır. Stratejik konumu nedeniyle Kıbrıs'ı ileri karakol olarak belirlemiş ve burada iki yıl yetecek miktarda gıda ve mühimmat stoklamıştır. Kıbrıs, yalnızca bir ikmal ve toplanma merkezi değil, aynı zamanda askerî güçlerin dinlenebileceği

ve bölgedeki Hristiyanlardan destek alınabilecek bir üs olarak da önem arz etmekteydi (Özdemir, 2020: 28-29).

Kral IX. Louis, sefer hazırlıklarını büyük bir titizlikle sürdürmüştür. Sefer öncesinde tüm baronlarını Paris'e davet etmiş, kutsal yolculuğu sırasında kendisine bir şey olması durumunda, çocuklarına sadakat göstermeleri ve onlara olan inançlarını korumaları yönünde onlardan yemin almıştır (Sırma, 2013: 151-152).

1245 yılında, Avrupa'da Papa IV. Innocentius ile Alman İmparatoru II. Friedrich arasındaki anlaşmazlıkların çözümü amacıyla Lyon'da bir konsil düzenlenmiştir. Bu toplantıya Filistin ve Antakya'dan gelen din adamları da katılmıştır. Katılımcılar, Yakın Doğu'daki siyasi durumu değerlendirmiş ve özellikle Mısır hâkimi es-Sâlih'in yükselişinin Hristiyan varlığı için ciddi bir tehdit oluşturduğunu vurgulamışlardır. 1244 yılında Gazze'de meydana gelen büyük yenilgi, Doğu'daki Haçlı devletlerini zor duruma düşürmüştü; bölgeye yardım gönderilmediği takdirde Hristiyan varlığının ciddi bir tehlike altında kalacağı ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler ışığında, Papa IV. Innocentius, yeni bir Haçlı Seferi düzenlemenin zorunlu olduğuna kanaat getirmiştir. Tam bu sırada Fransa Kralı IX. Louis, bir yıl önce yakalandığı ağır hastalıktan kurtulması hâlinde Haçlı Seferi'ne çıkacağına dair adakta bulunmuş; iyileşmesinin ardından sefer niyetini kamuoyuna ilan etmiştir. Papa, bu kararı memnuniyetle karşılamış ve Fransa'da haçlı çağrısı yapmak üzere birçok din adamını görevlendirmiştir. Haçlı Seferi çerçevesinde, Moğollarla bir ittifak kurma girişiminde de bulunulmuştur. Papa tarafından Doğu'ya gönderilen ilk elçilik heyeti, Büyük Moğol Kağanı Güyük ile görüşmüştür. Güyük Han, elçileri dostane bir şekilde karşılamış, ancak Papa'nın kendisini Hristiyanlığa davet eden mektubunu okuması üzerine öfkelenmiş ve cevaben Papa'dan kendisine tâbi olmasını talep eden bir mektup yazdırmıştır. Bu durum, Haçlı-Moğol ittifakının başlangıçta kurulmasını engellemiştir. Buna karşın Papa IV. Innocentius, diplomatik girişimlerinden vazgeçmemiştir (Runciman, 2008: 217-224).

Fransa Kralı IX. Louis, kardeşleri çok sayıda Fransız asilzade ile küçük bir İngiliz birliğini de yanına alarak 17 Eylül 1248 tarihinde Kıbrıs'a ulaşmıştır. Seferin amacı ise Haçlılar arasında genel bir mutabakat söz konusuydu: Müslümanların ekonomik ve stratejik açıdan merkezi konumundaki Mısır'a karşı bir harekât düzenlemek hedeflenmekteydi (Demirkent, 2004: 211-212).

Mayıs 1249'da Haçlı donanması Dimyat önlerine demir attı. Şehrin savunamayacağını anlayan Eyyûbî veziri Fahreddin, halkın tahliyesi emrini verdi. Dimyat'ın bu kadar kolay terk edilmesi Haçlılarda kuşku yarattı; olası bir tuzak endişesiyle şehre bir süre girmediler. Sonunda Dimyat'ı ele geçiren Haçlıların bir sonraki hedefi Kahire oldu. Ancak IX. Louis, V. Haçlı Seferi'nde yapılan hataları tekrar etmek istemediği için Nil'in taşkın döneminin geçmesini beklemeye karar verdi. Bu bekleme sürecinde şehirde çeşitli düzenlemeler yapıldı: Ulucami kiliseye çevrildi, Cenevizli ve Pizalı tüccarlara pazaryeri tahsis edildi. Nil'in çekilmesiyle birlikte 20 Kasım 1249'da Haçlı ordusu Kahire yönüne doğru harekete geçti. Bu esnada Eyyûbî Sultanı es-Sâlih'in vefatı Haçlılar arasında büyük bir heyecan yarattı; zira Kahire'de çıkacak olası bir karışıklığın, şehrin Dimyat gibi kolayca ele geçirilmesini sağlayabileceği düşünülüyordu. Haçlılar 21 Aralık 1249'da Bahr es-Sağîr'e ulaştılar. Burada altı hafta boyunca iki ordu, Nil'in karşı kıyılarında birbirini gözledi. Nihayet 8 Şubat 1250'de, parayla tutulmuş bir yerli rehber sayesinde nehrin sığ bir geçidinden karşıya geçen Haçlı birlikleri, Eyyûbî ordusunu baskınla ağır bir yenilgiye uğrattı (Merçil, 1992:37).

Bu başarı kısa süreli olmuş ve kalıcı olamamıştır. Mansura önlerinde mevzilenen Haçlı ordusu, zaman içinde açlık, hastalık ve moral bozukluğu nedeniyle ciddi şekilde zayıflamıştır. IX. Louis, bu olumsuz koşullar altında, daha önce es-Sâlih tarafından önerilen barış şartlarını kabul ederek, Kudüs karşılığında Dimyat'tan çekilme teklifinde bulunmuştur. Ancak avantaj artık Eyyûbîlerin eline geçmiş ve yeni lider Turanşah, bu teklifi reddetmiştir. Çıkmaza giren IX. Louis, 5 Nisan 1250 tarihinde Dimyat'a çekilme kararı almak zorunda kalmıştır. Yorgun, moralsiz ve hastalıkla zayıflamış Haçlı ordusu geri çekilirken ağır zayıat vermiştir. Umutsuzluk içindeki Haçlılar, Dimyat'ın teslimi karşılığında serbest bırakılma talebinde bulunmuşlardır. Tam bu sırada Eyyûbîler etkili bir istihbarat operasyonu ile, kralın ordusuna teslim olma emri verdiğine dair bir söylenti yaymıştır. IX. Louis'in gerçekten böyle bir emir verip vermediği kesin olarak bilinmemekle birlikte, Haçlı komutanları bu söylentiye inanarak teslim olmuştur. Sonuç olarak, IX. Louis de dâhil olmak üzere tüm Haçlı ordusu esir düşmüştür. Yapılan anlaşmaya göre, kral Dimyat'ı teslim edecek, kendi hayatını korumak için fidye ödeyecek ve bir milyon altın karşılığında ordusunun serbest bırakılmasını sağlayacaktır. Anlaşma şartları yerine getirildikten sonra IX. Louis, fidyenin ilk taksitini ödeyerek Akkâ'ya geri çekilmiştir; ancak ordusunun büyük bir kısmı hâlâ Müslümanların kontrolünde kalmıştır (Runciman, 2008:228-230) (Aktan, 1999: 413).

2.14.2. VII. Haçlı Seferi Sonuçları

VII. Haçlı Seferi, Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesi üzerine, Kutsal Şehir'i geri almak amacıyla Fransa Kralı IX. Louis önderliğinde düzenlenmiştir. Bu sefer, tıpkı Üçüncü, V. ve VI. Haçlı Seferleri gibi doğrudan Mısır'ı hedef almıştır. O dönemde Mısır, Eyyûbîler'in egemenliği altındaydı ve Eyyûbî Devleti, İslam dünyasının temsilcisi olarak Haçlılara karşı etkin bir direniş sergilemekteydi (Özdemir, 2020: 63).

VII. Haçlı Seferi'nin en belirgin niteliği, Eyyûbîler döneminde düzenlenmiş son Haçlı seferi olmasıdır. Seferin hemen ardından, Mısır'da Memlûk unsurlarının gerçekleştirdiği askerî müdahale sonucunda Eyyûbî yönetimi sona ermiş ve Memlûkler iktidarı ele geçirmiştir. Seferin yapıldığı dönemde hem Latin Batı dünyası hem de İslam coğrafyası iç sorunlarla meşguldü. Eyyûbîler, Mısır ve Suriye'de siyasal bütünlükten uzak bir yapı sergilemekteyken; Batı Avrupa, II. Friedrich ile Papalık arasındaki iktidar mücadelesi nedeniyle derin bir bölünmüşlük yaşamaktaydı. Aynı süreçte Doğu'dan gelen Moğol tehdidi hem İslam dünyası hem de Avrupa için büyük bir tehlike arz etmekteydi. Moğolların Orta Avrupa'ya kadar ilerlemesi, Batı'nın askerî ve politik dengesini ciddi biçimde sarsmıştı (Demir, 2008: 168).

Fransa Kralı IX. Louis'nin dindarlığı ve uzun süreli hazırlıkları, seferin başarıya ulaşacağına dair büyük beklentiler doğurmuşsa da bu umutlar gerçekleşmemiş ve sefer önceki Haçlı girişimleri gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlık, Avrupa kamuoyunda Haçlı Seferleri'ne yönelik güveni ciddi şekilde zedelemiş, Doğu'daki Haçlı devletlerine herhangi bir katkı sağlayamamış, aksine her iki taraf açısından da önemli insan ve ekonomik kayıplara neden olmuştur (Demir, 2008: 169-170).

IX. Louis, 1252 yılında esir düşen ordusunu serbest bırakmasına rağmen bölgeyi hemen terk etmedi. Hâlâ Moğollarla kurulacak bir ittifak sayesinde Kudüs ve Mısır'ı ele geçirebileceğini umuyordu. Nitekim Moğollar başlangıçta yardım edebileceklerini belirtmişlerdi. Ancak Louis'nin elçileri, Moğolların asıl hedeflerinin fetih ve yağma olduğunu, Louis'yi ise kendi tâbileri gibi gördüklerini rapor ettiler. Bu durum, kralın beklentilerini boşa çıkardı. Moğollardan umduğu desteği alamayan Louis, bu kez Batınîler (Haşhaşîler) ile temasa geçerek bir savunma ittifakı kurdu. Fakat Moğollarla yapılacak bir iş birliğine dair umutları tamamen sona erince, 1254 yılında Akkâ'dan ayrılarak Fransa'ya döndü. VII. Haçlı Seferi, önceki seferlerde olduğu gibi Haçlı devletlerine herhangi bir fayda sağlamadı. Aksine, ciddi

insan ve mali kayıplara yol açtı. Oysa IX. Louis, selefi II. Friedrich'in aksine son derece dindar, yalnızca Müslümanlarla savaşmayı amaçlayan ve bu yönüyle Haçlı baronlarının büyük saygısını kazanan bir liderdi. Ancak Mısır ordusunun disiplinli yapısı ve üstün savaş yeteneği, Haçlıların Dimyat gibi stratejik bir noktayı ele geçirmiş olmalarına rağmen nihayetinde mağlup olmalarına neden oldu (Usta, 2016: 19).

2.15. VIII. Haçlı Seferi (1268-1270)

VIII. Haçlı Seferi öncesinde, Charles d'Anjou'nun Sicilya tahtına geçişi, Hafsî Sultanı Muhammed el-Müstansır ile yaşadığı ihtilaflar ve Doğu Akdeniz'de izlediği siyasî stratejiler dikkate değer gelişmeler arasında yer almaktadır. Sicilya Kralları ile Papalık arasındaki çekişmeler, özellikle Normanlar döneminden itibaren süreklilik arz etmiş; ancak bu mücadele, II. Friedrich döneminde daha da belirginleşerek Hohenstaufen Hanedanı ile Papalık arasında kalıcı bir hâkimiyet krizine dönüşmüştür. Charles d'Anjou, 26 Şubat 1266 tarihinde Beneventum yakınlarında gerçekleşen savaşta Manfred'in hayatını kaybetmesiyle birlikte onun hükümrانlığını da ele geçirmiştir. Bu zaferin ardından Charles hem Sicilya'da hem de İtalyan topraklarında egemenliğini pekiştirmiştir. Bu süreçte Bizans İmparatorluğu'nu ele geçirme yönündeki askerî ve diplomatik hedeflerini gündeme almayı planlamıştır (Ödemiş, 2019: 189-190).

Ancak Fransa Kralı ve kardeşi IX. Louis'in Haçlı Seferi düzenleme kararı, Charles'ın Konstantinopolis üzerine yapmayı düşündüğü seferi ertelemesine neden olmuştur. Charles, kardeşinin Avrupa kamuoyu üzerindeki etkisinin farkındadır ve aynı zamanda duyduğu saygı ve sadakat duyguları, onu bu girişimde yalnız bırakmasına engel olmuştur. Nitekim Charles, bu Haçlı Seferi girişimini kendi siyasal hedefleri lehine çevirmeyi başarmış ve IX. Louis'in başlattığı sefer sürecinde hem Haçlı hareketiyle bütünleşmiş hem de kendi çıkarlarını bu geniş çaplı girişime entegre etme imkânı elde etmiştir (Ödemiş, 2019: 191).

Doğu Akdeniz'de Haçlıların kontrolünde bulunan liman şehirlerinde transit ticareti yöneten Venedik, Cenova ve Pisa gibi İtalyan denizci cumhuriyetleri, bu ticaretten daha fazla pay elde edebilmek amacıyla sürekli bir rekabet hâlindeydi. XIII. yüzyılın ikinci yarısında, bu rekabet zaman zaman açık çatışmalara ve silahlı müdahalelere dönüşmüştür. Söz konusu İtalyan devletleri, Doğu'daki Haçlı krallıklarında etkin olan çeşitli güç odakları tarafından desteklendiklerinden aralarındaki mücadeleler Haçlı yönetimleri içinde siyasi ayrışmalara

ve iç çekişmelere neden olmuştur. Bu karmaşık ortamda, Haçlıların bölgede varlıklarını sürdürebilmelerinin en önemli nedeni artan Moğol tehdidi olarak öne çıkmıştır. Hem Memlûkler hem de Suriyeli Müslümanlar, Moğolların İslam dünyasına yönelik olası düşmanca tutumlarının farkındaydı. Bu sebeple Haçlılara karşı olan düşmanlıklarını ikinci plana almış ve 1255-1256 yıllarında Haçlı devletleriyle barış ve iş birliğine dayalı anlaşmalar yapmışlardır (Çetin, 2021: 130-135).

2.15.1. VIII. Haçlı Seferine Moğol İstilasının Etkileri

Moğol istilas, XIII. yüzyılda başlamış ve Doğu Avrupa, Asya ile Çin bölgesinde uzun yıllar süren işgallerle diğer uygarlıklar için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Moğollar, Hindistan ve bazı güney bölgelerden başlayarak Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa içlerine kadar ilerlemiş, ardından geri çekilmişlerdir. Bu seferler, beraberinde yaygın yıkım ve katliamları getirmiş; harap edilen şehirler ve dökülen kan, yolları üzerindeki halklar arasında korku ve dehşetle aktarılmıştır. İslam coğrafyasında da Cengiz Han'ın orduları, düzenledikleri seferler sırasında önemli yıkımlar gerçekleştirmiştir (Cobb, 2018: 317-319).

1256 yılında Hülagü Han önderliğinde başlatılan Yakın Doğu seferi, bölgedeki Müslüman varlığını ciddi şekilde tehdit eder hâle geldi. Moğollar, ele geçirdikleri bölgelerde Müslümanlara karşı büyük bir vahşet sergilerken, Hristiyan topluluklara genellikle dokunmamışlardır. Seferin ilk hedefi İran'daki Haşhaşi kaleleri olmuş, ardından yön Bağdat'a çevrilmiştir. 11 Ocak 1258 tarihinde Moğolların eline geçen Bağdat'ta, Abbâsî Halifesi ve ailesi katledilmiş, kent sistemli biçimde yağmalanıp yakılmıştır. Alamut ve Bağdat'taki önemli kütüphaneler imha edilmiş; bu gelişmeler İslam dünyasında derin bir sarsıntı yaratmıştır (Usta, 2016: 21).

Bağdat'ın ardından Halep, Şam ve Meyyâfârikîn gibi önemli İslam şehirleri de benzer şekilde tahrip edilmiştir. Tüm bu yıkıma karşın, Mısır hâlâ Müslümanların elindeydi. Bu dönemde iktidarı ele geçiren Memlûkler, Moğollara karşı son derece sert bir tutum sergilemişlerdir. Uzlaşma ve itaatten yana olmayan Memlûk yönetimi, Hülagü'nün gönderdiği elçiye öldürerek bu kararlılıklarını açık biçimde ortaya koymuştur (Merçil, 1992: 428).

1260 yılı itibarıyla Memlûk Sultanı Kutuz'dur. Hülagü'nün ordusunun büyük bir kısmını İran'a götürdüğü haberini alan Kutuz bu durumu fırsata çevirerek Baybars komutasındaki

öncü kuvvetlerini Gazze'ye göndermiştir. Memlûk ordusu burada Moğol öncü birliklerini mağlup etmiş, ardından kuzeye ilerlemiştir. Moğollarla yakın ilişki kurmuş olan Antakya Haçlıları bu süreçte tarafsız kalmaya çalışırken, Akkâ'daki Haçlılar temkinli bir tutum benimsemiştir. 3 Eylül 1260 tarihinde Ayn Câlût'ta gerçekleşen savaşta Baybars'ın üstün savaş stratejileri ve Memlûk ordusunun sayıca üstünlüğü, Müslümanlara kesin bir zafer kazandırmıştır. Bu savaş, Moğolların İslam dünyasında ilk kez mağlup edildikleri mücadele olarak tarihe geçmiştir. Zaferin ardından Memlûkler, Şam, Hama, Hıms ve Halep gibi önemli şehirleri yeniden kontrol altına alarak Moğol ilerleyişini durdurmuşlardır (Merçil, 1992: 430).

2.15.2. Memlûkler ve Haçlı Devletleri

Memlûkler, selefleri olan Eyyûbîler'in aksine Haçlılara karşı ılımlı bir siyaset izlememişlerdir. Haçlı devletleri, kendilerini zayıf hissettikleri dönemlerde barış teklifinde bulunup, Avrupa'dan gelen yeni sefer kuvvetleriyle yeniden saldırıya geçtiklerinde, Memlûkler bu devletlerle kalıcı bir barışın mümkün olamayacağı sonucuna varmışlardır. Ayrıca, Moğol istilası sırasında özellikle Antakya'daki Haçlılar ve bölgedeki yerli Hristiyan unsurların Moğollarla iş birliği yapmaları, Memlûkler nezdinde bu topluluklara karşı düşmanlığı artırmıştır. Ayn Câlût Zaferi'nin ardından Sultan Kutuz'un öldürülmesiyle Memlûk tahtına geçen Baybars, öncelikle Suriye üzerindeki kontrolünü pekiştirmiş, ardından Moğollarla ittifak kurmuş olan Hristiyan güçlere yönelmiştir. Baybars'ın öncelikli hedefleri arasında Kilikya Ermeni Krallığı ve Antakya Prinkepsliği yer almaktaydı. Başlangıçta bu bölgeleri ele geçirememiş olsa da hem Türkiye Selçukluları hem de İslamiyet'i kabul eden Altın Orda Devleti ile kurduğu ittifaklar, onun elini güçlendirmiştir. Bu siyasi ve askeri hazırlıkların sonucunda, Memlûkler 18 Mayıs 1268 tarihinde, yaklaşık 170 yıldır Hristiyan egemenliğinde bulunan Antakya'yı fethetmişlerdir. Bu fetihle birlikte Doğu Akdeniz'deki Haçlı varlığı büyük bir darbe almış ve Haçlılar, söz konusu tarihten sonra yalnızca Akkâ ve Sûr gibi birkaç sahil kentine sıkışmak durumunda kalmıştır (Cobb, 2018: 324-330).

2.15.3. VIII. Haçlı Seferi Çağrısı

Memlûklerin, haçlı devletlerine karşı izledikleri saldırgan politika ve ardı ardına kazandıkları askerî başarılar, Doğu Akdeniz'deki haçlı varlığını ciddi şekilde tehdit eder hâle

getirmişti. VII. Haçlı Seferi'ni düzenleyen Fransa Kralı IX. Louis, bu tehlikenin farkında olmasına rağmen, ülkesindeki iç karışıklıklar nedeniyle yeni bir haçlı seferine çıkmayı uzun süre ertelemişti. Ancak bu süreçte, İran'da kurulmuş olan yeni Moğol devleti İlhanlıların hükümdarı Abaka ile temas kurmaktan geri durmamıştı. Abaka Han, Louis'nin tekrar bir sefere çıkması hâlinde ona destek vereceğini bildirmişti. Tüm bu gelişmelerin ardından IX. Louis, 1267 yılında yeniden haçlı yemini ederek sefer hazırlıklarına başladı (Merçil, 1992: 434).

2.15.4. VIII. Haçlı Seferi'nin Sonuçları

VIII. Haçlı Seferi'nin rotasını, dönemin Avrupa iç siyasetindeki çekişmeler belirlemiştir. Asıl amacı Filistin'e giderek Kudüs veya Mısır üzerine sefer düzenlemek olan Fransa Kralı IX. Louis, kardeşi Charles d'Anjou'nun etkisiyle bu plandan sapmak zorunda kaldı. Papalığın ve ağabeyi IX. Louis'nin desteğini arkasına alan Charles, 1265 yılında Manfred'in ordularını mağlup ederek Sicilya ve çevresinde hâkimiyet kurmuştu. Charles'a göre Tunus, Mısır ve kutsal topraklarda hâkimiyet sağlamak için stratejik bir konuma sahipti. Ayrıca Tunus'un Müslüman hükümdarı el-Mustansır'ın Hristiyanlığa hoşgörülü yaklaştığını, hatta biraz baskıyla din değiştirebileceğini öne sürerek ağabeyini bu sefere ikna etti. 1 Temmuz 1270'te büyük bir donanmayla yola çıkan IX. Louis, 18 Temmuz'da Tunus kıyılarına ulaştı. Ancak kolay zafer beklentisi kısa sürede boşa çıktı. El-Mustansır, Tunus'u tahkim etmiş ve direnişe hazır hâle getirmişti. Savaş başlamadan önce, bölgedeki aşırı sıcaklar ve yayılan salgın hastalıklar haçlı ordusunu kırıp geçirdi. IX. Louis de bu salgın hastalıklardan biri nedeniyle 25 Ağustos 1270'te hayatını kaybetti. O sırada sefere yetişen Charles, kalan kuvvetleri geri çekti. Böylece VIII. Haçlı Seferi, askeri bir başarı kazanamadan, iklim koşulları ve hastalıklar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı (Usta, 2016: 28).

3. URFALI MATEOS: HAYATI VE ESERİ

Bu bölümde Urfalı Mateos'un hayatı ile ilgili ulaşabilen bilgilerden ve eserinden bahsedilmiştir.

3.1. Hayatı

Urfalı Mateos'un doğum ve ölümünü yazan bir belge yoktur. Sadece kendisinin kaleme aldığı eserinde Urfa'da doğup büyüdüğünü ve manastır başrahibi olarak eserini burada kaleme aldığını yazmıştır. Dolısıyla Mateos, (D.1070-Ö.1137 sonrası) Edessa şehrinde yaşamış Ermeni tarihçi ve keşiştir (Mateos, 2000: 9).

Urfalı Mateos'un bütün hayatını Urfa'da geçirmiş olması nedeniyle XI. ve XII. yüzyılda Anadolu ve Suriye'de meydana gelen olaylara bizzat şahitlik ettiği bilinmektedir. Urfalı Mateos'un kaleme aldığı *Vekayi-nâmesine* dayanarak Urfa'da başrahiplik yaptığı ve yazdığı çoğu olaya bizzat tanık olduğu görülmektedir (Kuşçu, 2017: 75).

3.2. Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) Adlı Eseri

Urfalı Mateos yaşadığı coğrafyanın, Türkler tarafından fethedilme süreci ile Haçlılar ve Müslümanlar arasındaki mücadeleler bağlamında kaleme aldığı *Vekayi-nâme* (952–1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136–1162), dönemin tarihî gelişmelerini aktarması bakımından büyük önem taşımaktadır. Zira Mateos'un kroniği gerek Süryanî gerek Bizans ve Arap tarihçilerinin eserleriyle mukayese edildiğinde, başka hiçbir kaynakta yer almayan birçok özgün bilgi ve ayrıntıya yer vermesiyle dikkat çekmektedir (Deveci Bozkuş, 2023: 44).

Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi, öncelikle Ermeni tarihine dair bir kronik olarak kaleme alınmış ve daha sonra Türkçeye çevrilmiştir. Eser, Haçlı Seferleri'ne dair önemli bölümler de içermektedir. Fransız şarkiyatçı Edouard Dulaurier, bu kısımları 1850 yılında Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlamıştır. Mateos, kroniğine kendi şehri Urfa'dan başlayarak Mezopotamya'ya uzanan coğrafyadaki büyük kıtlığı tasvir ederek giriş yapmıştır. Hayatının büyük bölümünü Urfa'da geçiren Mateos, XI. ve XII. yüzyıllarda Anadolu ile Suriye'de

gerçekleşen Türk fetihleri ve Haçlı-İslam mücadelelerine dair pek çok olaya tanıklık etmiş ve bunları aktarmıştır. (Mateos, 2000: 17).

Eserin birinci bölümünde Urfalı Mateos, şahit olduğu olayları, okumuş olduğu eserleri, Türkler, Ermeniler, Bizanslar ve birçok ulusla ilgili kanıtları ortaya koyduğundan bahseder. Eserin ikinci bölümünde ise geçmiş zamanda yaşanan olaylar kendi düşünce ve amaçları doğrultusunda gün yüzüne çıkarmak için araştırmaları ve okuduğu eserler ışığında bu eseri kaleme aldığını belirtir. Üçüncü bölümünde ise aynı doğrultusunda yazımını devam ettirir (Mateos, 2000: 17-18).

4. URFALI MATEOS VEKAYİ-NÂMESİ'NDE (952-1136) BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ

Urfalı Mateos, Haçlı seferlerinin batılı kahramanları için, “*Franklar*” ismini kullanmıştır. Geniş bir yelpaze olup bütün batılı haçlıları kapsayacak şekilde “*Frank*” ismini uygun görmüştür. Bu açıdan Haçlı seferleriyle batıdan doğuya sefere çıkıp Orta Doğu topraklarındaki insanlarla savaş yapmıştır. (Kanat ve Burçak, 2018: 199) Haç sembolü Franklar için büyük önem taşımaktaydı. Sefere katılan tüm insanların üzerindeki elbiselerde bu sembol bulunmaktaydı. Bu bağlamda kullanılan sembol doğrultusunda hem Müslümanlar hem de Batı dünyası “*Haçlılar*” demişlerdir. Urfalı Mateos’un anlattıklarına göre sefere katılan insanlar kutsal kabul ettikleri Kudüs’ü ele geçirmek için yola çıkmışlardır. Mateos, Haçlılar için “*Cesur milletler, yani Franklar altmış sene boyunca Müslüman topraklarını kılıç ve esaretle tahrip edecektir*” demiştir (Mateos, 2000: 211-212). Mateos, Frankları Hristiyan âleminin cesur kahramanları olarak görmekteydi.

4.1. Urfalı Mateos’un Haçlı Seferine Karşı Yaklaşımı

Urfalı Mateos, Allah’ın öfkesini her gün Hristiyanların üzerine indiği ve Hristiyan ordularının gücünün giderek zayıfladığını ayrıca Müslümanların Hristiyanlar üzerine karşı taarruza geçmesine Allah’ın Hristiyanların günahlarında dolayı Müslümanlara izin verdiğini savunmuştur (Mateos, 2000: 212). Mateos, bu eserini kaleme alırken “*Allahtan bize bunu yapmak için emir verilmiştir diyerek olayları kayıt altına alarak gelecek güzel günlere bir anı bırakmak niyetiyle bu çalışmaya başladık*” demiştir (Mateos, 2000: 213).

Urfalı Mateos, Haçlıların İslâm bölgesini işgal etmelerini Müslümanları katletmelerinin sebebini Hristiyanların işledikleri günahlardan kaynaklı olarak Allah’ın onları cezalandırdığı yönündeki görüşüydü. Haçlılarla olan olayların anlatıldığı bölümlerde Mateos’un üslubuna bakıldığında soğukkanlılıkla yazdığı gözlemlenmekteydi. Fakat Mateos için yazdığı eseri tarafsız bir şekilde yazmamış; gerçekleri tüm açıklığıyla yazmaya özen gösterdiği görülmekteydi. Kendisinin bizzat gözlemlediği olayları anlattığı eserinde hem Hristiyanların hem de Müslümanların bakış açılarını da dile getirmiştir (Mateos, 2000: 220).

4.2. Eserde Anlatılan Olaylar

Bu bölümde 952-1052 yılları arasındaki olaylar, 1053-1102 yılları arasındaki olaylar, 1102-1136 yılları arasındaki olaylar ve Papaz Grigor'un Zeyli 1137-1163 yılları arasındaki olaylar anlatılmıştır.

4.2.1. 952-1052 Yılları Arasındaki Olaylar

Kendi yaşadığı zamandan çok önceki zamanlarda yaşanmış olaylar anlatılmaktadır. X. ve XI. yüzyıllar arasında Urfa, Mezopotamya ve kuzey Müslüman topraklarında şiddetli kıtlıklar yaşanırken, Araplar Samosat ve Anabarze gibi stratejik şehirleri ele geçirmiştir. Bu dönemde Bizans İmparatorları II. Romen ve Nicephore Phocas, Araplara karşı seferler düzenlemiş; Ermenistan'da ise Aşot III ve Gagik I'ın yönetiminde taht mücadeleleri ve siyasi rekabetler öne çıkmıştır. Ani şehri, Aşot'un takdis edilmesi ve sonrasında Greklerin ve Ermenilerin kontrolüne dair çeşitli çatışmalara sahne olmuştur. Zimiscse ve diğer Arap liderlerin Mezopotamya, Suriye ve Filistin'deki seferleri, bölgedeki güç dengelerini etkilemiş bunun sonucunda Ermeniler sık sık Arap saldırılarına maruz kalmıştır. Aynı zamanda Bardas Phocas ve Bardas Scleras gibi Bizans generallerinin isyanları, imparatorluk iç siyasetinde istikrarsızlık yaratmıştır. Bu dönemde, Ani ve çevresindeki şehirler, Bizans, Ermeni ve Müslüman güçler arasında sürekli el değiştirmiş; kuyruklu yıldız, zelzele ve güneş tutulması gibi doğa olayları da dönem kroniklerinde kaydedilmiştir. XI. yüzyılın sonlarına doğru, Sultan Tuğrul'un ve Peçeneklerin akınları, bölgedeki güç mücadelelerini daha da karmaşık hâle getirmiştir. Bu olaylar, Ermenistan, Bizans ve çevre bölgelerdeki siyasi ve askeri dinamikleri şekillendiren kritik dönemi yansıtmaktadır. 952-1052 yılları arasındaki geçen bu olay kitaptaki sıra şu şekildedir;

- “I. Urfa, Mezopotamya ve şimal Müslüman memleketlerinde şiddetli kıtlık (s.3)
- II. Araplar, Samosat şehrini öreklerin elinden alırlar (s.4)
- III. İmparator Romen II. Araplara karşı yürür (s.5)
- IV. Anabarze'nin ve Haleb'in Araplar tarafından zaptı (s.5)
- V. Aşot III. Ermenistan tahtına çıkar (s.6)
- VI. Aşot'un Ani şehrinde takdis edilmesi. Nicephore Phocas'ın imparatorluğu (s.6-9)

- VII. Nicephore'un, Zimisces tarafından öldürülmesi (s.9-11)
- VIII. Ermenistan kralı Gagik I.'nin ölümü. Onun iki oğlu Jan (Hovannes)in ve "Cesur" lakaplı Aşot'un rekabeti (s.11-12)
- IX. Cesur Aşot, Ani'ye taarruz etmek üzere yürür (s.12-14)
- X. Ermeni şefi Apirat'ın, Dovin'e emîr Ebulsevar'ın yanına gitmesi (s.14-16)
- XI. Dilemit kralı, Nik mıntakasına akın ederek Bıçni kalesine karşı yürür (s.16-18)
- XII. Vaşak Pahlavuni'nin ölümü (s.18)
- XIII. Büyük Demostik Mıleh, Araplara karşı sevk edilir ve Malatya ile diğer birçok şehirleri onların elinden alır (s.18-20)
- XIV. Ermeniler, Zimisces ile bir sulh muahedesi aktederler (s.21-22)
- XV. Zimisces'in Mezopotamya, Suriye ve Filistin'e yaptığı sefer (s.23-24)
- XVI. İmparatorun, kral Aşot III.'ye, bu sefere dair gönderdiği mektup (s.24-32)
- XVII. Zimisces, tacı Romen II.'nin oğlu Basile (Vasile)e terk edip kendisi bir manastıra çekilir (s.32-33)
- XVIII. İmparator Basile (Vasil) II. (s.33)
- XIX. Ermeniler, müslümanlar tarafından kılıçtan geçirilir. Antsevatsik kralı Derenik esir edilir (s.33-34)
- XX. Derenik, Her şehrinden kaçır. Ermeni katolikosu Vahan (s.34-36)
- XXI. Bardas Scleras'ın isyanı. Katolikos İstepanos III. (s.36-37)
- XXII. Emîr Mamlan Ermenistan'a akın eder (s.37-38)
- XXIII. Mamlan'ın, Tayk kuropalatı Davit tarafından mağlûp edilmesi (s.39)
- XXIV. Davit'in ölümü (s.39-40)
- XXV. Katolikos Khaçik (s.40-41)
- XXVI. Bardas Phocas'ın isyanı (s.41)
- XXVII. İstanbul'da Ayasofya kilisesi yıkılır (s.41-42)
- XXVIII. Bazil'in, Bulgarlara karşı yaptığı harp. Katolikos Sargis (s.42)
- XXIX. Garp Araplarının Antakya'ya karşı yaptıkları sefer. Romalıların, Ermenistan'a yaptıkları taarruz ve tard edilmeleri (s.43-44)
- XXX. "Uzun el" lakaplı Arap emîrinin Urfa topraklarına yaptığı akın (s.44)
- XXXI. Kuyruklu yıldız (s.44)
- XXXII. İmparator Bazil ile Vaspuragan kralı Senekerim arasında aktolunan ittifakı (s.44)

- XXXIII. Bazil'in Bulgarlara karşı yaptığı sefer. Grekler, Paskalya yortusu günü hakkında yanlış yola düşerler (s.44-45)
- XXXIV. Ermeni rahibi Samuel ile Yahudi Mois, Greklerin delillerini çürütürler (s.46-47)
- XXXV. Kuyruklu yıldız ve zelzele (s.47)
- XXXVI. Bazil, Bulgarları itaat altına alır ve onların kralı Alusianus'u zehirle öldürür (s.47)
- XXXVII. Türkler Ermenistan'a akın ederler (s.48)
- XXXVIII. Kral Senekerim'in büyük oğlu Davit, Türklere karşı yürür. Katolikos S. Nerses'in kerameti, İmparator Bazil'in ölümü (s.48-50)
- XXXIX. Senekerim'in ölümü. Oğlu Davit, ona halef olur (s.50-51)
- XL. Gürcüstan kralı Giorgi I.'nin ölümü. Yerine oğlu Bagarat IV.'nün geçmesi (s.51)
- XLI. Kostantin IX. kardeşi Bazil'den sonra tahta çıkar. Bunun, dört yıl sonra vukubulan ölümü (s.51)
- XLII. Kostantin'in halefi olan Romain Argyre, Suriye'ye Araplara karşı yürür. Bunun mağlûbiyeti (s.52-53)
- XLIII. Araplar, Georges Maniaces tarafından müdafaa edilen Urfa'nın iç kalesini muhasara altına alırlar (s.53-57)
- XLIV. Açlık (s.58)
- XLV. İmparator Romen, eşi Zoe tarafından zehir içirtilmek suretiyle öldürülür (s.58)
- XLVI. Senekerim'in oğlu Davit'in ölümü. Bunun kardeşi Atom'un ona halef olması (s.58)
- XLVII. Arapların Mezopotamya'ya yaptıkları sefer (s.58-59)
- XLVIII. Güneşin tutulması. Hovannes (Jan) Gozern Vardapet'in kerametli sözleri (s.59-65)
- XLIX. Ermeni şefi Gantsi, Bergri şehrini İranlıların elinden alır. Dioskoros'un gayrı kanunî olarak katolikos olması (s.65-67)
- L. Dioskoros, Ani'de toplanan piskoposlar içtimasında mahkûm olup tard edilir. Bedros (Pierre) II. Tekrar katolikosluk tahtına çıkarılır (s.67)
- LI. Kuyruklu yıldız (s.67)

- LII. Bulgarlar yeniden ayaklanır. İmparator Paflakonyalı Mişel onlara karşı ayaklanır, fakat mağlûp edilir (s.67-68)
- LIII. Kral Cesur Aşot'un ölümü (s.68)
- LIV. Emîr Ebulsevar, Topraksız Davit'e mağlûp olur (s.68-71)
- LV. Ardzruni prensleri Atom ile Apusahl'ın İstanbul'a gitmeleri (s.71)
- LVI. Ani'nin Bagratuni kralı Hovannes (Jan)'ın ölümü (s.71-72)
- LVII. Topraksız Davit'in Ermenistan'a yaptığı taarruz (s.72)
- LVIII. Greklerin, Ani'ye karşı yaptıkları teşebbüs (s.72-73)
- LIX. Ermenistan kralı Gagik II. (s.73-74)
- LX. Bıçni yakınında Ermenilerle Türkler arasında vukubulan muharebe (s.74)
- LXI. Grekler, Ermenistanı zaptetmek için tekrar teşebbüse girişirler (s.75)
- LXII. İmparator Paflakonyalı Mişel'in Garba yaptığı sefer. Bu imparatorun ölümü (s.75)
- LXIII. Mişel Kalafat, Mişel le Paphlagonien'e halef olur. Ermeni prensi Khaçik'in ölümü (s.76-78)
- LXIV. Kostantin Monomah'ın tahta çıkması (s.78)
- LXV. Bu imparatorun, Ani'yi ihanetle ele geçirmesi. (s.79-80)
- LXVI. Ani'nin surları önünde, Ermenilerle Greklerin arasında vuku bulan muharebe. Bu şehrin Greklere verilmesi (s.80-81)
- LXVII. Erzincan'da vukubulan zelzele (s.81-82)
- LXVIII. Ebulsevar, Dovin önünde Grekleri firara mecbur kılar (s.82)
- LXIX. Türkler, Musûl topraklarına akın ederler (s.82-84)
- LXX. General Yanık (Brûle) Katakalon'un, Dovin'e karşı sevk edilmesi (s.84)
- LXXI. O, bu şehri tekrar zapteder (s.84)
- LXXII. Patris Tornig'in, Monomah'a karşı isyan etmesi. Bunun, İstanbul'a karşı yürümesi, hilekârlıkla oraya davet edilmesi ve kör edilmesi (s.84-85)
- LXXIII. Sultan Tuğrul, İbrahim ile Kutulmuş'u (Kutalmış) Ermenistan'a karşı sevk eder (s.85-87)
- LXXIV. Katolikos Bedros (Piferre)in İstanbul'a gitmesi (s.87-90)
- LXXV. Peçeneklerin Trakya'da yaptıkları yıkım. Katakalon, Aaron Vestes ve Vasak'ın oğlu Grigor Magistros, imparator tarafından Ermenistan'ın müdafaasına memur edilirler. (s.91-92)
- LXXVI. Grekler, Argini kalesini zaptederler (s.92-93)"

4.2.2. 1053-1102 Yılları Arasındaki Olaylar

Kendinden bir önceki kuşağın yaşamış ve şahit olduğu olayları anlatmaktadır. XII. yüzyıllarında Anadolu, Ermenistan, Mezopotamya ve çevresindeki bölgeler, Bizans, Arap, Türk ve Ermeni güçleri arasında yoğun siyasi ve askeri çatışmalara sahne olmuştur. Bu dönemde Urfa, Malatya, Sivas, Ani ve Bergri gibi stratejik şehirler sık sık el değiştirmiş, kuşatmalar, seferler ve iç isyanlar bölgede istikrarsızlık yaratmıştır. Bizans imparatorları (Kostantin Düka, Aleksis Komnen, Romen Diojen, Nicephore Botaniate) ile Selçuklu ve diğer Türk liderler (Sultan Tuğrul, Alp-Arslan, Melikşah, Tutuş) arasındaki mücadeleler, özellikle Ani ve Urfa gibi merkezlerde yoğunlaşmıştır. Bu süreçte Ermeni krallıkları ve prenslikleri (Aşot III, Gagik I, Tutuş dönemindeki Ermeni prensleri) hem Bizans hem de Müslüman güçler arasında denge kurmaya çalışmıştır. Bölgede sık sık kıtlık, açlık, kuyruklu yıldız, zelzele ve güneş-tutulması gibi doğa olayları kaydedilmiş; bunlar kroniklerde dönemin toplumsal ve dini yorumlarının bir parçası olarak yer almıştır. XI. yüzyılın sonlarına doğru Haçlılar Şark'a hareket etmiş, Antakya ve Kudüs'ü ele geçirerek bölgedeki güç dengelerini köklü biçimde değiştirmiştir. Bu dönem hem askeri hem de dini bağlamda Anadolu ve Mezopotamya'daki toplumsal yapıyı şekillendiren kritik bir süreçtir. 1053-1102 yılları arasındaki geçen bu olay kitaptaki sıra şu şekildedir;

- “Müellifin mukaddimesi. (s.97)
- LXXVII. Süryanîlerin bir İncili, Grekler tarafından üç defa ateşe atılır, fakat yanmaz. (s.98-99)
- LXXVIII. Bergri'nin Sultan Tuğrul tarafından zaptı. Sultanın, Malazkirt önünde muvaffakiyetsizliğe uğraması (s.100-103)
- LXXIX. İmparator Monomah'ın ölümü. Bunun baldızı Teodora'nın ona halef olması (s.103-106)
- LXXX. İmparator Kostantin Düka (s.106)
- LXXXI. Katolikos Bedros'un ölümü. Malatya'nın, Türkler tarafından zaptı (s.107-109)
- LXXXII. Kırmızı kar (s.109-110)
- LXXXIII. Umumî kıtlık ve açlık (s.110)
- LXXXIV. Sivas şehrinin Türkler tarafından zaptı (s.110-112)

- LXXXV. İmparator Kostantin Düka'nın, Ermenileri dinî tazyik altına alması (s.112-113)
- LXXXVI. Türkler, Bağın bölgesine taarruz ederler. İmparator, Frankopol (Norman Herve)yi onlara karşı sevkeder (s.113-117)
- LXXXVII. Ehnug'un, Kürdlere karşı yaptığı sefer. Herve, Türkleri Garin'in yakınında mağlûp eder (s.117)
- LXXXVIII. Tuğrul'un kardeşi Sultan Alp-Arslan, Ağuvan, Gürcü ve Ermeni memleketlerini istilâ eder. Kars kralı Gagik, ülkesini İmparator Kostantin Düka'ya terk eder (s.118-122)
- LXXXIX. Uzların, Greklere karşı yaptıkları harp. Katolikos Khaçik'in ölümü (s.122-124)
- XC. Prens Grigor Magistros'un oğlu Grigor Vahram, Khaçik'e halef olarak katolikosluk tahtına çıkar (s.124-125)
- XCI. Türk generali Salar Khorasan'ın, Mezopotamya'ya sefere çıkması (s.125-127)
- XCII. Bu aynı şefin, Urfa eyâletine yaptığı ikinci ve üçüncü sefer (s.127)
- XCIII. İmparator Düka ile İstanbul patriğinin Ermenilere karşı çıkardıkları mücadele. Ani kralı Gagik İstanbul'a gider. Bu prensin, Ermenilerle Greklerin arasında zuhur eden mezheb anlaşmazlıklarına dair söylediği nutuk (s.128-131)
- XCIV. Gagik'in, Kayseri metropoliti Markus'u ziyarete gitmesi. O, bu ruhanînin evini yağma eder, kendisini de öldürür (s.131-133)
- XCV. Bizu manastırında vukubulan mucize (s.133)
- XCVI. Kuyruklu yıldız. Oşin ve Gümüştekin adlı emirlerin yaptığı sefer (s.133-136)
- XCVII. İmparator Kostantin Düka'nın ölümü (s.136)
- XCVIII. Romen Diojen'in tahta çıkması (s.136-137)
- XCIX. Grigor Vahram, katolikosluk tahtını terk eder. Bunun divan kâtibi olan Georg, katolikos olur (s.137)
- C. İmparator Romen Diojen'in Membic'e karşı yaptığı sefer (s.137)
- CI. Alpaslan'ın akrabası olan emîr Gıdriç'in onu terk etmesi (s.137-138)
- CII. Alpaslan, Mezopotamya'yı istilâ eder. Onun, Urfa muhasarasını kaldırmağa mecbur kalması (138-140)

- CIII. İmparator Romen Diojen'in, Alpaslan'a karşı yaptığı talihsiz sefer (s.140-144)
- CIV. Alpaslan'ın öldürülmesi. Oğlu Melikşah ona halef olur (s.144-146)
- CV. Katolikos Grigor Vahram ile Georg arasında zuhur eden rekabet (s.146-147)
- CVI. Filartos (Philarete Brachamius)un gaddar hâkimiyeti (s.147-149)
- CVII. Sasun prensi olan Tornig'in ölümü. Katolikos Sargis. (s.149-150)
- CVIII. Grigor Vahram 'm Bizans'a yaptığı seyahat. O, oradan Roma'ya geçer ve Mısır'a dönüp orada yerleşir (s.151)
- CIX. Kostantin Düka'nın oğlu imparator Mişel Parapinace (s.151-152)
- CX. Nicephore Botaniate, Mişel'in dul karısı olan imparatoriçe ile evlenir ve tahta çıkar (s.152)
- CXI. Grigor Magistros'un oğlu olup Antakya dükü olan Vasak'ın, iki "hastaire" tarafından öldürülmesi (s.152-153)
- CXII. Ermeni prensi Epikht'in, kendi günah çıkaran papazı olan bir Grek rahibi tarafından boğdurulup öldürülmesi (s.153-154)
- CXIII. Nicephore Botaniate'm tahttan feragat etmesi (s.154)
- CXIV. Nicephore Melissene, tacı elde eder (s.154)
- CXV. Katolikos Sargis'in ölümü (s.154-155)
- CXVI. Abukap'ın oğlu Vasil, Urfa'yı zapteder (s.155)
- CXVII. Aleksi Kommen'in tahta çıkması (s.155)
- CXVIII. Kilikya'da zuhur eden şiddetli açlık (s.155-156)
- CXIX. Ani kralı Gagik'in, Mandale oğlu üç kardeş tarafından tutulup öldürülmesi (s.156-158)
- CXX. Şirak başpiskoposu Vasil, Ermeni katolikosu seçilir (s.159)
- CXXI. İran emîri Khosrov'un, Urfa topraklarına yaptığı akın (s.159-160)
- CXXII. Abukap'ın oğlu Vasil'in ölümü. Urfa halkı, Bagrat'ın oğlu Sımbat'a teslim olur. Çok geçmeden Filartos Urfa'yı zapteder (s.160-161)
- CXXIII. Kutulmuş'un (Kutalmış) oğlu Süleyman, Antakya'yı ele geçirir (s.161-163)
- CXXIV. Karaphlı Hagop Vardapet'in ölümü (s.163)
- CXXV. Kureyş oğlu Şeref ed-dola (Şerefüddevle), Antakya'ya Süleyma'na taarruz eder, fakat yenilir ve öldürülür. Boğos'un, Filartos tarafından katolikos tâyin edilmesi (s.163-165)

- CXXVI. Ermeni katolikosluğunun bölünmesi (s.165-168)
- CXXVII. Alpaslan'ın oğlu sultan Tutuş, Süleyman'a karşı yürüyüp Antakya'yı onun elinden alır (s.168-170)
- CXXVIII. Filartos, Melikşah'm yanma gidip hristiyanlığı inkâr eder (s.170-171)
- CXXIX. Melikşah'ın Suriye'ye yaptığı sefer (s.171-172)
- CXXX. Urfa, emîr Buzan'ın eline geçer (s.173)
- CXXXI. Buzan, Gantsag (Gence) şehrini muhasara ve zapt eder (s.174)
- CXXXII. İmparator Aleks'in Peçeneklere karşı kazandığı zafer (s.174-175)
- CXXXIII. İmparatorun annesini dahi kazanmış olan bir Grek rahibi tarafından İstanbul'da yayılan Rafizilik (s.175)
- CXXXIV. Katolikos Vasil'in Melikşah'ın nezdine gitmesi (s.176-177)
- CXXXV. Zelzele (s.177)
- CXXXVI. Veba salgını (s.177)
- CXXXVII. Varak Haç'ı ile Meryem Ana tasviri'nin Urfa'ya nakli (s.177)
- CXXXVIII. Buzan'ın, İznik'e karşı yaptığı sefer (s.178)
- CXXXIX. Melikşah'ın ölümü (s.178-179)
- CXL. Katolikos Boğos'un ölümü (s.180)
- CXLI. Katolikos Georg'un ölümü (s.180)
- CXLII. Tutuş, İran sultanı Berkıaruk'a karşı vaziyet alır (s.180)
- CXLIII. Arapların Nüseybin'e yaptıkları sefer. Onların, Tutuş'a mağlûp olmaları ve esir edilen hükümdarları İbrahim'in, bir ok darbesiyle öldürülmesi (s.180-181)
- CXLIV. Barkıaruk'un amcası olan İsmail'in ölümü (s.181-182)
- CXLV. Tutuş, Halep ve Urfa'yı zaptettikten sonra İran'a doğru Berkıaruk'a karşı yürür. Tutuş'un yenilip öldürülmesi (s.182-184)
- CXLVI. Artuk'un oğlu Sukman (Sökmen) ile Balduk, Urfa'yı ele geçirmeğe teşebbüs ederler (s.185-186)
- CXLVII. Küropalat Toros, Urfa'yı sultan Alfilag'a teslim eder, fakat çok geçmeden bu şehri tekrar zapteder (s.186)
- CXLVIII. Katolikos Toros'un ölümü (s.186)
- CXLIX. Sultan Kılıç Arslan Malatya'yı kuşatır, fakat çekilmeğe mecbur kalır (s.187)
- CL. Haçlıların Şarka doğru hareket etmeleri (s.187-190)

- CLI. Onların, Antakya'nın önüne gelmeleri (s.190-193)
- CLII. Kuyruklu yıldız (s.193)
- CLIII. Bir Gök alâmeti (s.193)
- CLIV. Kont Baudouin de Boulogne Urfa'yı eline geçirir (193-195)
- CLV. Berkiaruk'un generali olan Kerboğa (Kürboğa), Haçlılara karşı muharebe etmek üzere yürür. Haçlılar galip gelerek Antakya'ya girerler (s.196-198)
- CLVI. İkinci bir gök alâmeti (s.198)
- CLVII. Ay tutulması. Kudüs, Haçlıların eline düşer (s.198-199)
- CLVIII. Mısırlılar, Haçlılara karşı yürür, fakat tard edilirler (s.200)
- CLIX. Küropalat Grigor'un ölümü (s.200-201)
- CLX. Kont Saint-Gilles'in, Frank memleketine dönmesi (s.201)
- CLXI. Ruben'in oğlu olan Ermeni prensi Kostantin'in ölümü (s.201)
- CLXII. Üçüncü bir gök alâmetinin zuhuru (s.202)
- CLXIII. Mezopotamya'da hüküm süren şiddetli bir kıtlık (s.202)
- CLXIV. Bolluğun her yere tekrar iadesi (s.202-203)
- CLXV. Godefroy ve Bouillon'un ölümü (s.203)
- CLXVI. Boemond, Maraş şehrini zapteder (s.204)
- CLXVII. Kapadokya emiri Danişmend, Boemond'un ve Richard du Principat'yı yenip esir eder (s.204-206)
- CLXVIII. Sürüş şehrini zaptetmiş olan emîr Sukman, Baudouin du Bourg tarafından oradan tard edilir (s.206-207)
- CLXIX. Bir gök alâmetinin dördüncü defa olarak zuhur etmesi (s.207)
- CLXX. Kudüs'de mukaddes Kabrin ışığına dair vuku bulan mucize (s.207-208)"

4.2.3. 1102-1136 Yılları Arasındaki Olaylar

Yaşadığı devrin olaylarını yapmış olduğu gözlem ve tespitlerle anlatmıştır. Haçlı Seferleri ve Orta Doğu'daki yerel yönetimler arasındaki karmaşık güç ilişkilerini detaylı bir kronoloji üzerinden aktarmaktadır. Bu dönemde Kont Saint-Gilles, Kılıç Arslan, kral Baudouin, Tancrete ve Vasil gibi aktörler hem birbirleriyle hem de Danişmendliler, Artuklular ve Mısır orduları gibi Müslüman güçlerle çatışmalara girmiştir. Özellikle Urfa, Kharan, Halep, Ani, Sivas ve Kudüs çevresinde gerçekleşen kuşatma, muharebe ve seferleri belgelemektedir. Önemli olaylar arasında Haçlı liderlerin ele geçirme ve yağma faaliyetleri, Türk ve Arap güçleriyle olan savaşlar, bölgesel

emirliklerin yönetim değişiklikleri, önemli şahsiyetlerin ölümü ve doğal afetler (sel, kırmızı kar, zelzele) yer almaktadır. Ayrıca Katolikoslar ve Ermeni rahiplerin ölüm ve görev değişimleri, Hristiyan ve Ermeni toplumları üzerindeki etkiler açısından vurgulanmaktadır. Bölgesel iktidar mücadelelerinin Haçlı Seferleri bağlamında nasıl şekillendiğini, Müslüman ve Hristiyan güçlerin stratejik ittifak ve çatışmalarını, ayrıca siyasi boşluk ve lider ölümleri sonrası değişen güç dengelerini akademik bir perspektifle sunmaktadır. Böylece, dönemsel tarihsel olayların hem askeri hem de sosyo-politik boyutları kronolojik bir çerçevede gözler önüne serilmektedir. 1102-1136 yılları arasındaki geçen bu olay kitaptaki sıra şu şekildedir;

- “CLXXI. Müellifin mukaddimesi (s.211-214)
- CLXXII. Kont Saint-Gilles, Kılıç Arslan tarafından yenilip firara mecbur kılınır. İmparator Aleks’in Haçlılara yaptığı ihanet (s.214-218)
- CLXXIII. Kılıç Arslan, Poitou kontunun ordusunu imha eder (s.218-219)
- CLXXIV. Mısırlılar, Kudüs’e karşı yürüyüp kral Baudouin’i mağlûp ederler (s.219)
- CLXXV. Paskalya gününün tâyinine dair anlaşmazlık. Katolikos Grigor Vahram’ın, bu meseleye dair Ermenilere yazmış olduğu mektup (s.219)
- CLXXVI. Kral Baudouin’ın, bir Habeş tarafından ağır surette yaralanması (s.219-220)
- CLXXVII. Urfa’da su baskını (s.220-221)
- CLXXVIII. Ermeni prensi Goğ-Vasil, kont Boemond’u Danişmendlilerden satın alır (s.221-222)
- CLXXIX. Urfa kontunun, Mardin mintakasında, Türklere karşı yaptığı sefer (s.222)
- CLXXX. Katolikos Vasil (Bazil), Ani’den Urfa’ya gelir (s.222)
- CLXXXI. Ağuvan katolikosu İstapanos (Etienne)in ölümü. Buna, kardeşi halef olur, fakat sonra bu makamdan tard edilir (s.223)
- CLXXXII. Josselin ile Urfa kontu Baudouin, Sukman ve Çekermiş (Çökermiş) tarafından esir edilirler. Boemond’un Avrupa’ya dönüşü (s.223-225)
- CLXXXIII. Danişmend’in ölümü (s.225)
- CLXXXIV. Artuk oğlu Sukman’ın ölümü (s.225)
- CLXXXV. Sultan Berkyaruk’un ölümü (s.225-226)
- CLXXXVI. Prensler prensi Tatul, Maraş’ı Josselin’e terk eder (s.226)

- CLXXXVII. Katolikos Grigor Vahram'ın ölümü (s.226-227)
- CLXXXVIII. Rahip Markos'un ölümü (s.227)
- CLXXXIX. Richard, Urfa yakınında, Çekermiş'e mağlûp olur (s.227-228)
- CXC. Kont Saint-Gilles'in ölümü (s.228-229)
- CXCI. Franklar tarafından tazyik edilen Elbistan halkı, onları kılıçtan geçirir (s.229-230)
- CXCII. Urfa'nın Ayasofya kilisesi kısmen yıkılır (s.230)
- CXCIII. Cenubugarbî tarafında görünen bir kuyruklu yıldız. Araplar, Haleb'e karşı yürümek üzere toplanır (s.230)
- CXCIV. Çekermiş'in ölümü (s.231)
- CXCV. Kılıç Arslan'ın, Urfa ve Kharan'a karşı yaptığı sefer (s.231)
- CXCVI. Kılıç Arslan'ın ölümü (s.231)
- CXCVII. İranlılar Anazarbe topraklarına akın yapar. Onların, Berdus'da Goğ-Vasil'e mağlûp olmaları (s.232)
- CXCVIII. İranlılar Goğ-Vasil'e karşı yürürler, fakat tekrar hezimete uğrarlar (s.232-233)
- CXCIX. Tancrete, Urfa kontu Baudouin'ı ve onun müttefiki olan emîr Cavali'yi mağlûp eder. Baudouin du Bourg'un ve Josselin'in Urfa halkına karşı gösterdikleri merhametsizlik (s.234-236)
- CC. Şiddetli bir kış. Kırmızı kar (s.236)
- CCI. Araplarla Türkler arasında Hauran'da vukubulan harp (s.236)
- CCII. Baudouin ile Josselin'in, Kharan'a karşı giriştikleri teşebbüs (s.236-237)
- CCIII. Trabulus'un Haçlılar tarafından zaptı (s.237)
- CCIV. Mevdud, Urfa'yı muhasara eder. Tancrede, Athareb'i zapt eder (s.237-241)
- CCV. Türkler, Anazarbe topraklarına taarruz eder. Vaspuragan gölüne bir yıldırım düşer (s.241-242)
- CCVI. Mevdud'un, Mezopotamya ve Suriye hristiyanlarına karşı yaptığı yeni bir seferi. Sukman el-Kutbî'nin ölümü (s.242-243)
- CCVII. Toros, Mandale oğullarını işkenceye maruz bırakmakla kral Gagik'in öcünü alır ve onların kalelerini zapteder (s.244-245)
- CCVIII. Mevdud tekrar Urfa'ya karşı yürür (s.246-247)
- CCIX. Tancrede'in, Goğ-Vasil'le bozuşması (s.247)

- CCX. Goğ-Vasil'in ölümü. Prens Vasil-Dığa, ona halef seçilir (s.248-249)
- CCXI. Tancrede'in zehirlenmek suretiyle vukubulan ölümü (s.248-249)
- CCXII. Mevdud, Kharan'a karşı yürür. Franklar, Urfa'nın Ermeni ahalisini tard ederler (s.249-250)
- CCXIII. Taberiye yakınında, Türklerle Frankların arasında vukubulan muharebe. Mevdud'un Dımışk'ta öldürülmesi (s.250-252)
- CCXIV. Katolikos Vasil (Bazil)in ölümü (s.252-253)
- CCXV. Grigor III.'nun katolikosluk tahtına çıkması (s.253)
- CCXVI. el-Pursuki'nin, Urfa'ya karşı yaptığı sefer (s.253-254)
- CCXVII. Zelzele (s.254-256)
- CCXVIII. Meğrik tesmiye edilen Ermeni rahibin ölümü (s.256)
- CCXIX. Amid camiinin yanması (s.257)
- CCXX. Pursuk b. Pursuk'un, Urfa kontu Baudouin du Bourg'a mağlûp olması (s.257-258)
- CCXXI. Aynı Baudouin'ın, Vasil-Dığa'ya karşı yaptığı harp (s.258)
- CCXXII. Baudouin, Raban kalesini muhasara eder (s.258)
- CCXXIII. Baudouin, Vasil-Dığa'nın ülkelerini yağma eder (s.259)
- CCXXIV. O, diğer birçok Ermeni şeflerine karşı aynı muamelede bulunur (s.259-261)
- CCXXV. O, Baudouin de Boulogne'ya halef olarak Kudüs tahtına çıkar (s.261-262)
- CCXXVI. Sultan Tapar'ın ve halife Mustazır-billah'ın ölümleri (s.262-263)
- CCXXVII. Antakya kontu Roger ve Ermeni prensi Leon I. Azaz'ı zaptederler (s.263-264)
- CCXXVIII. İlgazi, Hristiyanlara karşı yürür. Athareb muharebesi ve Roger'in öldürülmesi, imparator Alexis'in ölümü ve oğlu Jan'ın tahta çıkması (s.264-266)
- CCXXIX. Kral Baudouin, Telbaşer'i ve Urfa'yı Josselin'e terk eder (s.266)
- CCXXX. İlgazi tekrar Mezopotamya ve kuzey Suriye Hristiyanlarına karşı yürür (s.267-268)
- CCXXXI. Gence emîri Gazi, Gürcülere taarruz eder ve onlara mağlûp olur (s.268-269)
- CCXXXII. Melik-Tuğrul, İlgazi ve Dubais'in, Gürcüstan kralı Davit II.'ye karşı yaptıkları ittifak. Onların mağlûp olmaları (s.269-270)

- CCXXXIII. Bağdad'ın büyük Türk camiinin yanması (s.271)
- CCXXXIV. Jossel'in ve Waleran, emîr Balak tarafından esir edilir. İlgazi'nin ölümü (s.271-272)
- CCXXXV. Kral Baudouin Balak'ın eline düşer (s.272-273)
- CCXXXVI. Balak'ın esirlerinin hapsedilmiş olduğu Harput kalesine karşı, bazı Ermenilerin yaptıkları baskın hareketi (s.273-274)
- CCXXXVII. Kuşlar arasında zuhur eden harp (s.275)
- CCXXXVIII. Ermeni rahibi Boğos'un ölümü (s.275)
- CCXXXIX. Gürcüstan kralı Davit II. İranlıları kılıçtan geçirir (s.275-276)
- CCXL. Balak, Membic şehrini kuşatır. Balak'ın ölümü (s.277-278)
- CCXLI. Kudüs kralı esaretten kurtulur (s.278-279)
- CCXLII. Gargar kalesinin Türklerin elinden alınması (s.279)
- CCXLIII. Gürcüstan kralı Davit II. Ani'yi zapteder (s.279-280)
- CCXLIV. Sur'un Haçlılar tarafından zapt edilmesi (s.280)
- CCXLV. Kral Baudouin ve Josselin, Haleb'i muhasara ederler (s.281)
- CCXLVI. Sivas emîri Gazi, Malatya'yı zapteder (s.282)
- CCXLVII. Frankların, Azaz'ın yakınında, el-Pursuki ve Tuğtekin'e karşı kazandıkları zafer. el-Pursuki'nin ölümü (s.282-284)
- CCXLVIII. İbrahim'in ve Sukman'ın oğlu Davud'un, Gürcüstan'a karşı yaptıkları sefer (s.284-285)
- CCXLIX. Kral Davit II.'nin ölümü. Oğlu Dimitri'nin halef olması (s.285)
- CCL. Genç Boemond'un Filistin'e gelmesi (s.285-286)
- CCLI. Ermeni rahibi Guros'un ölümü (s.286)
- CCLII. Zengi, Josselin'in tavassutiyle Boemond ile anlaşmaya teşebbüs eder. Sultan Mahmud'un ölümü ve kardeşi Melik-Tuğrul'un ona halef olması (s.286-287)
- CCLIII. Kapadokya emîri Muhammed'in Kilikya'ya yaptığı akın (s.287-290)"

4.2.4. Papaz Grigor'un Zeyl'i 1137-1163 Yılları Arasındaki Olaylar

XII. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz ve Anadolu'da, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Selçuklu sultanları ve Haçlı liderler arasında yoğun bir diplomasi ve askeri faaliyet dönemi yaşanmıştır. Manuel'in Kilikya ve Suriye seferleri ile Antakya'ya girişleri,

bölgesel güç dengelerini etkilemiş; Kudüs Kralı Foulques ve sultan Melik-Muhammed'in ölümü, siyasi boşluklar yaratmıştır. Urfa ve çevresinde Zengî, Josselin ve Nureddin arasında sık tekrarlanan şehir ele geçirme mücadeleleri ve Maraş kontu Baudouin ile Raymond de Poitiers'in muharebelerde ölümü, bölgedeki Haçlı-Selçuklu çatışmalarının şiddetini göstermektedir. Selçuklu sultanı Mesud'un Malatya ve çevresini kontrol altına alması, hayvan hastalıkları ve doğal afetler (kar, zelzele) gibi unsurlar, askeri operasyonları doğrudan etkilemiştir. Kılıç Arslan'ın sulhperver tutumu ve babasının ölümünden sonra halef olması, bölgesel istikrarı yeniden şekillendirmiştir. Nureddin'in Dımışk ve Ayıntab'ı ele geçirmesi ile Kudüs Kralı ve Antakya prensi ile ittifakları, Doğu'daki siyasi haritanın yeniden çizilmesine yol açmıştır. Bizans ve Haçlı liderleri, Toros ve Renaud de Châtillon gibi yerel aktörlerle diplomatik temaslar kurarak, toprak iadesi ve mütareke anlaşmaları yapmışlardır. Gürcü kralı Giorgi III'ün Ani ve Dvin'i ele geçirmesi, bölgesel güç mücadelelerinin sadece Selçuklu-Haçlı ekseninde sınırlı kalmadığını göstermektedir. Genel olarak, bu dönem, çok aktörlü diplomasi, askeri seferler ve doğal afetlerin bir arada bölgesel dinamikleri belirlediği bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu dönemdeki olaylar şu şekilde verilmiştir;

- “CCLIV. İmparator Manuel'in, Kilikya ve Suriye'ye yaptığı Sefer (s.293-294)
- CCLVI. imparator Manuel'in, Kudüs kralı Foulques'un ve sultan Melik-Muhammed'in ölümleri. Gökyüzünde, ışıklı bir sütun şeklinde beliren alâmet (s.296-297)
- CCLVII. Urfa'nın Zengi tarafından zaptı. Zengi'nin, Cabar kalesi önünde öldürülmesi (s.297-299)
- CCLVIII. Josselin, Urfa'yı ele geçirir. Birkaç gün sonra Nureddin bu şehri tekrar zapteder. Maraş kontu Baudouin'ın öldürülmesi (s.299-300)
- CCLIX. Raymond de Poitiers, Nureddin'e karşı yapılan muharebede telef olur. Konya, sultanı Mesud, Malatya'yı zapteder. Josselin esir edilip Haleb'e götürülür (s.300-302)
- CCLX. Şiddetli bora. Garmir-Vank manastırının haçı ateş gibi parlar (s.302-303)
- CCLXI. Keysun ve Behesni, Mesud'a teslim edilir (s.303-304)
- CCLXII. Kırmızı ve külle karışık kar yağması (s.304)

- CCLXIII. Telbaşer şehri, Nureddin'e tâbi olur. Toros, gizlice İstanbul'dan Kilikya'ya gelir. Onun, Tarsus ve Misis valisi Anironik Kommen'e karşı kazandığı ilk muvaffakiyet (s.304-307)
- CCLXIV. İmparator, sultan Mesud'u Ermenilere karşı tahrik eder. Sultanın, Ermenilerle yaptığı barış (s.307-308)
- CCLXV. Sultan Mesud, Greklerin yaptığı tahrikle Ermenilere karşı yürür. Sultan, ordusunda zuhur eden hayvan hastalığından dolayı ricata mecbur kalır (s.308-311)
- CCLXVI. Mesud'un oğlu Kılıç Arslan'ın, Ermenilere karşı gösterdiği sulhperverlik (s.311-312)
- CCLXVII. Kılıç Arslan'ın, babasına halef ılması. Mesud'un ölümü. Zelzele (s.312-316)
- CCLXVIII. Leon'un oğlu Ermeni prensi Stefane'nin Behesni'ye karşı yaptığı teşebbüs (s.316-318)
- CCLXIX. Nureddin'in hastalığı (s.318-319)
- CCLXX. Kudüs kralı Baudouin III. (s.320)
- CCLXXI. Nureddin Dımışk'ı zapteder (s.320-321)
- CCLXXII. Nureddin'in, Kudüs kralı ve Antakya prensi ile aktettiği ittifak. Nureddin, Ayıntab'ı ele geçirir (s.321-322)
- CCLXXIII. Baudouin III. İmparator Mannuel'in bir akrabası ile evlenir. Manuel'in Suriye'ye yaptığı sefer (s.322-323)
- CCLXXIV. Renaud de Châtillon ve Ermeni prensi Toros, Kıbrıs'a yapmış oldukları baskından dolayı öfkeli bulunan Manuel ile barışır (s.323-324)
- CCLXXV. İmparator ile Kudüs kralı ve Antakya prensi, Nureddin'e karşı bir taarruz plânı hazırlar. İmparator, Toros'un elinden almış olduğu toprakları iade eder (s.324-326)
- CCLXXVI. Manuel'in aniden İstanbul'a dönmesi (s.326-327)
- CCLXXVII. Nureddin, Kudüs kralı ile dört aylık bir mütareke akteder. Nureddin hâkimiyetini genişletir (s.329)
- CCLXXVIII. İki senelik yeni bir mütareke. Kılıç Arslan, Yakupaslan'la sulh akteder (s.329)
- CCLXXIX. Ahlat emîri Şah-Armen Miran, kaynatasını Gürcülere karşı sevk eder. Bunun mağlûp olması (s.329-330)

- CCLXXX. Gürcüstan kralı Giorgi III. Ani'yi zapteder (s.331-332)
- CCLXXXI. Renaud de Châtillon'un, Dzovk mıntakasına yaptığı akın. Bunun, müslümanların eline düşmesi. Nureddin, Harem kalesini zapteder (s.332-334)
- CCLXXXII. Sultan Kılıç Arslan'ın İstanbul'a yaptığı seyahat. Ermeni rahibi Vasil'in ölümü (s.334-335)
- CCLXXXIII. Prens Stefane, Greklerin eline düşüp öldürülür (s.335)
- CCLXXXIV. Gürcü kralı Gorgi, Dovin'i zapteder" (s.335)

4.2.5. Urfalı Mateos'a Göre I. Haçlı Seferi

Urfalı Mateos'un birinci elden edindiği bilgiler arasında, yaşanan olayların tanıklarından aktarılan rivayetler de önemli bir yer tutmaktadır. Urfalı Mateos,

“Yazıya dökkebilmek için uzun süren bir çaba ve ciddi bir çalışma içerisine girdim. Yüz asra ait metinleri yıllarca okuduk ve ayrıntılı biçimde inceledik. Bütün gayretimi toplayarak vesikaları bir araya getirdim, bahsi geçen üç milletle birlikte, patrikler, farklı etnik topluluklar ve hükümdarlar üzerine de yazdım. Naklettiğim olaylara, çok kez tanıklık eden babalarımızın döneminde gerçekleşmiş ve bugünkü kaderimizin miladı olmuştur. Benim gerçek fikrimi ve amacımı bu dönemin olaylarını sekiz sene boyunca dikkatle inceledim ve tüm bu hadiseleri, zamanla unutulmalarının önüne geçmek amacıyla kayıt altına almak ve gün yüzüne çıkarmak istedim” demiştir (Mateos, 2000: 169).

Bizans İmparatorluğu, Ermenilerin yaşadığı toprakları egemenliği altına almakla kalmamış; aynı zamanda Urfalı Mateos'un aktardığı üzere, “*Ermeni milletinin önde gelenlerini ev ve eyaletlerinden zorla uzaklaştırmıştır.*” 1047-1048 yıllarında Selçuklu veliahdı Hasan, Van Gölü civarında akınlara başlamış; Azerbaycan genel valisi İbrahim Yınal ve Kutalmış komutasındaki Selçuklu kuvvetleri, 1048 Eylül'ünde Pasin Ovası'nda Bizans ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Bu gelişmeler üzerine Bizans İmparatoru Romanos IV Diogenes (1068-1071), Peçenek, Oğuz, Norman, Frank, Ermeni, Slav, Bulgar, Alman, Hazar ve Gürcü unsurlarından oluşan karma bir ordu toplamış; ancak bu ordunun disiplin eksikliği ve koordinasyon yetersizliği Selçuklulara karşı etkili bir direnişi engellemiştir. Nihayet, 26 Ağustos 1071'de Malazgirt Meydan Muharebesi'nde Sultan Alparslan komutasındaki Selçuklu ordusu Bizans kuvvetlerine ağır bir yenilgi yaşatmış; imparator esir alınmış, ardından da onurlu bir törenle serbest bırakılmıştır (Mateos, 2000: 163-164).

Malazgirt Savaşı'nın gerçekleştiği dönem, Bizans İmparatorluğu'nun hem askerî hem de siyasî açıdan kendinden en emin olduğu bir zaman dilimidir. IV. Romanos Diogenes'in 1068 yılında başlattığı doğu seferi başarısızlıkla sonuçlanınca, Selçuklu tehdidini bertaraf etmek amacıyla 1070 yılında yeniden sefere çıkmıştır. Bu sırada Sultan Alparslan, Mısır'a yönelik sefer hazırlıkları içindeyken Bizans ordusunun yaklaşmakta olduğunu öğrenmiş ve yönünü Anadolu'ya çevirerek Malazgirt'e ulaşmıştır. Savaştan kısa bir süre sonra Türkler, Orta Anadolu'ya ve hatta Ege kıyılarına kadar ilerlemişlerdir (Mateos, 2000: 263).

H. 544 (26 Şubat 1095- 25 Şubat 1096) yılında Artuk'un oğlu Sukman ve Emir Gazi'nin oğlu Samosat emiri Balduk, atlı askerlerle beraber hasat zamanında Urfa'ya karşı birlikte hareket ettiler. Urfa Senyörü Küropalat Toros, zeki bir adam olduğundan şehri her taraftan kuşatmaya başlamış ve atış düzeneği kurarak kalenin içten zarar görmesini sağlamışlardır (Mateos, 2000: 181).

H. 545 (26 Şubat 1096-27 Şubat 1097) yılında Kutalmış'ın oğlu Süleyman'ın oğlu olan Garp sultanı Kılıç Arslan, büyük bir orduyla beraber Melteni (Malatya) şehrine karşı harekete çıkmıştır. Sultan, haftalarca mücadelede etse de sonuç alamadan geri döndü (Mateos, 2000: 187). Bu esnada azis Ermeni katolikosu Nerses'in, Romalıların (Garplıların) seferi için yorum yapmış ve Ermenistan'ın reis ve prenslerine konuştuğu sözler duyulduğunu Urfalı Mateos da şöyle dile getirmiş; Aziz ve kerametkâr büyük Nerses'in, yıllar önce ölüm zamanında söylemiş ve bunların hayata geçtiğini gözlerimizle şahit olduk. Bu, peygamber Danyal'ın Babil'de gördüğünü sandığı aslında hayaldi. Peygamber, bu hayalinde gördüğü korkunç canavarın, her şeyi bölerek yediğini, kalanları ise ayaklarıyla ezdiğini söylemiştir (Mateos, 2000: 188-189).

Urfalı Mateos, Frankların harekete geçmesinden sonra Latinlerin önündeki kapıların açılmasını ilahî bir destek olarak yorumlamıştır. O, bu durumu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Allah, İranlılara karşı bunların vasıtasıyla harp etmek istedi. Tanrı, Peygamber Davud'un ‘Ey Allah'ım, niye uyuyorsun? Kalk ve bizi böyle yüzden düşürme!’ duasını işitti. Allah, ayyaşlığını üzerinden atmak isteyen kuvvetli bir adam gibi uykudan kalktı; düşmanlarını geri püskürttü ve onları sonsuz bir tahkire maruz bıraktı.”

Bu ifade Mateos'un Haçlı Seferleri'ni Hristiyanlar için ilahî bir müdahale ve Müslümanlar için ilahî bir ceza olarak yorumladığını göstermektedir (Mateos, 2000: 189-190).

Urfalı Mateos'a göre ama bu yıl içerisinde İtalya Afrika'ya kadar İspanya halkı ve en uzak yerlerde bulunan Franklar taarruza geçtiler. Onlar, küçük sürüler gibi ve deniz kumu kadar sonu bilinmeyen topluluklarla ilerlemeye başladığını söyler. Frank Prenslerin ise tüm kuvvet ve görkemiyle ordusunun komutası ellerinde olmasına rağmen Kudüs kentini Müslümanların hâkimiyetinden kurtarmak ve Allah'ın mezarını Arapların sahipliğinden almak üzere hristiyanlara destek için geldiler. Kral hanedanından soylu adamlar olan bu prensler, inançlı insanlar ahlaki ve güzel işler kazanmak için donatılmış insanların sülalesinden olup güçlü adam olan Gondofre ve kardeşinin imparator tacının ve Kudüs'ün tahribinde kullanılan kılıca sahip olduğunu söylemektedir (Mateos, 2000: 189-190).

Urfalı Mateos'un Frankların İstanbul'a gelişini şöyle anlatır; Cesur muharipler, gökteki yıldızlar kadar çok askerle beraber ilerliyorlardı. Onlarla piskoposlar, papazlar ve diyakoslar da vardı. Onlar, Roma imparatorluğunun en uzak memleketlerinden Ungar (Macar) memleketine geçtiler ve oradan da Grek imparatoru Aleks'in hakimiyetinde olan Bulgar memleketinden geçerek İstanbul'a ulaşmışlardır (Mateos, 2000, s. 191). Onların ilerlemesini haber alan Aleks, önlerine asker gönderdi. İki taraf arasında yapılan çarpışmada kayıplar yaşansa da Franklar, Grek askerlerinin firar etmesini sağlamışlardır. Aleks, mağlup olduğunu anlayınca geri çekilmek zorunda kaldı. Frankların tüm ordusu İstanbul'un kapısı önüne gelerek denizi aşmak istediklerini söylediler. İmparator Aleks, bütün Frank Prensleri ile anlaşma yapmak zorunda kalarak onlara hediyeler verdi. Anlaşma gereği eskiden Romalılara ait olan bütün eyaletleri İranlılarla Arapların elinden aldıktan sonra tekrar Greklere verilmesi yönünde İncil'le söz verilmiştir. Daha sonra imparatorun yardımıyla denizi geçerek İznik'e kadar ilerlediler (Mateos, 2000: 190).

Mateos İznik'in Müslümanların elinden alınışını şöyle anlatır;

“Franklar, İznik'e hücum ettikten kısa süre sonra şehri zapt edip tüm Müslüman halkı kılıçtan geçirmişlerdir. Bunun üzerine Müslümanlar, o esnada Malatya'yı zapt etmekte olan Sultan Kılıç Arslan'a haberi duyurmuşlar ve Sultan ordusunu yanına alarak Frankların üzerine yürümek için İznik'e yola çıktı. İki ordu karşı karşıya geldiğinde Müslüman kuvvetler, miğferlerin metalik yansımaları, zırhların çıkardığı sesler ve yayların gerilme gıcırıltıları arasında saflarını giderek sıklaştırdılar. Savaş alanı, çatışmaların oluşturduğu yoğun gürültüyle sarsılmakta; havada uçan

okların tiz sesi atların dengesini bozmaktaydı. En önde çarpışan savaşçılar, büyük bir cesaretle birbirlerine taarruz etmekte ve şiddetli mücadelelerde herhangi bir merhamet göstermeksizin düşmanlarını etkisiz hâle getirmekteydi. İlk günün çok kuvvetli geçmesi, sultanın Franklara karşı asker üstünlüğünden kaynaklıydı. Fakat Franklar, her ne kadar kendinden sayıca fazla olan orduya karşı galip gelmişlerdir. Birkaç gün sonra ordusunu tekrardan yenileyen Sultan, Frankların üzerine yürüdü, öncekinden daha şiddetli mağlubiyet yaşayarak İznik şehrini Franklar, Roma imparatoru Aleks'e verdi" (Mateos, 2000: 190-191).

Franklar, Bitinya ve Kapadokya hattını geçerek ve Toros dağının sarp kayalıklarına kadar ilerlediler. Onlar, Kilikya'ya varmak üzere bu dağın küçük yerlerinden yürüyerek Yeni Truva'ya yani Anavarza'ya oradan da Antakya kentine vardılar. Onlar orada bu büyük kuvvetle merkez kurdular ve askerler geniş araziye sahiplendiler. İran Emirleri, Franklara karşı hücumla geçtiler. Fakat Franklara karşı İran emirleri mağlup olmuşlardır. Bunun üzerine her taraftan gelen Müslümanlar, Şamlılar, bütün sahil şehirlerinde yaşayan Afrikalılar, Kudüslüler ve Mısır hudutlarında yaşayan halktan gelenler toplanıp Franklara karşı yürüdüler. Bunun üzerine Franklar ordusunu toparlayıp Müslümanların karşısına çıktılar. Burada kaçınılmaz son yaşanarak Müslümanlar katliama uğradılar. Diğer yandan Artuk'un oğlu emîr Sukman ile Dımyşk senyörü, Musul'dan Babilden Türk askeri toplayarak Frank ordusuna doğru yürüdüler. Halep yakınında şiddetli bir çarpışma yaşanarak Franklar, Müslüman askerlerini kaçırmaktan başka çare bırakmamış ve toplu olarak katletmişlerdir (Mateos, 2000: 191-192).

İran Selçuklu sultanlarının hizmetinde bulunan Kerboğa (Kürboğa), Franklara karşı savaşmak için ordusuyla Urfa'nın yakınına gelerek karargâhını kurdu ve şehre karşı hücum yapmaya başladı. Aynı yılda Horasan, şarktan harbe kadar yayılmış olan harekete katılmıştır. Bu büyük ordu, Franklara karşı yürüdü ve Antakya'nın önünde karargâh kurmuşlardır. Fakat Allah, Hristiyanların küçük ordusunun yok olmasına razı olmayıp İsrail oğullarına yapmış olduğu gibi, onları kendi himayesi altına aldı. Müslümanlar henüz uzaktayken şehrin ileri gelenlerinden birisi, geceleyin Boemond ile diğer Frank prenslerine adam gönderip kendi irsi hakları tanınmak şartıyla şehri kendilerine teslim edeceğini onlara bildirmiş, Franklardan yeminli teminat aldıktan sonra Antakya'yı, geceleyin gizlice Boemond'a teslim etmiştir. Ve Frank ordusu Antakya şehrine girmiş oldu. Sabah olduğunda Frankların şehre girdiğini gören Müslümanlar için artık çok geçti. Franklar katliama başlamışlardı. Daha öncesinde Ermenilerin elinden alınan bu şehir, hızlıca zapt edilmiş oldu. Birkaç gün sonra gelen İran ordusu, Frankları endişeye maruz bıraktı. Her taraftan sarılan Frankların, şehrin içindeki

yiyecekler bitince kıtlık yaşamaya başladı ve sıkıntıya düştüler. Franklar, şehri vermeye ve kendileri de geri çekilmeye karar verdiler. Fakat bu karardan Frankların caymış olmasını Urfalı Mateos şöyle anlatmıştır;

“Allah, onlara insaf etti. Resûl Bedros, gece vakti inançlı bir Franka görünüp, Hazreti İsa’yı, dinsiz Yahudilerin eliyle kaburgasından yaralamış olan mızrağı, kilisenin sol tarafında saklanmıştı. O, minberin önünde duruyor. Onu alıp muharebeye onunla çıkın, Hz. İsa, şeytanı yendiği gibi siz de onunla düşmanı yeneceksiniz.” demiştir. Bu hayal birkaç gece daha tekrar görünmüş ve S. Bedros kilisesine giderek içinde saklı olan o mızrak’ı bularak muharebeye devam edeceklerdir” söylemiştir (Mateos, 2000: 197).

Urfalı Mateos, Bizans’ın Ermeni krallığını yıkıp liderlerini sürgüne göndermesiyle ilgili olarak şu saptamada bulunur: “*Ermeni milleti, Grekler yüzünden büyük acılar çekti. Çünkü Grekler, Ermeni kumandanlarını yurtlarından çıkarıp götürmüş, Ermenistan krallık tahtını yıkmış ve askeri destek sağlayan surları kendi elleriyle yıktılar*” (Mateos, 2000: 111). Urfalı Mateos, uzun yıllar Bizans idaresinde kalan Ermenilere yapılan muameleleri şu şekilde tasvir eder: “*Romalılar Katogikos Haçik’i, inancı nedeniyle çeşitli işkencelere maruz bıraktılar; hatta onu ateşe verdiler ancak sağ salim kurtuldu.*” Ayrıca, “*993-994 yıllarında büyük bir Roma dükü, büyük bir orduyla Ermenilere saldırdı, Hristiyanları katletti ve esir aldı. Zehirli bir yılan misali her tarafa ölüm saçtı, böylece inançsız ulusların yerine geçti*” (Mateos, 2000: 164).

VII. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu, Bizans’ın denetiminden çıkarak önce Emevîlerin, daha sonra ise X. yüzyılın sonlarına kadar Abbasîlerin hâkimiyetine geçmiştir. X. yüzyıldan itibaren Bizans yeniden Anadolu’nun büyük kısmını egemenliği altına almıştır. II. Basileios, hükümdarlığının son yıllarında Kafkasya’da önemli faaliyetlerde bulunmuş; I. Gagik’in vefatının ardından ortaya çıkan karışıklıkları fırsat bilerek bölgeye müdahalede bulunmuştur. Bu süreçte Van çevresi Bizans topraklarına katılmış, Ani Krallığı ise İonnes Symbat’ın ölümüne kadar Ermenilerin elinde kalmış; onun ardından Bizans yönetimine dâhil olmuştur. Urfalı Mateos, bu dönemde Ermenilerin lider kadrosunun Bizans tarafından yerlerinden edildiğini şu şekilde ifade etmektedir: “*Ermeni milletin kumandanlarını kendi ev ve eyaletlerinden çıkartıp götürmüşlerdi*” (Mateos, 2000: 262).

Haçlı Seferlerinin başlamasından kısa bir süre sonra Ermeniler, bu yeni gelen Latin unsurlardan memnun olmadıklarını dile getirmeye başlamışlardır. Başlangıçta onlara

topraklarını açmalarına rağmen, zamanla Haçlıların uygulamalarından rahatsızlık duymuşlardır. Bu hoşnutsuzluk, Urfalı Mateos'un şu ifadelerinde açıkça görülmektedir: *“Onlar, memleketi harabeye çevirmiş ve ıssız bir hale getirmişlerdi. Ayak bastıkları topraklar verimsizleşmiş, diken dışında hiçbir şey yetişemez olmuştu. Dostlar arasındaki sevgi ve neşeyi ortadan kaldırmış, her yere ihaneti yaymışlardı”* (Mateos, 2000: 229).

Haçlıların Ermenilere yönelik izlediği sert ve baskıcı politikaları eleştiren Urfalı Mateos, bu durumu şu ifadelerle dile getirmektedir: *“Onlar, Ermenilerin mallarına ve hazinelerine ulaşmak için korkunç işkenceler uyguladılar. Böylece, sergiledikleri her türlü zalimce ve adaletsiz davranışlarla bu toprakları harabeye çevirdiler. Kötülükten başka bir düşünceleri olmayan bu insanlar, hiçbir zaman hayırlı bir işe yönelmemişlerdir”* (Mateos, 2000: 260-261).

Mateos bu durumu şöyle değerlendirmektedir:

“Ermeni milleti, öksüzlük, yalancı koruyucular ve korkak Greklerin sebep olduğu acılara maruz kalmıştır. Grekler, Ermeni komutanlarını yurtlarından alıp götürmüş, Ermenistan krallık tahtını devirmiş ve savunmanın temelini oluşturan surları kendi elleriyle yıkmışlardır. Grekler, düşman karşısında kaçmayı kahramanlık zannetmiş, kurt görünce kaçan kötü çobanlara benzemişlerdir. Ermeniye Kalesi'ni yıkmak için büyük bir azim göstermişler; Türklerin kazandığı zaferleri ise utanmadan kendilerine mal etmişlerdir. Müslüman Türkler, doğunun savunmasız kaldığını fark ettiklerinde kısa sürede İstanbul'un kapılarına dayanmış, Roma'nın tüm eyalet, liman ve adalarını işgal etmişlerdir. Ermeniye Greklerin elinden kurtulduğunda Ermeniler de onların zulmünden kurtulmuş oldu. Ancak Grekler bu kez mezhepsel baskılar uygulamaya başlamış, kilisede karışıklık çıkarmışlardır. Türklerle savaşmaktan kaçınan bu millet, gerçek Hristiyanların inancını saptırmak için yoğun çaba sarf etmiştir” (Mateos, 2000: 112).

Ermeniler, Haçlı Seferlerinin başlangıcından kısa bir süre sonra Haçlıların uygulamalarından şikayetçi olmuşlardır. Topraklarını açtıkları bu yabancıların davranışlarından rahatsızlık duymuşlardır. Urfalı Mateos'un ifadeleriyle: *“Onlar memleketi harabeye çevirmiş ve ıssızlığa terk etmişlerdi. Topraklar ayaklarının altında verimsizleşmiş, dikenden başka hiçbir şey yetişmiyordu. Dostluk ve neşe ortamını yok etmiş, her yerde ihanet tohumları ekmişlerdi”* (Mateos, 2000: 229).

Ermeni el yazmalarının sınırlı sayıda ve koleksiyonlarda bulunması nedeniyle kolofonların genel tarih çıkarımlarında yeterince sağlam bir temel sunmadığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Ermeni yazarların Haçlı Seferlerine ilişkin tutumlarının nispeten mesafeli ve az ilgili olması dikkat çekicidir. Urfalı Mateos, eserinde bu durumu İncil ve Ermeni geleneklerine dayandırarak yorumlamış; Frankların gelişini, Ermeni Patriği Büyük Nersēs'in ölüm anındaki kehaneti ve Daniel kitabındaki canavar kehanetleriyle ilişkilendirmiştir. Mateos'a göre, bu Frankların gelişi, Daniel'in öngördüğü kâfirlerin Kudüs'ü geri almasıyla bağlantılıdır (Mateos, 2000: 230).

Mateos'un dilindeki belirsizlikler, Daniel'in dördüncü canavarının, İsa'nın düşmanlarını yok eden Haçlıları mı yoksa sonradan ortadan kaldırılacak Müslüman hükümdarlığını mı temsil ettiğinin net olarak anlaşılmasını engellemektedir. Müslümanları dördüncü canavarla ilk eşleştiren Ermeni tarihçi, 660 yıl sonra doğuda ortaya çıkan bu yeni gücü kabul etmeye çalışan Sebēos olmuştur (Mateos, 2000: 231).

Roma İmparatorluğu'nun Ermenistan'a yaptığı yardımların hatırlatılması veya İznik Konsili öncesinde dahi, Hristiyan krallar arasında karşılıklı onaylanan Ermeni inanç ve uygulamalarının Ortodoksluğunu göstermek amacıyla askerî ve dini bağlamda referans verilmiştir. Mateos ve diğer Ermeni tarihçiler, Haçlıların gelişini “*Romalılar*” olarak isimlendirmiş; bu eski gelenekleri güncelleyerek Kilikya'da Konstantin ve Trdat'ın karşılaşma öyküsünü ayrıntılı şekilde işlemişlerdir. Aynı zamanda, sözde Methodius'un Kıyamet teması, yani Romalıların Deccal ve kıyamet kehanetleriyle tanışmasını hikâyeye dahil etmişlerdir (Mateos, 2000: 232).

H. 548 (25 Şubat 1099-24 Şubat 1100) yılında Frank ordusu, Kudüs'e karşı yürümeye başladı. Urfalı Mateos Ermeni katolikosu Nerses'in sözlerini şöyle aktarır; “*Kudüs, Frank halkının gayreti ile kurtarılmasına rağmen yeniden günahların kefareti olarak Müslümanlara verilecektir*” (Mateos, 2000: 197-198).

Franklar, Arga şehrine geldiğinde Müslümanlar taarruza geçmiş fakat mağlup olmuşlardır. Frank ordusu, bunun üzerine Kudüs'e devam etmiştir. Ermeni katolikosu Vahram, o sırada Kudüs'teydi ve Müslümanların onu öldürmek için fırsat kolladığı bilinmekteydi. Bu durumu Urfalı Mateos şöyle anlatır;

“Franklar, Allah Vahramı onların ellerinden kurtardı, Ağaçtan kuleler yapıp şehrin surlarına yakın yere yerleştirerek şehri zapt ettiler. Vespasien’in kılıcını çekip Müslümanların üzerine yürüdüler. Hz. İsa’nın kabri yakınındakiler kılıçtan geçirilip, kabir Müslümanların elinden alındı. Bu kılıcın Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesinden sonra Kudüs için üçüncü defa kullanılmış oldu.” diye aktarmıştır (Mateos, 2000: 199).

Urfalı Mateos aynı yıl içinde Mısır’dan Sgut ve Nubik’de Hint yakınlarından asker toplamıştır. Asker sayısını yeteri kadar topladıktan sonra Kudüs’e karşı yürüdü. Bunun haberini alan Franklar, karşı taarruza geçip saldırdılar. Franklar bu saldırı esnasında mağlup olup memleketlerine geri dönme korkusu yaşamışlardır. Mısır emiri Frankların gelişini görür görmez saldırı emrini vermiş ve saldırıyı başlatmıştır. Fakat Urfalı Mateos, *“Bu muharebeyi yapan Franklar değil, Kızıldeniz’de İsrail oğulları için Firavun’a karşı savaşan Allah’tır”* der. Franklar, karşılarına gelenlerin bir kısmını denizde boğdu, bazılarını kılıçtan geçirdi kalanları da fırar etmeleri için vermişlerdir. Franklar bu harbin bitmesi üzerine Kudüs’e dönerken yüklü miktarda ganimet elde etmiştir (Mateos, 2000: 200).

Urfalı Mateos, I. Konstantin için *“Birçok eyaletlere ve şehirlere hâkimdi ve cesareti sayesinde Toros dağının büyük bir kısmını İranlıların (Selçukluların) elinden almıştı. O, Aşot’un oğlu Gagik Bagrati’nin kumandanlarından biriydi”* ifadelerine yer vermiştir (Mateos, 2000: 201).

H. 549 (24 Şubat 1100-22 Şubat 1101) yılının başlamasından kısa süre sonra Frank dükü Godefroy, askerleriyle beraber okyanus kıyısındaki şehir olan Filip’e gitti. Fakat burada yediği yemekten zehirlenerek öldü. Bunun üzerine Kudüs, kardeşi Baudoin’e teslim edildi. Bu esnada Roma kumandanı olan Prensler Prensi Grek hükümdarı Aleks’in yönetimindeki Maraş’taydı. Frank prensleri bu şehri en başta Aleks’e verseler de sözlerinden dönmüşlerdir. Daha sonrasında Sivas’ın ve Rum kesimin hâkimi olan İranlı emir Danişman, ordusuyla birlikte Malatya’ya doğru yola çıktı. Danişman, Malatya yakınlarında Franklarla karşı karşıya geldi. Danişman’ın askerleri aniden Frankların askerlerinin üzerine saldırarak onları kılıçtan geçirdiler. Bu mağlubiyeti Urfalı Mateos şöyle anlatır; *“Frank askerleri, işledikleri günahların bedelini ödemişlerdir. Onlar, Allahın doğru kabul ettiği yolu bırakıp karşı gelerek günah yola sapmışlardır. Bundan dolayıdır ki Allah onları, İsrail oğullarına yaptığı gibi yapmış ve bu zaferden onları alıkoymuştur* (Mateos, 2000: 205-206).” Aynı yıl içerisinde cesur İranlı emir Artuk oğlu Sukman, büyük ordusuyla siruc şehrine akınlar düzenlemiştir.

Sıruc kontu Fuçer, Türklerin karşısına çıkmış fakat hazırlıksız yakalandıkları için mağlup olmuşlardır (Mateos, 2000: 159-160).

Selçuklu döneminde ise Urfalı Mateos, Ermenilere ve diğer gayrimüslim topluluklara yönelik daha hoşgörülü bir yönetim anlayışının benimsendiğini aktarır. 27 Şubat 1090 ile 26 Şubat 1091 tarihleri arasında, Ermeni Katogikosu Barseg, cihangir sultan Melikşah'ın huzuruna çıkarak, Hristiyanlara yönelik bazı baskıların ve kilise ile manastırlarda vergi taleplerinin olduğunu arz etmiştir. Sultan Melikşah, Barseg'i nazikçe karşılamış, arzularını yerine getirmiş ve kilise ile manastırları vergiden muaf tutan fermanlar vermiştir. Bu uygulama, Selçuklu Türklerinin Bizans'ın tersine gayrimüslim halkın dini ve sosyal haklarına saygı gösterdiğini ortaya koymaktadır (Mateos, 2000: 161).

Urfalı Mateos, Melikşah'ın vefatını anlatırken, tarihçi Vardon gibi müverrihlerin onu “*hepimizin babası*”, “*dünyanın hükümdarı*” ve “*Hristiyanlara karşı en merhametli sultan*” şeklinde tasvir etmelerini bu dönemde yaşanan köklü değişimin bir yansıması olarak değerlendirmektedir. Mateos, Türklerin eline geçen Antakya şehrini şu ifadelerle betimler:

“Çok kalabalık nüfuslu Antakya, korkak ve lanetli bir milletin eline böylece geçti. Kendilerini Roma mezhebinden saymalarına rağmen söz ve davranışlarıyla Müslümanlardan farklı değillerdi. Doğru inanca karşı küfürler savuruyor, aziz hayatını reddediyorlardı. Ermeni inancına karşı sürekli zulüm yapıyorlardı. Antakyalılar, sanki dil uzatan, başkalarının aleyhinde konuşan hastalıklı ve çaresiz kadınlar gibiydi. Öyle ki, şehirlerde yabancı gördükleri kişinin sakalını kesip kapı dışarı ediyorlardı” (Mateos, 2000: 162).

Urfa halkı, dönemin yöneticisi Toros'a karşı memnuniyetsizdi ve yönetiminden şikâyetçiydi. Toros ise Haçlılara güvenmeyerek durumu kötüye gidiyor olarak değerlendirmekteydi. Etrafındaki Türk güçleri arasında sıkışan Toros, çaresizce Haçlıların desteğini aramıştır (Mateos, 2000: 194).

Mateos, Urfa halkının şehirden çıkarılması sürecinde yaşanan dramatik olayları detaylandırarak şu şekilde aktarmaktadır: “*Urfa şehri büyük bir felaketle karşı karşıya kaldı. Franklar, halkı zorla evlerinden çıkardılar ve geride kalanların yakılmasını emrettiler. Şehirde yalnızca 80 kişi kalmıştı. O gün, Urfa için gerçek anlamda bir yıkım günüydü. Frankların yapmadığı kötülük kalmamıştı*” (Mateos, 2000: 250).

Mateos seferin son demlerini yaşıyan Haçlılar için; H. 550 (24 Şubat 1101-23 Şubat 1102) tarihinde Kudüs'te her zamankinden farklı bir olay gerçekleşti. Bu olay Hz. İsa'nın kabrinde sürekli yanan ışık, bir gün boyunca yanmadı. Bunun sebebine ise “*Franklar, sağ taraftaki doğru yolu bırakıp sol yola başvurmuş ve acı dolu kadeh içmişlerdir. Bunun sonuncunda Allah'ın günah çamuru içine girmişlerdir*” (Mateos, 2000: 207-208).

5. SONUÇ

Haçlı Seferleri, yalnızca dinî saiklerle açıklanamayacak kadar çok boyutlu ve karmaşık bir tarihsel süreci temsil etmektedir. XI. yüzyılın sonlarında başlayan ve yaklaşık iki yüzyıl süren bu seferler, Doğu ile Batı'nın, Hristiyanlık ile İslam dünyasının siyasal, toplumsal ve kültürel düzeyde doğrudan karşılaştığı bir dönemi işaret etmektedir. Seferlerin ardında yatan dinî motivasyonlar, Kudüs'ün üç semavî din açısından taşıdığı kutsiyet üzerinden meşrulaştırılmıştır. Ancak süreç içerisinde siyasi ittifaklar, mezhep mücadeleleri, ekonomik çıkarlar ve devletlerarası güç dengeleri de belirleyici rol oynamıştır.

Kudüs, Hristiyan dünyası için Hz. İsa'nın mezarına ev sahipliği yapması; Yahudiler için Süleyman Mabedi'nin bulunduğu yer olması; Müslümanlar için ise Hz. Muhammed'in Mirac'a yükseldiği mekân olarak büyük bir dinî anlam taşımıştır. 638 yılında Müslümanların şehri fethetmesiyle birlikte, gayrimüslim halk zımmî statüsü çerçevesinde vergilendirilmiş ancak dinî inançlarını koruyarak ibadet özgürlüklerini sürdürebilmiştir. Hristiyan hacıların Kudüs'e yönelik seyahatleri, genellikle güvenli biçimde gerçekleşmiş; Harun el-Reşid ile Charlemagne arasındaki diplomatik ilişkiler bu özgürlük ortamını desteklemiştir. Kudüs yolculuğu güzergâhında yer alan İstanbul ise kutsal emanetlerin burada toplanmasıyla birlikte Hristiyan hacıların uğrak noktalarından biri hâline gelmiştir.

Seferlerin doğuş koşulları yalnızca dinî çerçeveye değil, Bizans ve İslam dünyasındaki iç gelişmelerle birlikte değerlendirilmelidir. Bizans, iç dinî ayrışmalar (örneğin Nestorius'un görüşleri ve Nasturilerin aforoz edilmesi) ile uğraşırken aynı zamanda doğuda Sasanîler gibi güçlü dış tehditlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 610 yılına gelindiğinde Anadolu ve Suriye'nin önemli bölümleri Sasanîler tarafından işgal edilmiş; ancak İmparator Herakleios'un 622-629 yılları arasındaki doğu seferleriyle Bizans yeniden toparlanmıştır. Bununla birlikte, bu mücadeleler Bizans'ın askerî ve ekonomik kaynaklarını ciddi şekilde tüketmiş; bu durum, kısa bir süre sonra İslam ordularına karşı yeterli direniş gösterememesine neden olmuştur.

İslam dünyasında da benzer bir parçalanma süreci yaşanmıştır. Abbasîler, Emevîler'in yıkılmasının ardından iktidarı devralmış; ancak el-Memun dönemi sonrasında askerî baskılar azalmış ve mücadeleler sınır çatışmaları düzeyine indirgenmiştir. IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Abbasî otoritesi zayıflamış; Tolunoğulları, İhşidîler ve Hamdanîler gibi

yarı bağımsız hanedanlar ortaya çıkmıştır. 969 yılında Mısır'ın Şii Fatımîler tarafından ele geçirilmesiyle, Abbasîler ile Fatımîler arasındaki mezhep temelli düşmanlık İslam dünyasındaki siyasî bölünmeyi daha da derinleştirmiştir.

Tüm bu bağlamlar göz önüne alındığında, Haçlı Seferleri yalnızca bir "*din savaşı*" olarak nitelendirilemez. Aksine, bu seferler, çok katmanlı bir tarihsel bağlam içerisinde şekillenmiş; dinî meşruiyet zeminine oturtulmuş olsa da esasen siyasal otorite mücadelesinin, ekonomik çıkar arayışlarının ve mezhep temelli ayrışmaların yön verdiği bir süreci yansıtmaktadır. Seferler sonucunda yalnızca askerî cephede değil, kültürel etkileşim ve toplumsal dönüşüm alanlarında da kalıcı etkiler meydana gelmiş; Orta Çağ Avrupası ile İslam dünyası arasındaki ilişki biçimleri yeniden tanımlanmıştır. Dolayısıyla Haçlı Seferleri, dinler tarihinden ziyade siyasî tarih, kültürel etkileşim ve medeniyetler arası ilişkiler açısından da ele alınması gereken çok yönlü bir tarihsel olgudur.

Urfalı Mateos'un vekayi-nâmesi, I. Haçlı Seferi'nin yerel bir tanığının bakış açısıyla şekillenen özgün bir anlatısını sunar. Mateos, sekiz yıl boyunca olayları titizlikle inceleyerek aktardığını ifade ederken; kullandığı kaynaklar arasında sözlü tanıklıklar, yazılı belgeler ve dinsel metinler yer almaktadır. Haçlıların bölgeye ilerleyişi, savaş taktikleri, karşılaştıkları direnişler ve yerel halkla olan ilişkileri Mateos'un anlatısında canlı betimlemelerle yer bulur.

Frank ordularının İznik'ten Kudüs'e kadar uzanan ilerleyişinde, Müslüman kuvvetlerle gerçekleştirdikleri çarpışmalar, Mateos tarafından dini bir çerçevede yorumlanmıştır. Ona göre bu ilerleyiş, Tanrı'nın müdahalesiyle gerçekleşmiş ve Haçlılar kutsal bir görevi yerine getirmiştir. Antakya'nın gizlice teslimi ve ardından yaşanan katliam, Kudüs'ün ele geçirilmesinde kullanılan kutsal mızrak motifi ve Mısır ordusuna karşı kazanılan zaferler, eserde Tanrısal bir lütfun göstergesi olarak sunulmaktadır.

Öte yandan, Mateos'un anlatımı Haçlıların yerel halka, özellikle de Ermenilere yönelik uyguladıkları şiddeti ve adaletsizliği de göz ardı etmez. Urfa'da yaşanan halkın evlerinden atılması, işkencelerle hazinelerin aranması ve şehirlerin harabeye çevrilmesi gibi olaylar, Haçlıların başlangıçtaki kutsal imajlarının bölge halkı nezdinde nasıl bir yıkıma dönüştüğünü ortaya koyar. Özellikle Ermeni din adamlarının kehanetleri ve halkın yaşadığı mağduriyetler, seferin yerel etkilerinin dini ve toplumsal boyutlarını gözler önüne serer.

Sonuç olarak Urfalı Mateos'un vekayi-nâmesi, I. Haçlı Seferi'nin yalnızca askeri ve dini yönlerini değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik sonuçlarını da belgeleyen önemli bir tarihî kaynaktır. Yerel bir Ermeni kronikçi gözüyle olayları aktaran Mateos, Haçlıları ne tamamen idealize eder ne de mutlak şekilde mahkûm eder; bunun yerine döneminin gerçekliğine sadık kalarak karmaşık bir tablo çizer. Bu yönüyle eseri hem Haçlı Seferleri tarihine hem de Orta Çağ Ermeni toplumunun ruh hâline dair önemli bir tanıklıktır.

KAYNAKLAR

- Aktok, M. (1990). *Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi*. Ankara: Köksav Yay.
- Altan, E. (1995). *Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi Adlı Eserinin XI. Ve XII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altan, E. (2003). *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Altan, E. (2018). *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Altınay, A. (2007). *Haçlılar 1095-1291*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ayan, E. (1994). *Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi Adlı Eserinin XVI, XVII. ve XVIII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayan, E. (2016). *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıç'tan Kudüs'ün Zaptına Kadar*. İstanbul: Ötüken.
- Ayan, E. (2018). *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II- Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine (1099-1143)*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Aydın, M. (1998). "Hristiyanlık", *DİA*, XVII., İstanbul: TDV Yay. ss.340-345.
- Bailly, A. (2006). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul.
- Barber, M. (2021). *Haçlı Devletleri Tarihi*. (Çev D. Demir). İstanbul: Kronik Yay.
- Basuğuy, B. (2017). *Haçlılar Karşısında İslam'ın Sağlam Bir Kalesi Eyyûbîler*. İstanbul: Siyer Yayınları.
- Başkan, Z. (2022). *İlk Haçlı Seferlerinin Bizans Kaynaklarındaki Yansımaları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sinop: Sinop Üniversitesi.
- Bezer, G. Ö. (2002). "Türkiye Selçukluların Güneydoğu Siyaseti ve I. Haçlı Seferinin Bunun Üzerindeki Etkileri". *Türklük Araştırmaları Dergisi*, XII: 79-113.
- Cahen, C. (2018). *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

- Carnotensis, F. (2009). *Kutsal Toprakları Kurtarmak- Kudüs Seferi*. (Çev. İ. Barlas). İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayınları.
- Cobb, P. (2018). *Müslümanların Gözüyle Haçlı Seferleri*. (Çev. E. Duru). İstanbul: Say Yayınları.
- Cübeyr, İ. (2003). *Endülüs'ten Kutsal Topraklara*. (Çev. İ. Güler). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Çelik, S. (2018). *Beşinci Haçlı Seferi (1217-1221)*. Basılmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Çetin, A. (2021). *Haçlı Seferleri Doğu ile Batı'nın Bitmeyen Mücadelesi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Demir, A. (2008). *Urfa Ve Çevresi Eyyûbîler Tarihi*. İstanbul: Kent Yayınları.
- Demirkent, I. (1990). *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*. Ankara: TTK Yay.
- Demirkent, I. (1995). *1101 Yılı Haçlı Seferleri*. İstanbul.
- Demirkent, I. (2002). *Haçlı Seferleri ve Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Deveci Bozkuş, Y. (2023). 'Süryani Mikhail, Urfalı Mateos ve Abu'l-Farac Kroniklerine Göre Orta Çağ'da Depremler, *Ankarad*, 4 (8): 41-65.
- İbnü'l-Esîr (1987). *El-Kâmil Fi't-Tarih (İslâm Tarihi El-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi)*. (Çev. A.Özaydın). İstanbul.
- Er, İ. (2006). *Cennet Doğu'da Bir Yerdedir. Haçlı Seferlerinin Değişen Yüzü*. Ankara: Elips Kitap.
- Erkoçoğlu, F. (2018). *Haçlı Seferleri Tarihi Kaynakları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Göksu, E. (2010). *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Ankara: TTK. Yay.
- Göktaş, L. (1996). Katolik Kilisesi'nin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri, *Uses*, 83-95.
- Gül, M. (2001). *Selâhaddîn-i Eyyûbî*. Ankara: Yeni Türkiye.

- Haldon, J. (2007). *Bizans Tarihi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Harman, Ö. F. (2002). "Kudüs", *DİA*, XXVI, Ankara: TDV Yay. ss. 323-327.
- Heyd, W. (2000). *Yakın-Doğu Ticari Tarihi*. (Çev. E. Karal), Ankara.
- Hillenbrand, C. (2015). *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*. İstanbul: Alfa Yay.
- Honigmann, E. (1970). *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*. (Çev. F. Işıltan). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İbnü'l-Kalânîsî (1908). *Zeyl-ü Târîh-i Dimaşk*, (Neşr. H. F. Amedroz, E. J. Brill), Leyden.
- İbn Kalânîsî, (2020). *Şam Tarihine Zeyl I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (Çev. O. Özatağ). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaegi, W. (2000). *Bizans Ve İlk İslâm Fetihleri*. (Çev. M. Özay). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kaleli, E. (2011). *Haçlı Seferleri Zamanında Bizans Ve Batılılar (1096-1204)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kanat, C. ve Burçak, D. (2018). *Sorularla Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kesik, M. (2018). *Selçukluların Haçlılarla İmtihani*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kesik, M. (2017). *At Üstünde Selçuklular*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Khoniates, N. T. (1995). *Historia, Ioannes Ve Manuel Komnenos Devirleri*. Ankara: TTK Yay.
- Kılıç, M. (2007). Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyûbîlerin Mücadeleleri. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. VII(4): 413-444.
- Kinnamos, I. (2020). *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*. Ankara: TTK Yay.
- Koca, S. (2017). Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?, *Gazi Akademik Bakış*, 10(20): 15-35.
- Komnena, A. (1996). *Alexiad Malazgirt'in Sonrası İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi*. (Çev. B. Umar). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kuşçu, A. D., (2017). *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları.

- Küçüksipahioğlu, B. (2017). Birinci Haçlı Seferi'nden Fethe Kadar Batılıların İstanbul'u Ele Geçirme Çabaları. *Tarih Dergisi*, 66: 35-46.
- Küçüksipahioğlu, B. (2017). Haçlı Seferlerinin Başından 1204'e Kadar Batılıların Bizans'ı Zapt etme Planları. *Tarih Dergisi*, 42: 50-54.
- Küçüksipahioğlu, B. (2007). *Trablus Haçlı Kontluğu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şakiroğlu, M. H., (1996). Haç. *DİA*, XIV, İstanbul: TDV Yay.,522-524.
- Maalouf, A. (2015). *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*. (Çev. A. Berktaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mombert, J. (2021). *I. Kısa Haçlı Seferleri Tarihi*. İstanbul: İndie Kitap.
- Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162). (Çev. Hrant D. Andreasyan,). Ankara: TTK. Yay.
- Mecit, S. (2017). *Anadolu Selçukluları Bir Hanedanın Evrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Merçil, E. (1992). Büyük Selçuklular. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. VII. İstanbul, 95-211.
- Metin, T. (2019). Emir Necmeddin İlgazi Dönemi Artuklu- Haçlı Münasebetleri ve Afrin Zaferi (28 Haziran 1119). *Belleten*, 83(298): 817-852.
- Michaud, J. (2011). *Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları*. (Çev. G. Kırpık). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Morissan, C. ve Acar, Ç. N. (2005). *Haçlılar*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Nicolle, D. (2013). *Birinci Haçlı Seferi 1096-99*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011). *Orta Çağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Selçuklu Dönemi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Odo, D. (2021). *II. Haçlı Seferi VII. Louis'in Doğu'ya Seyahati*, (Çev. C. Togaç). İstanbul: Kronik Kitap.
- Ortaylı, İ. (2022). *Türklerin Tarihi Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına*. İstanbul: Kronik Kitap.

- Ostrogorsky, G. (1995). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev. F. Işıltan). Ankara: TTK Yay.
- Ödemiş, A. (2019). "Haçlıların Tunus'a Müdahalesi: VIII. Haçlı Seferi ve Yansımaları". *OAD: Ortaçağ Araştırmaları Dergisi Journal of Medieval Researches*, II(2): ss. 183-195.
- Özdemir, K. (2020). *II. Haçlı Seferi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı.,
- Özer, S. (2010). *Selâhaddin Eyyûbî Ve Haçlılar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Runciman, S. (1987). *Haçlı Seferleri Tarihi III. Cild Akkâ Krallığı ve Daha Sonraki Haçlı Seferleri*. (Çev. F. Işıltan). Ankara: TTK Yay.
- Runciman, S. (1989). *Haçlı Seferleri Tarihi*. (Çev. F. Işıltan). Ankara: TTK Yay.
- Sevim, A. (1983). *Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri*. Ankara: TTK.Yay.
- Sırma, İ. (2013). *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Sipahi, İ. (2019). *Haçlı Seferlerinin Türkiye Selçuklu Devleti Üzerine Etkileri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Suryanî Mikail, (1944). *Suryanî Mikail Vekainâmesi*, (Çev. Hrant D. Andreasyan). Ankara: TTK Yay.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanlar*. İstanbul: Türk Araştırmaları Vakfı.
- Şeşen, R. (2024). *Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*. İstanbul: Bilge Kültür Yayınevi.
- Şeşen, R. (1995), "Eyyûbîler", *DİA*, XII. İstanbul: TDV Yay., ss. 20-31.
- Şirikçi, O. (2025). *Haçlı Seferleri'nin Türkiye Selçuklu Devleti Sosyo Ekonomik Hayatına Etkisi (1096-1204)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD.
- Tudebodus, P. (2020). *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi Kudüs'e Yolculuk*, İstanbul: Kronik Kitap.
- Turan, O. (2023). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Usta, A. (2016). *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Vasiliev, A. (2017). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. (Çev. T. Alkaç). İstanbul: Alfa Basım.

Villehardouin, G.- Valenciennes, H. (2008). *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*. (Çev. A. Berktaş). İstanbul.

Villehardouin, G. - Valenciennes, H. (2001). *Konstantinopolis'te Haçlılar*. A. Berktaş (Çev). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, Hakkı Dursun (1988). Abbâsîler. *DİA*. I, İstanbul: TDV. Yay. ss. 31-48.

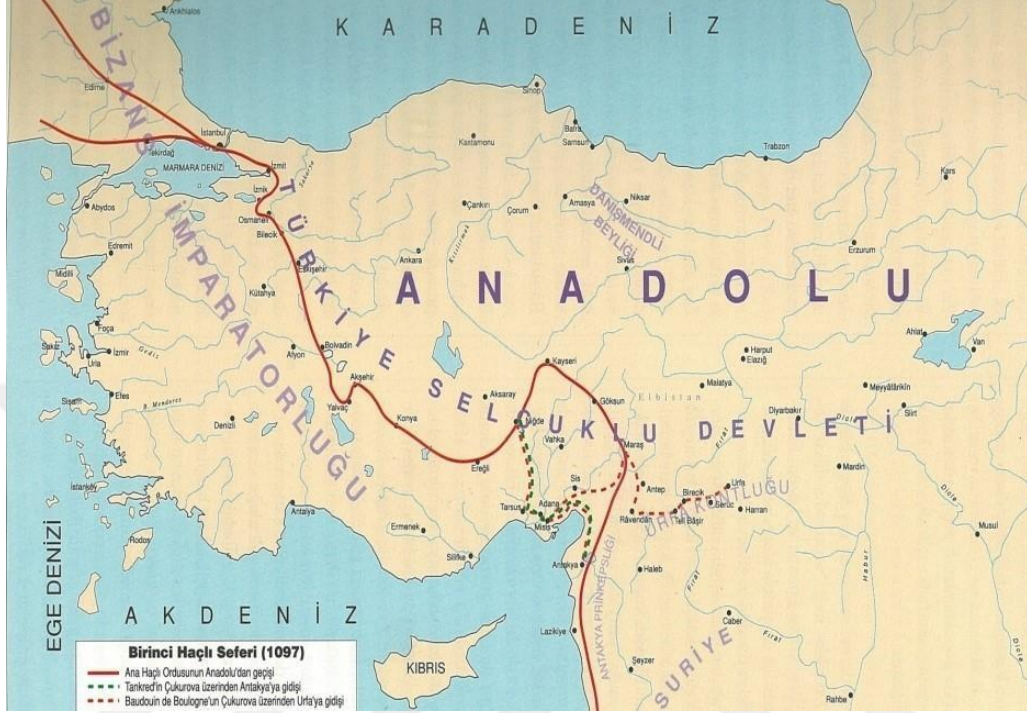
1101 Haçlı Seferi Güzergâhı
(https://tr.wikipedia.org/wiki/1101_Ha%C3%A7lı%C4%B1_Seferi (17.07.2025))

III. Haçlı Seferi Güzergâhı
(https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9C%C3%A7%C3%BCnc%C3%BC_Ha%C3%A7lı%C4%B1_Seferi (17. 07. 2025))

1096- Clermont Konsili (https://tr.wikipedia.org/wiki/Clermont_Konsili (17.07.2025))

EKLER

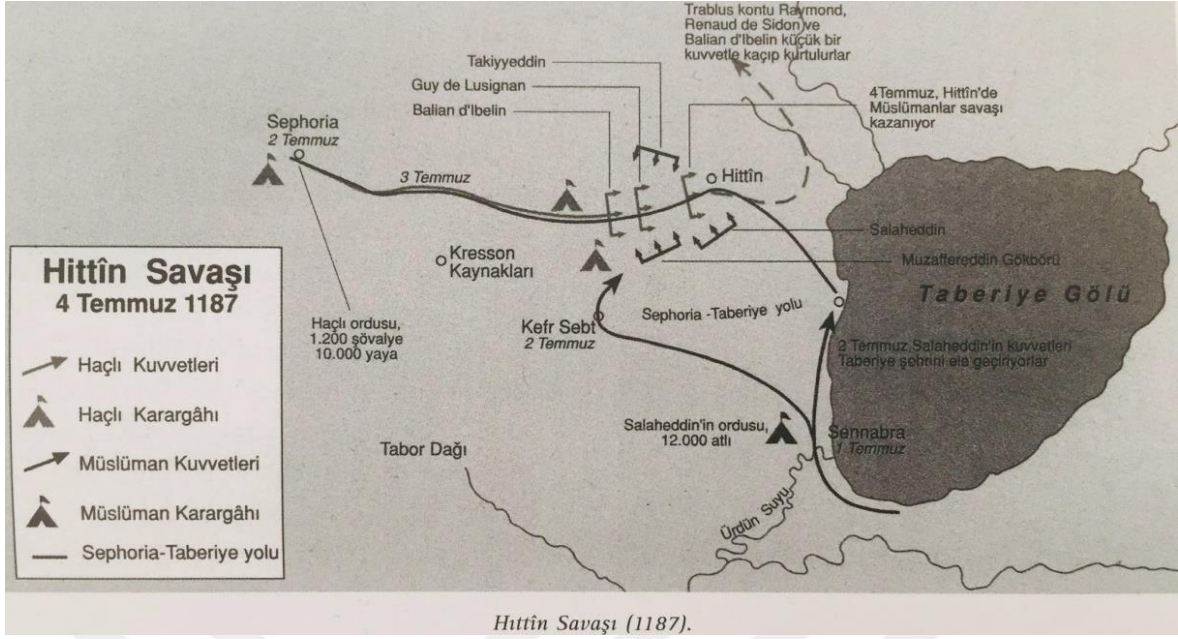
EK 1: Haritalar

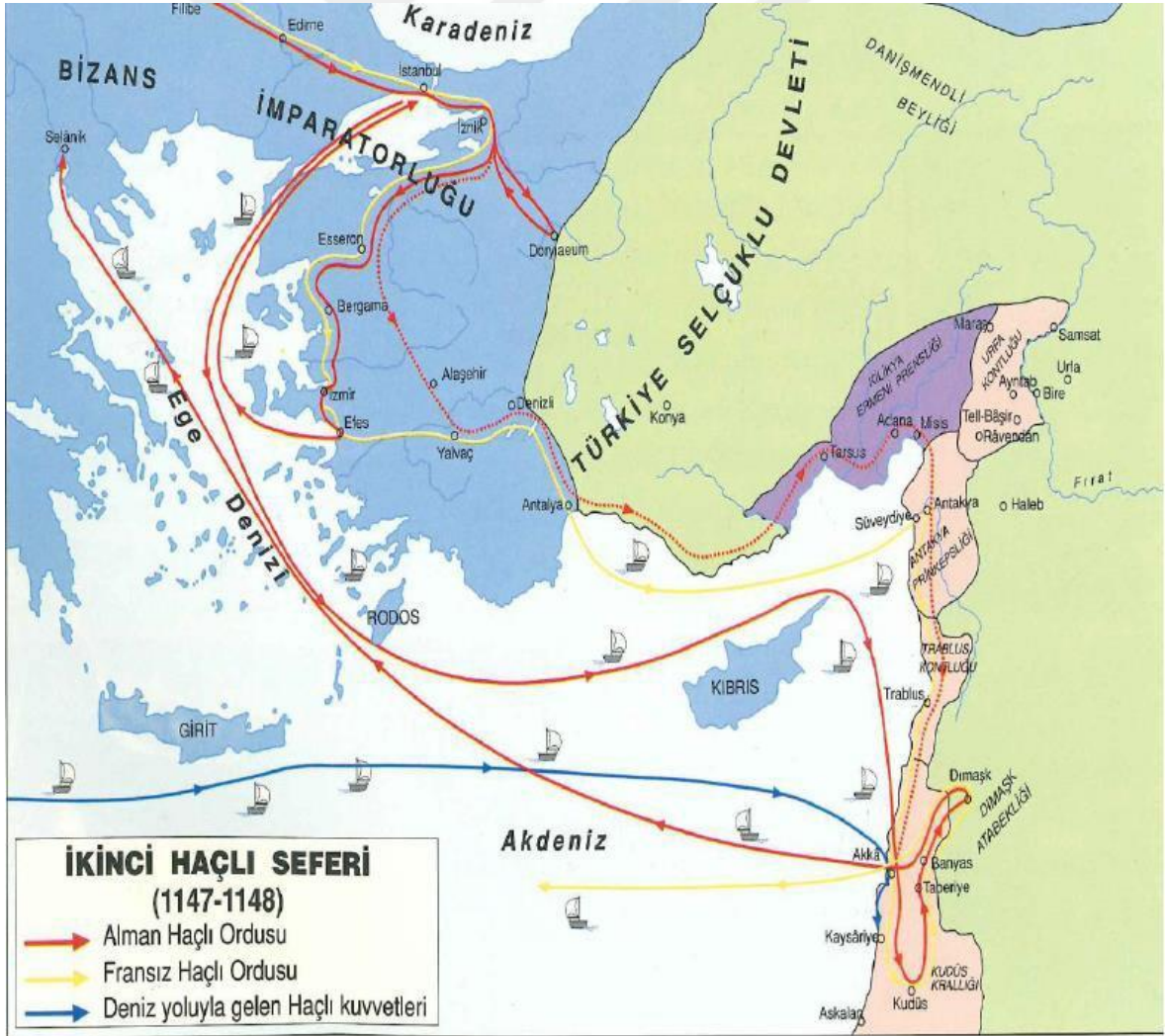
Harita: 1. I. Haçlı Seferi Güzergâhı (Altan, 2018, s.47)

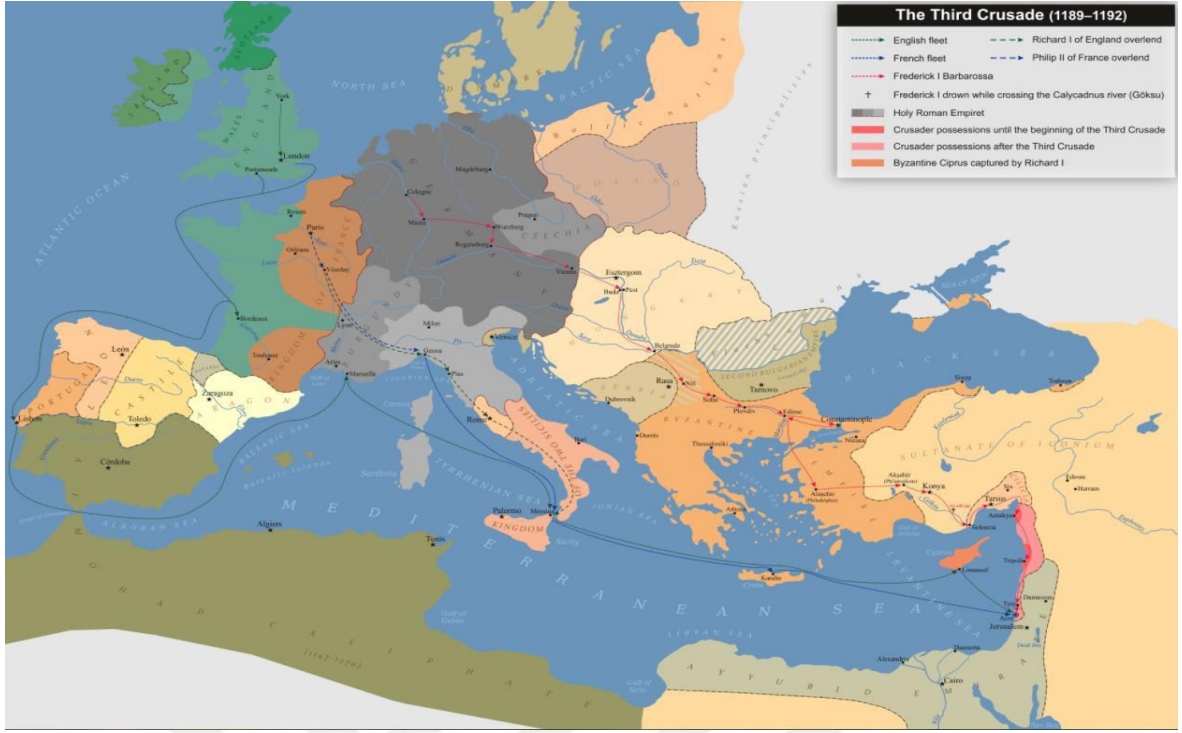
Harita: 2. 1101 Haçlı Seferi Güzergâhı (https://tr.wikipedia.org/wiki/1101_Ha%C3%A7lı_Seferi, 17.07.2025)

Harita: 3. 1187 Hittin Savaşı (Küçüksipahioğlu, 2007, s.196)

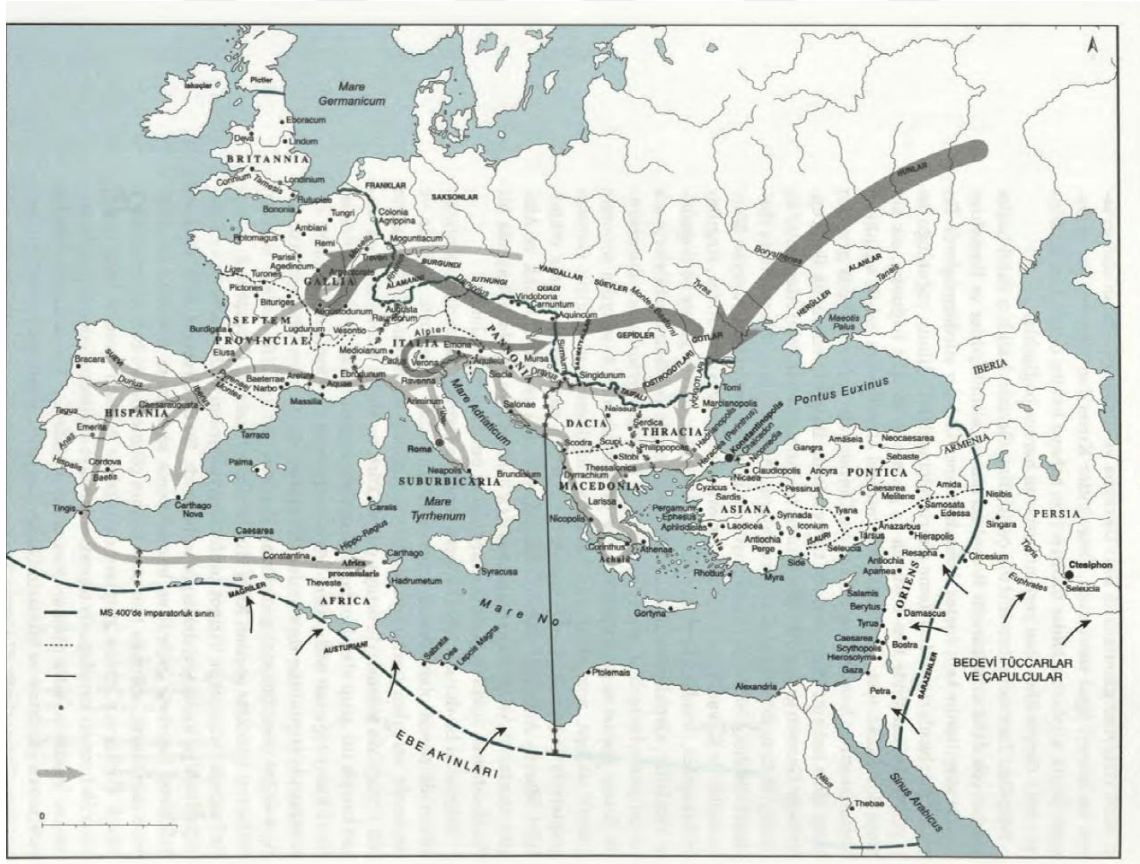

Harita: 4. II. Haçlı Seferi Güzergâhı (Sipahi, 2019, s. 98.)

Harita: 5. III. Haçlı Seferi Güzergâhı

(https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9C%C3%A7%C3%BCnc%C3%BC_Ha%C3%A7lı%C4%B1_Seferi, 17, 07, 2025)

Harita:6. Roma Bizans Dönemi Göçler ve İstilalar (Haldon, 2007, s.40)

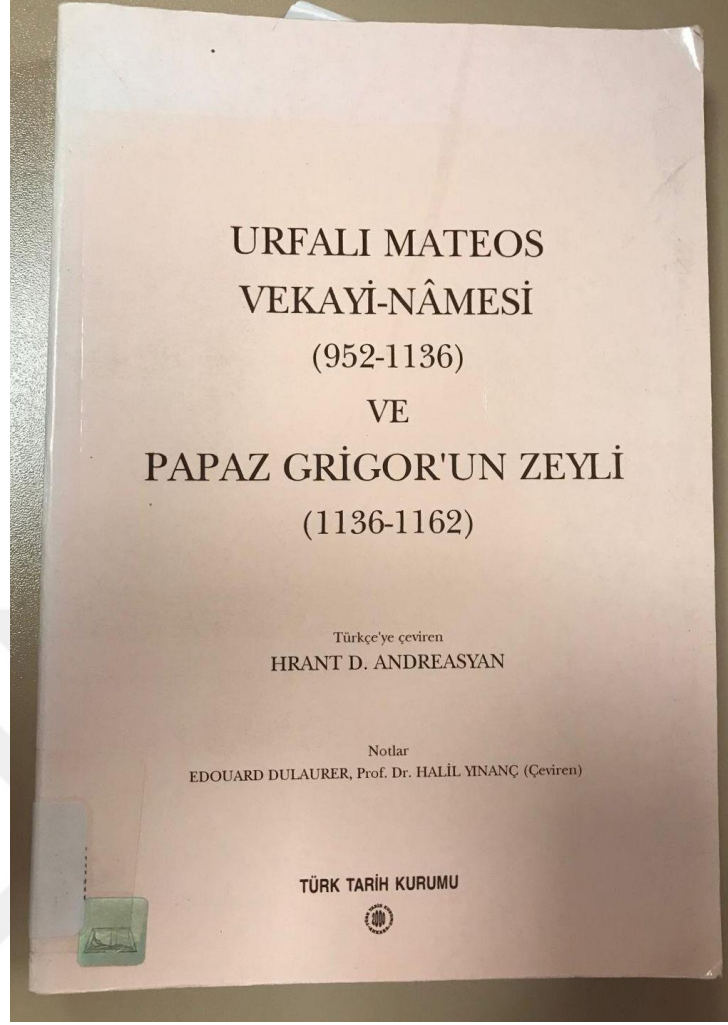
EK 2: Resimler

Resim: 1. 1096- Clermont Konsili (https://tr.wikipedia.org/wiki/Clermont_Konsili, 17.07.2025)

Resim: 2. 1099 Haçlıların Kudüs'ü Ele Geçirmesi (Kesik, 2018, s.34)

Resim: 3. Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor Zeyli

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Esra BEYGİRLİOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyet/Yayınlar : E. Beygırlıoğlu, (2023). "I. Justinianus Dönemi'nde Konstantinapol'un İmarı". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 142-150.
Aldığı Ödüller :

İş Deneyimi

Stajlar : Zağnos Paşa Ortaokulu, Balıkesir/Merkez
Projeler ve Kurs Belgeleri :
Çalıştığı Kurumlar : Özel Bizimkiler Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi
Bartın/Merkez

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 31/10/2025 (Tez Savunma Tarihi)

